

2009 Rapport 2

Carolina Øverlien, Marit Jacobsen og Are Evang

Barns erfaringer fra livet på krisesenter

En landsomfattende studie om flukten, oppholdet
og forestillinger om fremtiden

Nasjonalt kunnskapssenter

om vold og traumatisk stress a/s

www.nkvts.no

Barns erfaringer fra livet på krisesenter

En landsomfattende studie om flukten, oppholdet
og forestillinger om fremtiden

Carolina Øverlien
Marit Jacobsen
Are Evang

Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress A/S

Rapport nr 2/2009

Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS) er et selskap under Unirand AS som er heleid av Universitetet i Oslo. NKVTS består av tidligere Psykososialt senter for flyktninger, Kompetansesenter for voldsofferarbeid, Nasjonalt ressurscenter for seksuelt misbrukte barn og deler av Kontoret for katastrofepsykiatri.

Formålet med senteret er:

Å utvikle, vedlikeholde og spre kompetanse og kunnskap som kan bidra til:

- Å redusere helsemessige og sosiale konsekvenser av vold og traumatisk stress
- Å forebygge vold og traumatisk stress

Senterets oppgaver er forskning, utviklingsarbeid, undervisning, formidling og veiledning.

Bak opprettelsen av senteret står:

Barne- og likestillingsdepartementet, Helse- og omsorgsdepartementet,
Justis- og politidepartementet,
Forsvarsdepartementet og Arbeids- og inkluderingsdepartementet.

Layout og trykk: 07 Oslo 2009

ISBN 978-82-8122-026-3(h)

ISSN 0809-9103

Henvendelse vedrørende publikasjonen rettes til
Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.
Kontaktinformasjon på www.nkvts.no

Forord

Barne- og likestillingsdepartementet (BLD) har gitt Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS) i oppdrag å se på situasjonen for barn og unge på krisesenter. Oppdraget ble satt i gang som tiltak i regjeringens handlingsplan mot vold i nære relasjoner 2008–2011, tiltak 36 d.

NKVTS fikk i oppdrag å fremskaffe systematisk kunnskap. Dette gjorde vi gjennom å kartlegge barn og unge på krisesenter når det gjelder deres situasjon og hvilke utfordringer de møter, samt deres behov for informasjon, hjelp og oppfølging.

Fil.dr. og forsker II Carolina Øverlien har vært prosjektleder og ansvarlig for studien. Hun har skrevet de fleste kapitlene i rapporten. Spesialpedagog Marit Jacobsen som har arbeidet som medarbeider i prosjektet, har gjennomført mesteparten av intervjuene og transkribert disse, og administrert prosjektet. Hun har skrevet avsnittet «generelt om forskningsintervjuer med barn», arbeidet med statistikk om barn på krisesenter og skrevet om lekens betydning. Psykolog Are Evang har gjennomført intervjuer og skrevet kapitlene om relasjoner, metodiske resultater av intervjuer med små barn på krisesenter og krisesentrene som hjelpeinstans. Alle har tatt del i utforming av spørreskjema og intervjuguide, samt bidratt med innspill i analyser, diskusjon og konklusjoner.

Vi vil rette en stor takk til krisesentrene som har tatt så vennlig imot oss og har delt sin tid og kunnskap med oss. Takk til barna og de unge som har fortalt oss hvordan det er å være barn og bo på krisesenter. Dere er modige, sjenerøse og har lært oss mye! Takk også til referansegruppen, som har bestått av representanter fra Kriesesenteret i Follo, Oslo Kriesesenter, Norsk Kriesesenterforbund (NOK), Kriesesentersekretariatet (KS), BLD, NKVTS, Alternativ til vold (ATV), Regionalt ressurscenter om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging (RVTS-Øst) og Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA). Vi vil også takke Grete Dyb, Wenche Jonassen og Kristin Skjørten ved NKVTS for gjennomlesning og verdifulle kommentarer. En spesiell takk til Egil Nygaard som så sjenerøst har gitt av sin tid for å hjelpe oss med statistikken, og til Anne Solberg, NOVA, som med sitt skarpe analytiske blikk har bidratt til bedre kvalitative analyser.

Mye gjenstår før barn som opplever vold i hjemmet, får den hjelp og støtte de har rett til. Samtidig gjennomføres denne studien i en tid der det skjer store forandringer når det gjelder krisesentrene i Norge og feltet «barn som opplever vold i hjemmet». BLDs forslag om lovfesting av krisesentertilbudet er under utredning, og barn som

opplever vold, kan nå søke voldsoffererstatning. Justisminister Knut Storberget initierte og bidro selv i boken *Bjørnen sover. Om vold i familien*, en bok som har spredd kunnskap langt utover grensene for det akademiske miljøet. Oppmerksomhet omkring disse barnas situasjon er i sterk økning både i forskning og i praksis. Det er spennende å få være med å bidra til ny kunnskap i en slik tid!

Oslo, juni 2009

Carolina Øverlien
prosjektleder

Innhold

Forord	3
Sammendrag	7
Summary	12
1 Innledning	17
1.1 Oppdraget	18
1.2 Problemstillinger	19
1.3 Forskning	20
1.4 Sentrale begreper	22
2 Kartleggingsstudie av barn og unge som bor på krisesenter	24
2.1 Metode	24
2.1.1 Statistisk sentralbyrås (SSB) krisesenterstatistikk	24
2.1.2 NKVTS' studie om krisesentrenes kompetanse og tilgjengelighet	25
2.1.3 Eget spørreskjema om barn og unge på krisesenter	25
2.2 Analyse	25
2.3 Statistikk om barn på krisesenter	26
2.3.1 Oppholdets karakter	26
2.3.2 Sosiodemografiske opplysninger	28
2.3.3 Aktiviteter og tiltak	30
2.3.4 Kontakt med andre instanser	34
2.3.5 Ansattes barnefaglige kompetanse	36
2.3.6 Etter oppholdet	41
3 Intervjustudie med barn og unge som bor på krisesenter	43
3.1 Metode	43
3.1.1 Generelt om forskningsintervjuer med barn	43
3.1.2 Pilotintervjuer	44
3.1.3 Intervjuer med barn på krisesenter	45
3.1.4 Informanter	46
3.1.5 Feltarbeid	48
3.1.6 Etiske vurderinger	48
3.2 Analytisk tilnærming	49
3.3 Barnas erfaringer fra livet før, under og etter krisesenteroppholdet	50
3.3.1 Flukten til krisesenteret	51
3.3.2 Den første tiden	57
3.3.3 Relasjoner	65
3.3.4 Livet på krisesenter	74
3.3.5 Tanker om fremtiden	91
3.3.6 Metodiske resultater av intervjuer med små barn på krisesenter	99

4 Diskusjon	104
4.1 Barns status på krisesentrene	105
4.2 Barns rett til informasjon	105
4.3 Barns relasjonelle kompetanse	106
4.4 Hemmelighold	107
4.5 Krisesentrene som hjelpeinstans for barn som har opplevd vold i familien	108
4.6 Støtten til barna varierer	109
4.7 Lekens betydning	110
4.8 De yngste barna	111
4.9 Ansattes utdanning og erfaring	112
4.10 Oppfølging	113
5 Forslag	114
Referanser	117
Vedlegg 1: Finansiering av krisesentrene	125
Vedlegg 2: Veiledende og styrende dokumenter	126
Vedlegg 3: Informasjon i forkant av telefonintervju	129
Vedlegg 4: Skjema for telefonintervju, del I	130
Vedlegg 5: Skjema for telefonintervju, del II	136
Vedlegg 6: Samtykkeerklæring, mor	138
Vedlegg 7: Samtykkeerklæring, yngre barn	141
Vedlegg 8: Samtykkeerklæring, eldre barn	142
Vedlegg 9: Intervjuguide	145
Vedlegg 10: Takk!	152

Sammendrag

Bakgrunn

Dette er den første landsomfattende studien i Norge om barn på kriesesenter. Studien er initiert og finansiert av Barne- og likestillingsdepartementet (BLD) som har gitt Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS) i oppdrag å sette søkelys på barna på kriesesenter og deres situasjon. Prosjektet iverksettes som tiltak 36 d i regjeringens handlingsplan mot vold i nære relasjoner 2008–2011, *Vendepunkt*.

Hvert år bor et stort antall barn på kriesesenter i Norge. I 2007 bodde totalt 1420 barn på kriesesenter (Hirsch & Nørsgaard, 2008). Mange av barna har gjentatte opphold. Ifølge Statistisk sentralbyrå (SSB) var antall opphold for barn samme år 2956. Til sammen bodde barn 47 552 døgn på kriesesenter i 2007.

Formål og problemstillinger

Formålet med studien er å fremskaffe systematisk kunnskap gjennom å kartlegge barn og ungdom på kriesesentrene når det gjelder deres situasjon og utfordringer, samt behov for informasjon, hjelp og oppfølging. Videre er formålet å få forståelse for hvordan barn og unge som oppholder seg på kriesesenter, opplever tiden før og under kriesesenteroppholdet, og hvilke tanker, forestillinger og ønsker de har for fremtiden.

Dette er de overordnede problemstillingene i studien:

- Hva tilbyr kriesesentrene barna og ungdommene som bor der?
- Hvilke barnefaglige tjenester samarbeider kriesesentrene med?
- Hvilken barnefaglig kompetanse har de ansatte på kriesesentrene?
- Hvordan følges barn og unge opp etter oppholdet på kriesesenter?
- Hvordan opplever barna og ungdommene i studien tiden før flyttingen til kriesesenteret, selve flyttingen og oppholdet på kriesesenteret?
- Hvordan tenker barna og ungdommene i studien at tiden etter oppholdet skal bli? Hvilke forventninger og ønsker har de?

Metode

Studien består av en kartleggingsstudie, rettet mot voksne, og en intervjustudie, rettet mot barn. Datamaterialet i kartleggingsstudien består av et spørreskjema til daglig leder på 50 av landets 51 kriesesenter. Vi har dessuten inkludert relevant statistikk

om barn fra to tidligere undersøkelser: SSBs krisesenterstatistikk fra 2007 (Hirsch & Nørgaard, 2008) og NKVTS' krisesenterstudie fra 2007 (Jonassen mfl., 2008).

Datamaterialet i intervjustudien består av intervjuer med 22 barn (4–17år) som bodde eller nylig hadde bodd på syv ulike krisesenter. I tillegg til intervjuene er det innsamlet et etnografisk materiale.

Kartlegging av barn og unge som bor på krisesenter

Kartleggingen gir et bakgrunnsbilde av barna på krisesentrene, hvor mange de er, hvor lenge de bor der, og sosiodemografiske opplysninger, som alder og kjønn. Den gir videre statistisk informasjon om aktiviteter og tiltak og om krisesentrenes kontakt med barnefaglige instanser. Kartleggingen består også av statistikk fra vår spørreundersøkelse som gir et bilde av de ansattes barnefaglige kompetanse og hvilken oppfølging barna får etter krisesenteroppholdet.

Intervjuer med barn og unge som bor på krisesenter

Flukten til krisesenteret og den første tiden der

De aller fleste barn i denne studien opplever flyttingen til krisesenteret som en flukt. For noen barn oppleves oppbruddet som dramatisk, forvirrende og kaotisk. Forvirringen har sin grunn i at mange ikke har hatt mulighet til avskjed med venner og hjemmemiljø, at de ikke har kunnet forberede seg, og at de ikke vet hvor de er når de kommer til senteret. Dette gjelder i hovedsak de yngste barna. Noen barn opplever at mor har løyet for dem; de har fått vite at de bor på et hotell eller er på ferie. Den første tiden er preget av redsel og uvisshet, men også av en følelse av lettelse over å slippe volden. De eldre barna uttrykker behov for hvile og ro. Møtet med ansatte, men fremfor alt andre barn på senteret, beskrives som positivt og bidrar til at den vanskelige første tiden snus til noe positivt.

Relasjoner

Barna i studien vier relasjonen til far stor oppmerksomhet. Å bo med far er som «å bo med en sovende løve», som et barn sier. En del barn snakker om sin far med savn og uro, men også med sinne og hat. Følelsene er ofte ambivalente, og det er vanskelig å se volden i sammenheng med «den snille faren». Om mor snakker barna utelukkende varmt, her finnes det en selvsagthet i relasjonen, men også en bekymring for henne som offer for vold. Relasjoner til søsken preges av samhold og støtte. Noen barn nevner at de lengter etter dyrene som de måtte la være hjemme. Den nåværende kontakten med gamle venner på hjemstedet preges av savn og usikkerhet. Barna vet ikke når, eller om, de kan treffes igjen.

Livet på krisesenteret

Når barn snakker om livet på krisesenteret, står aktivitetene og leken med andre barn ofte i sentrum. Både den frie leken og de organiserte aktivitetene gir barna et eget rom for pause og glede. Et annet tema som opptar barna, er at de ikke kan snakke om hvor de bor. Det å hemmeligholde gjør hverdagen komplisert for barna, og i enkelte tilfeller passiviserer og isolerer det dem. Noen barn tvinges til å lyve, og det legges mye energi i strategier for å kunne holde på hemmeligheten. Alle rutiner og regler rundt det å bo på senteret, slikt som overvåkingskameraer og det å skrive seg inn og ut, skaper vanskeligheter i hverdagen, men bidrar samtidig til trygghet. Flere barn beskriver det som å leve bak en «brannmur». Her er de trygge; at de bor her, er det bare mor som vet. Livet på senteret er ikke for alltid. Barna er bevisste på at denne boligen er midlertidig, og at «det er en forskjell på å gå hjem og gå hjem til seg selv».

Alle barn i studien som nylig hadde bodd på krisesenter, og de fleste barn som bodde på krisesenter da intervjuene ble gjort, gikk på skole, og de små barna gikk i barnehage. Nesten alle har imidlertid opplevd avbrudd og opphold i skolegangen som et resultat av volden og flyttingen. Skolen representerer trygghet for barna, men fra et sikkerhetssynspunkt kan skolen også føre til risiko for vold fra far.

Forestillinger om fremtiden

Flere av barna vet at flytting fra krisesenteret betyr at relasjoner brytes på nytt. For noen av barna som har bodd på senter tidligere, er dette en realitet. De har aldri truffet igjen de barna som de ble venner med der. Barna er også usikre på krisesenterets rolle etterpå. Finnes krisesenteret der for dem, eller innebærer flyttingen derfra at de ikke er velkomne tilbake?

Fortellingene om fremtiden er «fortellinger om det gode livet». Det gode livet er ikke et ekstravagant liv, men et liv med mor og søsken, med en far som ikke slår (et absolutt premiss), sammen med eldre barn fra senteret, med dyr, hus/leilighet, skole, arbeid (for mor) og en meningsfull fritid.

Sentrale temaer

- Barnas status på krisesentrene er uklar. Det er helt sentralt å avklare om barn som bor på krisesenter, skal ses som «brukere» eller som «medfølgende personer».
- Barn har rett til informasjon om spørsmål som berører dem. Mange barn og unge i denne studien viser at de mangler informasjon og dermed forståelse om hvor de er, hvorfor de er der, og hva som skal skje etterpå.
- Barns relasjoner og barns relasjonelle kompetanse er viktig. Barn på krisesenter opplever at relasjonene blitt brutt gang på gang. Det er også vanskelig for dem å opprettholde gamle relasjoner og å forme nye fordi krisesenterets adresse skal holdes hemmelig.

- Barna utvikler ulike strategier for å håndtere problemet med å måtte holde bostedet hemmelig. I enkelte tilfeller vil vi påstå at hemmeligholdet passiviserer barna, de blir inaktive og isolert fra verden utenfor senteret.
- For barn på krisesenter er kvaliteten av samarbeidet mellom de voksne viktig. Resultatene i denne undersøkelsen gir grunn til å stille spørsmål ved om samarbeidet mellom krisesentrene og barnefaglige instanser er tett nok. Ansvaret for økt samarbeid hviler imidlertid ikke på krisesentrene alene. Også spesialisthelsetjenesten og barneverntjenesten har ansvar for å gjøre seg tilgjengelige for samarbeid med krisesentrene eller selv ta initiativ til dette.
- Det er store forskjeller fra krisesenter til krisesenter når det gjelder tilbud til barna under oppholdet, og de ansattes barnefaglige kompetanse og erfaring.
- Det er viktig å se de små barna bedre. Gjennom intervjuene med de yngste barna og resultatene fra telefonintervjuene med de daglige lederne dannes et bilde av et miljø som i stor grad ivaretar interessene til de eldre barna. De yngste barna uttrykker mer forvirring og usikkerhet rundt krisesenteroppholdet enn de større barna.
- Krisesentrene ser på oppfølging av barna, og ressursbruk og ansvar i den forbindelse, på ulike måter. I materialet fremkom det også at oppfølgingen etter krisesenteroppholdet ofte har mors behov i fokus.

Forslag

Våre konklusjoner og forslag tar hovedsakelig utgangspunkt i spørsmålet om barns status som brukere på krisesentrene. Hvilken status barn skal ha på krisesentrene, er ikke på noen måte gitt, og for barnas og krisesentrenes skyld kreves det en rolle- og ansvarsavklaring.

Her mener vi at det finnes (minst) to modeller eller mulige veier å gå. Om krisesentrene skal drive sin virksomhet for personer, det vil si både barn og kvinner som utsettes for vold i nære relasjoner, kreves en omdefinering av målgruppene, som i sin tur vil bety en annen organisering enn den nåværende. Barn vil da ses som brukere på lik linje med kvinnene og dermed ha rett til den samme støtte og hjelp som deres mødre. Dette vil i så fall innebære gjennomgripende forandringer i både arbeidsmetoder og tankesett på krisesentrene. Det bør stilles spørsmål ved og gjøres tilpasninger av forhold man tidligere kan ha tatt for gitt når det gjelder rutiner, fordeling av ressurser og arbeidsmetoder overfor brukere. Med denne modellen inngår sentrene som et ledd i en kjede av instanser som skal komme inn når et barn trenger hjelp utover det foreldrene er i stand til å gi. Dersom barna behøver ytterligere hjelp og støtte når de flytter ut av senteret, bør ansvaret legges på relevant instans.

Den andre mulige modellen innebærer at krisesenteret definerer voldsutsatte kvinner som primær målgruppe og barna som medfølgende, det vil si som en sekundærgruppe. Dette standpunktet er tydelig i flere av de veiledende dokumentene som

omtales i denne rapporten. Om dette er et valg man vil gjøre, kreves det også en tydelighet overfor samfunnet for øvrig. Krisesentrene skal i så fall ikke brukes som et tiltak for barn som opplever vold, men som et sted der barna er trygge sammen med mor, blir aktiviserte og får hjelp med praktiske spørsmål. Dersom kvinner er primær målgruppe, kreves det ingen ny organisering. Derimot er det nødvendig å utarbeide et mer omfattende formalisert samarbeid med barnefaglige instanser enn det som er tilfellet i dag.

Summary

Background

This is the first nationwide study conducted in Norway on children living in shelters for battered women. The study has been initiated and financed by the Ministry of Children and Equality. The ministry has commissioned the Norwegian Center for Violence and Traumatic Stress Studies (NKVTS) to shed light on these children and their situation. The study is being implemented as part of the governmental action plan against violence in close relationships 2008–2011 (36 d.).

Every year a large number of children in Norway live in these shelters, with many of the children experiencing repeated stays. According to Statistics Norway 1,420 children stayed for 47,552 nights at the shelters in 2007. The total amount of stays registered was 2,956.

Aim and research questions

The aim of this study is to collect systematic knowledge about the children and adolescents in the shelters in regard to their situation, challenges, and the need for information and support after their stay. A further aim is to obtain a better understanding about their experience, both before and during their stay at the shelter, as well as their thoughts and wishes for the future.

The main research questions are as follows:

- What do the shelters offer the children who live there in terms of activities and counseling?
- What other agencies for children do the shelters cooperate with?
- What education and experience regarding children do the employees at the shelters have?
- Do the shelter's employees support and/or work with the children after they move out of the shelter?
- What are the children's experiences before they move to the shelter, during the move itself, and during their time at the shelter?
- How do the children imagine their life to be after their stay at the shelter? What wishes and expectations do the children have?

Methods

This study is twofold. The first part is a quantitative mapping study which focuses on adults, while the second part is an interview study which focuses on children and adolescents. The data in the first part is a questionnaire to the leaders of 50 out of the 51 shelters for battered women in Norway. We have also included relevant statistics on these children from two previous studies: Statistics Norway, 2007 (Hirsch and Nørgaard, 2008) and NKVTS' study on shelters for battered women from 2007 (Jonassen et al., 2008).

The data from the second part, the interview study, consists of interviews with 22 children (from 4 to 17 years of age) who live, or have recently lived, at seven different shelters. In addition, ethnographical data was collected.

Mapping children and adolescents living in shelters for battered women

The aim of this study is to map out and depict the situation for children and adolescents at the shelters in terms of their numbers, length of stay and socio-demographic information such as age, in addition to statistical information on activities, measures and the shelter's cooperation with child-focused agencies such as child protection services. The study also contains statistics from our own questionnaire which provides further insight into the employees, their child-competence, and what type of support the children receive from the shelter after they move out.

Interviews with children and adolescents who live in shelters for battered women

Moving to the shelter and the first time period

Most of the children in this study understand the move to the shelter as an escape. For some of the children, leaving their home and moving to the shelter is perceived as dramatic, confusing and chaotic. One of the reasons for this confusion is that many have not had the opportunity to say farewell to friends and their home environment. They have also not had time to prepare, and do not know where they are when they arrive at the shelter. This is particularly true for the youngest children. Some children feel that their mothers have lied to them. They have been told that they are living at a hotel or are on vacation. This first period is characterized by fear and uncertainty, but also by a sense of relief since violence is no longer a part of their everyday lives. The older children express a need for peace and quiet, and a chance to rest. The children describe meeting the shelter's employees, and most importantly, the other children at the shelter, as a positive experience and part of the reason why a difficult time becomes something positive.

Relationships

The children in this study are very engaged in talking about their relationship with their father. Living with their father is like “living with a sleeping lion”, says one child. Some of the children talk about their fathers with sorrow and anxiety, but also with anger and hatred. Their feelings are often ambivalent and it is difficult to see “the nice dad” in the context of the violence they have experienced. When talking about their mothers, the children only express warm feelings. The children do not question their relationship with their mothers, and show concern for her as well, as a victim of violence. Their relationship with siblings is characterized by companionship and support. Some children mention a longing for the pets they had to leave at home. Their contact with old friends from home is characterized by a sense of loss and uncertainty. The children do not know if or when they will ever be able to meet their old friends again.

Life at the shelter

When children speak of their life at the shelter, the activities and plans with other children are often at the forefront of their thoughts. Both the free unstructured play and organized activities provide the children with their own space for joy and happiness. Another issue of concern for the children is that they cannot talk about where they live. Keeping secrets makes life more complicated, and in some cases makes them passive and isolated. Some children are forced to “lie”, which requires quite a bit of energy in order to work out strategies to keep their secrets. All procedures and rules concerning life at the shelter, such as surveillance cameras and signing your name on a board when you leave and return create difficulties in everyday life, although it also contributes to a feeling of safety. When describing life at the shelter, many children talk as if they are living behind a “firewall”. Here they are safe; only their mother knows that they live here, though they know that life at the shelter is not forever. The children are quite aware that these living arrangements are temporary, and “there is a difference between going home and going home to oneself.”

All the children in this study who have recently lived at a shelter, and most children who lived at a shelter when these interviews were conducted, go to school and the preschool children are in kindergarten. Almost all of the children, however, have experienced some lapses in their schooling as a result of the violence they have been subjected to and of having to move into a shelter. School represents security to the children, but may also represent a risky environment, since their violent fathers can find them there.

Notions of the future

Several of the children realize that moving from the shelter means that their newly formed friendships will be broken again. For some of the children who have previously lived in other shelters, this is reality. They have never again meet the children that they

became friends with there. The children also face uncertainty about the shelter's role after they have moved. Is the shelter going to be there for them, or does moving mean that they are not welcome back to visit?

Stories about the future are “stories about the good life.” The good life is not an extravagant life, but is instead a life with their mother and siblings, and with a father who does not beat their mothers (this is an absolute must). It also includes older children from the shelter, pets, a house or apartment, school, work for their mother and meaningful spare time.

Discussion – central themes

- The status of the children in shelters for battered women is unclear. It is essential to clarify whether the children who live in the shelters should be seen as “service users” or “accompanying persons.”
- Children have the right to receive information about issues that affect them. Many children and adolescents in this study showed a lack of information, and thus a lack in the understanding of where they are, why they are there, and what will happen when they leave.
- Children's relationships and relational skills are important. Children in shelters experience broken relationships time and time again. It is also difficult for them to maintain old relationships and to develop new ones, because of the need to keep the shelter a secret.
- Children develop different strategies in dealing with the problem of having to keep the location of where they live a secret. In some cases, this secrecy leads to the children becoming inactive and isolated from the world outside the shelter.
- For children in shelters, the quality of the cooperation between the shelter and other children's agencies is of vital importance. The results of this survey give reasons to question the cooperation between shelters and other agencies. Responsibility for increased cooperation, however, rests not only on the shelters. Agencies such as child protection services and child and adolescent psychiatry could make themselves available for cooperation with the shelters, or even take the initiative to strengthen such a cooperation.
- There are large differences between shelters when it comes to what the shelter can offer the children in terms of various measures and activities, as well as when it comes to employees' education, skills and experience.
- It is essential to focus more on the younger children at the shelter. The interviews with the youngest children, and the results from telephone interviews with the shelter leaders, depicted an environment which largely protects the interests of the older children

- Younger children express more confusion and uncertainty concerning their stay at the shelter than do the older children.
- Follow-up care for the children differs greatly among the shelters. Shelter employees understand their role in regards to the follow-up differently. It also seems as if the follow-up often focuses more on the mother's needs, as opposed to the needs of the child.

Suggestions

Our conclusions and suggestions are mainly based on the question of the children's status as service users at the shelters. What status the children should have at the shelter is not in any way a given. For the sake of both the children and the shelter's employees, the role and responsibilities of the shelter should be made clear.

Here, we believe that there are at least two models or possible ways to go. If the shelters are for both children and women who are exposed to violence in close relationships, a redefinition of what constitutes service users is required, which in turn means a different organization than what is currently in use. Children will be seen as service users along the same line as women, and thus be entitled to the same support and assistance as their mothers. This model entails pervasive changes in both the working methods and ways of thinking for the shelters. What has previously been taken for granted should perhaps be questioned and adjustments made regarding routines, allocation of resources, and working methods in relation to the service users. With this model, the shelters will be part of a chain of support that will offer their services when a child needs help beyond what his/her parents are able to provide. If children need additional help and support when they move out of the shelter, the shelter should hand over the responsibility for the children's well-being to the relevant authority.

In the second model, the shelter defines battered women as the primary service user group and their children as a secondary group. This understanding is evident in several of the background documents presented and referred to in this report. If this model is chosen, it will require that clear information be made available to the community. Shelters for battered women should not in this case be used as a measure for children who experience violence, but as a place where children are safe with their mothers, and where they can play, take part in organized activities, and receive help with practical issues. If women exposed to violence in close relationships are the primary service user group, then no other organization is required. If this is the case however, the shelters would need additional procedures for cooperation with other services than those in existence today.

1 Innledning

Det er nå 30 år siden det første krisesenteret ble åpnet i Norge. Som sosialpolitisk tiltak har krisesentrene spilt en viktig rolle. Her har tusentalls kvinner og barn kunnet få et fristed fra menns vold og overgrep. I tillegg har krisesenterbevegelsen også vært en viktig pådriver i kampen for å styrke kvinners rettigheter både gjennom å løfte saken i den allmenne samfunnsdebatten og ved å informere og påvirke lovgivere og politikere. Dette fristedet har vært og er av stor betydning for kvinner og barn som lever med vold. Uansett de eventuelle svakheter krisesentrene kan ha, kan betydningen av dette fristedet ikke undervurderes. Temaet i denne rapporten er likevel å løfte frem krisesentrene når det gjelder barna og ungdommene som bor der, og hva som kan gjøres for å forbedre deres situasjon.

Tidligere var det nesten utelukkende kvinnene som var i krisesentrenes fokus. Etter hvert har søkelyset også begynt å rettes mot barna. I 2007 var totalt 1420 barn med sine mødre (med førstegangsopphold) på krisesenter (Hirsch & Nørgaard, 2008). Totalt antall opphold for barn var 2956. Til sammen hadde disse barna 47 552 overnatningsdøgn.

Livsvilkårene for denne gruppen barn er forskjellige. Noen har opplevd grov og gjentatt vold mot sine mødre i lange perioder eller hele sitt liv. For andre kan volden ha vært til stede i en kortere periode. Utøveren kan være deres biologiske far eller mors kjæreste som har vært til stede i deres liv en begrenset tid. Mange av barna har selv vært utsatt for mishandling, psykisk vold og noen også for seksuell vold. Noen lever også med annen problematikk, som fattigdom og alkohol- og stoffmisbruk.

Barn og unge opplever og reagerer på volden på forskjellige måter, avhengig av en rekke ulike faktorer. Noen barn kan ha behov for en avgrenset krisestøtte, andre for mer inngående terapi. Felles for barn og unge på krisesenter er at de har opplevd én eller flere typer av vold, og at mødrene deres derfor har bestemt seg for å flytte til et krisesenter. Felles for dem er også at de trenger en voksen som ser akkurat dem, og et miljø som tilbyr den støtte og hjelp akkurat de trenger, separat og sammen med moren. Støtte og hjelp til utsatte barn er ikke et ønske, men en rettighet. At staten har plikt til å beskytte barnet mot fysisk eller psykisk mishandling, forsømmelse eller utnyttelse, fremgår av artikkel 19 i FNs konvensjon om barns rettigheter (Barnekonvensjonen). Retten til støtte og behandling etter vanskelige opplevelser inngår også som en del av konvensjonen.

Dette er den første landsomfattende studien av barn på krisesenter i Norge. Formålet med studien er å frembringe systematisk kunnskap gjennom å kartlegge barn og

unge på krisesentrene når det gjelder situasjon og utfordringer, samt deres behov for informasjon, hjelp og oppfølging. Kartleggingen vil være med på å fremskaffe kunnskap for å utvikle tilbud som i større grad tar hensyn til barns spesielle behov for beskyttelse, daglig omsorg, bistand og støtte. Formålet er videre å løfte frem barnas egne opplevelser av flyttingen til krisesenteret, tiden på krisesenteret og deres tanker om tiden etter krisesenteroppholdet.

Å studere barn som brukere på krisesenter er nokså unikt. Tidligere studier har ikke hatt barn i fokus, men har rettet oppmerksomheten mot voldsutsatte kvinners oppfatning av krisesenteret som hjelpeinstans. Slike studier er gjennomført blant annet i USA (Miller-Clevenger & Roe-Sepovitz, 2007; Lyon et al., 2008), i Norge (Jonassen & Eidheim, 2001) og gjennomføres i 2009–2010 i Sverige. Barn som brukere og følgende barns oppfatning av krisesenteret som hjelpeinstans er ikke tidligere blitt studert i Norge på et landsdekkende nivå. Barn på krisesenter har i flere studier blitt brukt som informanter, men da for å kartlegge for eksempel symptomer og/eller voldsopplevelser, og derigjennom betones deres rolle som offer for volden. Formålet i tidligere studier har ikke vært å søke kunnskap om barn som brukere av krisesentrene, og dermed å posisjonere dem som sosiale aktører.

Man kan også i en del tidligere studier og rapporter registrere en viss passiv holdning til barn på krisesenter. Søkelyset er uten tvil rettet mot moren, og selv om ordet barn er med, er de ikke synlige i verken analysen eller språkbruken i de aktuelle studiene. Barn som bor på krisesenter, omtales ofte som «medfølgende». Ordet «bruker» er i stor grad forbeholdt voksne personer. Vårt oppdrag og ambisjon er en annen, nemlig å sette barn i sentrum, ta utgangspunkt i dem og se krisesenteret fra deres perspektiv. I tråd med hva som er blitt kalt «barndomssosiologi» eller «den nye barndomsforskningen» (Jenks, 1996; James & Prout, 1997), velger vi å se barna som subjekt, som sosiale aktører som med egne strategier navigerer i et for dem nytt miljø med nye forutsetninger. Med den største respekt ønsker vi å løfte frem deres stemmer og ikke bare bruke dem som informanter, men la vår analyse ta utgangspunkt i og basere seg på dem og deres erfaringer.

1.1 Oppdraget

Barne- og likestillingsdepartementet (BLD) har gitt Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS) i oppdrag å rette søkelyset mot barn som brukere av krisesentrene og beskrive deres situasjon før, under og etter oppholdet. NKVTS skal få frem systematisk kunnskap om ulike grupper barn som er på krisesentrene, tilbudet barn har ved krisesentrene, kompetansen krisesentrene innehar om barns behov, og kartlegge tilbudet slik barn selv opplever det. Oppdraget ble satt i gang som tiltak 36 d i regjeringens handlingsplan mot vold i nære relasjoner 2008–2011, *Vendepunkt*.

1.2 Problemstillinger

Problemstillingene i punktene A til D handler om innholdet og omfanget av hjelpetilbudet for barn som kommer sammen med mor på krisesentrene. Problemstillingene gir et bilde av hvordan forholdene er lagt til rette for å ivareta barn på sentrene, og kan ha betydning for problemstillingene i punkt E. Problemstillingene i punkt E skal gi et innblikk i hvordan barna opplevde tiden før oppholdet på senteret, hvordan de opplever oppbruddet og flyttingen til krisesenteret, og hvilke tanker og forestillinger de har for tiden etter oppholdet.

A Tilbudet til barn på krisesenter

- Hva tilbyr krisesentrene barna som bor der, i form av samtaler, aktiviteter og barnetilpassede fysiske rammer?

B De ansatte på krisesentrene

- Hvor mange er ansatt / arbeider frivillig for barna på krisesenteret?
- Hvilken utdanning, erfaringsbakgrunn og veiledning har de som arbeider med barn på senteret?

C Samarbeid med andre instanser

- Hvilken kontakt har krisesentrene med andre instanser som kan være viktige for barna, som skole, barnehage, helsesøster, barnevern og BUP?

D Oppfølging etter oppholdet

- Hvilken oppfølging får barna etter at de har flyttet fra krisesentrene?

E Barn og unges opplevelser og tanker

- Hvordan opplever barna i studien tiden før flyttingen til krisesenteret, selve flyttingen og oppholdet på krisesenteret?
- Hvordan tenker barna i studien at tiden etter oppholdet skal bli? Hvilke forventninger og ønsker har de?

1.3 Forskning

Barn som opplever vold i familien

Problematikken omkring barn som opplever vold i familien, har fått økt nasjonal og internasjonal oppmerksomhet i de senere årene, både innen forskning, på det praktiske feltet og innen rettsvesenet (Øverlien, 2007; in press). Den første norske omfangsstudien viser at 7 prosent av elever på videregående skole har opplevd partnervold rettet mot mor i løpet av sin oppveksttid, og 2 prosent har opplevd grov partnervold mot mor (Mossige & Stefansen, 2007). Forskning viser at vold ikke er noe barnet er vitne til, i den forstand at de ser den på avstand. Barn som opplever vold i hjemmet, opplever den med alle sine sanser, blant annet gjennom å se den, høre den, se materielle skader og kjenne sin mors redsel (Øverlien & Hydén, 2007). De fleste barn som opplever vold i hjemmet, er i samme rom eller rommet ved siden av når volden utøves, og små barn er spesielt utsatt for å oppleve vold (Hughes et al., 1989; Fantuzzo & Mohr, 1999).

Studier som har barns handlinger under voldsepisoden i fokus, viser at mange barn forsøker å påvirke situasjonen direkte gjennom for eksempel å ringe politiet, gå til naboen og be om hjelp eller forsøke å beskytte sin mor (Øverlien & Hydén, 2008). I tillegg tar barna ofte på seg ansvaret for at volden skjer (Zink et al., 2003).

En gjennomgang av studier som fokuserer på de psykologiske konsekvensene av volden, viser entydig at det å oppleve vold i hjemmet kan få negative psykologiske konsekvenser for barn, som økt aggresjon og fare for depresjon, angst og uro (jf. Knapp, 1998; Johnson et al., 2002; Kitzmann et al., 2003; Graham-Bermann & Seng, 2005). Siden 1997 er det gjort en rekke studier som har funnet at barn som har opplevd vold i hjemmet, har en betydelig økt risiko for posttraumatisk stressyndrom (PTSD) (jf. Rossman, 1998; Card, 2005; Jarvis et al., 2005; Griffing et al., 2006). Barn som opplever vold i hjemmet, har også økt risiko for å utsettes for fysisk vold og seksuelle overgrep (Strauss et al., 1980; Edleson, 1999; McGuigan & Pratt, 2001; Lee et al., 2004). Det er for eksempel større sannsynlighet for fysisk barnemishandling når barnets mor utsettes for fysisk mishandling (Rumm et al., 2000), og for seksuelle overgrep når mor utsettes for fysisk mishandling (McCloskey et al., 1995).

Barn som opplever traumatiske hendelser, trenger imidlertid ikke nødvendigvis å bli traumatisert. I gjennomsnitt får en tredjedel av barn som opplever vold, psykiske reaksjoner (depresjon/PTSD) i etterkant (Fletcher, 1996). En generelt god livssituasjon, nært forhold til én eller flere voksne og evne til å forstå hva som skjer, er alle faktorer som kan bidra til «resilience», en motstandskraft mot vanskelige opplevelser (Dyregrov, 1998). På den annen side minsker barnets resilience for hver potensielt traumatiserende opplevelse (Jaffee et al., 2007).

I løpet av de ti siste årene har det internasjonalt vært en markant økning av studier av barn som opplever vold i hjemmet (og da som oftest med fokus på mødre som blir

utsatt for vold fra fedre). Kunnskapen om hva denne gruppen barn utsettes for, og hvilke konsekvenser det har for barna, er derfor betydelig større i dag enn den var for bare noen år siden.

Barn på krisesenter i Norge

Barn på krisesenter er et forskningstema som først de senere årene har fått oppmerksomhet i Norge. Leira (1990) var en av de første som rettet søkelyset mot dette temaet, og var da, for snart 20 år siden, ganske alene om å fokusere på denne problematikken i Norge. Fortsatt er fagfeltet lite utviklet i Norge, spesielt sammenlignet med problemets omfang og den oppmerksomhet kvinner på krisesenter har fått.

Det innebærer at det mangler kunnskap om barn på krisesenter i Norge. De studier som er redegjort for nedenfor, har vært begrensede og har med få unntak omfattet ett eller noen få, utvalgte krisesenter. Dette er ikke unikt for Norge. Verken Sverige eller Danmark har gjort landsomfattende studier om barn på krisesenter. I Sverige har studier om barn på krisesenter med få unntak (Almkvist & Broberg, 2004; Källström Cater, 2004) vært begrensede.

En av de tidligste rapportene i Norge om barn på krisesenter er utarbeidet av Midjo (1992). Rapporten bygger på spørreundersøkelser ved alle krisesentrene og tar for seg tilbud til barn i form av blant annet utemiljø, vaktordninger og aktiviteter. Midjo omtaler dette som «tilrettelegging av en barnearena». Krisesentrene svarte også på en annen spørreundersøkelse fra Midjo, hvor temaet var kvinnene og barna som brukere. Rapporten er tydelig analytisk i sin form, spesielt når det gjelder begrepene «barn» og «barndom». Midjo konkluderer blant annet med at krisesenteret er en arena hvor det daglige arbeidet har kvinner i fokus, ikke barn, og der barns hverdagsliv kan bli stillestående og isolert.

Olsens (1998) rapport *Der vi bor der gråter alle damene* tar utgangspunkt i prosjektlederens ettårige arbeid med barn ved Oslo Krisesenter. Refleksjoner omkring tiden på senteret og møtet med barna som bodde der, resulterte i flere forslag til tiltak for å forbedre krisesenteroppholdet for barna. Blant annet peker Olsen på mangelen på boliger i Oslo og at barna av den grunn kan bli boende på senteret i lange perioder. På samme tid gjorde Holmsen (1999) en studie av krisesenteret i Moss. Målet var å få innblikk i barnas opplevelser av vold i hjemmet og flyttingen til krisesenteret som et resultat av denne volden. Holmsen utviklet en metode der hun benyttet seg av samtalebilder og barnetegninger som en måte å gjøre det lettere for barna å fortelle om disse temaene på. Hun fant at barna hadde lett for å snakke om bildene, men vanskeligere for å snakke om seg selv. Barna snakker om oppholdet på krisesenteret som positivt, men med usikkerhet om fremtiden.

En annen forskningsrapport med et tydelig barneteoretisk anslag er utarbeidet av Solberg (2001). Hun intervjuet åtte barn ved to senter om deres opplevelser av krise-

senteret. I likhet med Midjo (1992), men med utgangspunkt i et kvalitativt materiale, rettet hun oppmerksomheten mot ulike faser knyttet til krisesenteret, som flyttingen dit og oppholdsperioden, men analyserte i tillegg senteret som hjelpetiltak. Gjennom å ta utgangspunkt i den virkeligheten barna kom fra, snarere enn den allment vedtatte oppfatningen om hvordan et hjem der det lever barn, bør være, fant hun at barna opplevde det som en lettelse å komme til krisesenteret. Studien viser også barns ulike strategier for å forholde seg til sin livssituasjon.

Flere oppgaver og mindre rapporter er skrevet om barn på krisesenter (Aamodt, 1993; Støren, 1990; Øyen, 1996/7; Marthinsen & Torjussen, 2007). En av disse er utarbeidet av Marthinsen & Torjussen (2007) som intervjuet totalt åtte barn, mødre og ansatte på tre ulike krisesenter. Målet var å få et bilde av hvordan barn på krisesenter ivaretas på sentrene og, ut fra tolkningen av dette bildet, gi anbefalinger til krisesentrene.

1.4 Sentrale begreper

Barn

I tråd med FNs konvensjon om barns rettigheter defineres barn som personer i aldersgruppen 0–18 år. Enkelte barn over 18 er inkludert i SSBs krisesenterstatistikk, og er dermed med i kartleggingsstudien (se kapittel 2).

Barneperspektiv

Begrepet «barneperspektiv» kan forstås på mange måter (Halldén, 2003). I denne studien vektlegges barneperspektivet ved at vi hele tiden forsøker å se *barnet* i krisesentersituasjonen, samtidig som vi forsøker å se krisesentersituasjonen slik den kan se ut i barnets øyne (Arnér & Tellgren, 2006). Vi løfter frem barnets stemme, relatert til relevante praksiser og strukturer, og organiserer analyse og diskusjon med utgangspunkt i den.

Ettersom vold mot mamma også kan ses som vold mot hennes barn, er det grunn til å tenke at hjelp til mor også er hjelp til barnet, og dermed en del av et barneperspektiv. I denne studien har vi imidlertid valgt å studere barnet som sosial aktør, som interessant i seg selv, uten å måtte relateres til voksne. Et mødreperspektiv hadde krevd en empiri som omfattet intervjuer med mødre, noe som faller utenfor studiens rammer. Vår erfaring er videre at barneperspektivet ofte kan bli underordnet når man skal ta hensyn til ulike perspektiver, som mødreperspektivet eller familieperspektivet.

Krisesenter

Krisesentrene i Norge er et lavterskeltilbud som tar imot kvinner og barn som opplever vold i nære relasjoner, og tilbyr beskyttelse og støtte i form av for eksempel overnat-

ting, samtaler og kontakt med det offentlige hjelpeapparatet. Noen senter tar også imot menn.¹

Krisesenterorganisasjonene

Det eksisterer to interesseorganisasjoner for krisesentrene i Norge i dag: Norsk Krisesenterforbund (NOK) og Krisesentersekretariatet (KS). Disse har henholdsvis 15 og 35 medlemssenter. Ett senter er ikke organisert.

Dagbruker og beboer

I den årlige registreringen av krisesenterstatistikk skilles det mellom dagbruker og beboer. En dagbruker er en person som besøker krisesenteret for å få støtte i form av samtale eller annen hjelp, men som ikke overnatter ved senteret. En beboer er en person som overnatter én eller flere netter ved et krisesenter. Denne studien tar for seg beboergruppen.

Daglig leder og dagarbeider

Ikke alle krisesentrene har en daglig leder, siden noen opererer med flat organisasjonsstruktur. Der dette er tilfellet, har én eller flere dagarbeidere ansvaret for daglig drift av senteret (Jonassen et al., 2008). Vi velger å benytte begrepet daglig leder, siden det i høy grad er dette som benyttes av sentrene selv.

Medarbeidere

På krisesentrene jobber både «frivillige vakter» og ansatte. Frivillige vakter er krisesentermedlemmer som deltar i sentrenes virksomhet (ofte med lønn eller økonomisk godtgjøring) (Jonassen et al., 2008).

Barnearbeider

Begrepet «barnearbeider» innebærer personer som er ansatt spesifikt for å arbeide med barna. Sentrene selv benytter denne betegnelsen, i tillegg til betegnelser som «barne- og ungdomsarbeider», «barnefaglig ansatt» eller «miljøarbeider for barn». «Barnearbeider» vil her fungere som et samlebegrep for disse.

---

¹ Om menn skal være brukere på krisesentrene eller ei, er en pågående diskusjon som ligger utenfor rammene av denne studien. Vi velger derfor kun å forholde oss til kvinner og barn som brukere.

2 Kartleggingsstudie av barn og unge som bor på krisesenter

2.1 Metode

Som grunnlag for denne delen av rapporten har tre ulike, empiriske kilder blitt benyttet. To av disse, Krisesenterstatistikken for 2007 (Hirsch & Nørgaard, 2008) og en spørreskjemaundersøkelse til krisesentrene høsten 2007 (Jonassen et al., 2008), består av allerede innsamlede data som kvantitativt belyser situasjonen på krisesentrene i Norge. Med tilgang til disse kildene har vi kunnet analysere den delen av empirien som handler om barna og deres situasjon i belysningen av studiens problemstillinger.

Den tredje empiriske kilden består av data innhentet gjennom intervjuer med daglige ledere ved 50 av de 51 krisesentrene i Norge. Ved gjennomgang av de to andre kildene, viste det seg at sentrale spørsmål om barn og unges situasjon på krisesenter, fortsatt sto ubesvarte. Med dette utgangspunktet ble det utviklet et spørreskjema for å få kartlagt situasjonen (se vedlegg 4 & 5).

De tre kildene presenteres nærmere under.

2.1.1 Statistisk sentralbyrås (SSB) krisesenterstatistikk

Krisesentrene brukte for første gang samme registreringsskjema for sin virksomhet i 2003.

Krisesentrene fyller ut et skjema hver gang en voksen bruker kommer til senteret. Det fylles ikke ut egne skjema for barna. Barna blir registrert i skjemaet til den voksne de kommer til krisesenteret sammen med. Hvilket skjema som benyttes, avhenger av om vedkommende er dagbruker eller beboer ved senteret. Denne studien tar for seg beboerstatistikken.

Rapporteringen dreier seg i grove trekk om registrering av opplysninger om krisesentrene brukergrupper, antall beboere, opphold og oppholdsøgn, opplysninger om overgriper, henvisninger fra/til eksterne instanser, samt voldens art og varighet.

I denne studien har vi hatt tilgang til Statistisk sentralbyrås (SSB) datamateriale, som ligger til grunn for Rapportering fra krisesentrene 2007 (Hirsch & Nørgaard, 2008). For å sikre dataenes kvalitet, var det nødvendig å gjøre noen korrigeringer av materialet. Noen korrigeringer var gjort før vi mottok dataene, og noen korrigeringer ble gjort av oss.

Etter at korrigeringer var gjort, satt vi igjen med tre grupper; 871 registrerte opphold av beboere med barn, 1113 uten barn, og 257 hvor det er usikkert om beboer har barn med eller ikke.

2.1.2 NKVTS' studie om krisesentrenes kompetanse og tilgjengelighet

På oppdrag fra Barne- og likestillingsdepartementet gjennomførte Nasjonalt kunnskaps-senter om vold og traumatisk stress en studie om krisesentrenes kompetanse og tilgjengelighet (Jonassen et al., 2008). Hovedområder her er krisesentertilbudets innhold, brukergrupper, tilgjengelighet, bemanning og kompetanse. På bakgrunn av analyse av spørreskjema besvart av daglige ledere/dagarbeidere ved krisesentrene, fremkommer behov for bedret tilrettelegging for barn på krisesenter når det gjelder fysiske rammer tilpasset barn og unge, barnefaglig kompetanse på krisesentrene, samt aktiviteter, samtaler og oppfølging. Videre åpnes det for at barn som bor lenge på krisesenter, ved behov kan flyttes til et annet senter med bedre tilrettelegging for barn.

2.1.3 Eget spørreskjema om barn og unge på krisesenter

Spørreskjemaet utviklet i vår egen studie har følgende hovedfokus: (1) barna og ungdommenes muligheter til aktivitet og samtale på krisesentrene og (2) barnearbeidernes utdanning, veiledning og yrkeserfaring (se vedlegg 4 & 5). Skjemaet ble besvart ved hjelp av telefonintervju. Dette ble vurdert som den mest hensiktsmessige metoden for å sikre høy svarprosent og mulighet til avklaring av eventuelle uklarheter. Telefonintervjuene ble gjennomført av prosjektgruppen. Dette åpnet for en første kontakt med de daglige lederne med tanke på studiens andre del. I tillegg til spørreskjemaet, benyttet vi oss av memos (tilleggsnotater underveis).

I alt 50 av de 51 krisesentrene i Norge takket ja til å delta i studien. I de fleste intervjuene har daglig leder vært informant, men i enkelte tilfeller har ansvaret for deltagelse i intervjuet blitt delegert til en av de andre ansatte.

2.2 Analyse

Som nevnt over er både krisesenterstatistikken (Hirsch & Nørgaard, 2008) og studien om bemanning og kompetanse på krisesentrene (Jonassen et al., 2008) analysert og presentert tidligere. Det som skiller vår analyse fra tidligere analyse av det samme materialet, er at analysen innehar et barneperspektiv. Konkret innebærer dette å se datamaterialet gjennom «barnebriller». Vi har altså benyttet oss av disse to datagrunnlagene, valgt ut data som besvarer våre forskningsspørsmål og belyst disse med ut-

gangspunkt i et barneperspektiv. I tillegg kommer data fra telefonintervjuer gjort med daglige ledere omhandlende barn på kriesesenter. I arbeidet med de tre datakildene er analyseverktøyet SPSS benyttet.

2.3 Statistikk om barn på kriesesenter

I dette kapitlet presenteres svar på spørsmål som er grunnleggende for å kunne gi en beskrivelse av barn og unge på kriesesenter, hvor mange de er, hvor lenge de bor der og hva som skjer etter endt opphold.

2.3.1 Oppholdets karakter

Tidligere kontakt med kriesesenter

Tabell 1. Antall og andel tilfeller av tidligere kontakt med kriesesenter for beboere med og uten barn.

Kontakt med kriesesenter	Kvinner med barn N = 871	(%)	Kvinner uten barn N = 1113	(%)
Vært beboer tidligere	166	(19)	219	(20)
Vært beboer i år	109	(13)	139	(13)
Vært beboer ved annet senter i år	56	(6)	73	(7)
Vært beboere ved annet senter tidligere år	45	(5)	85	(8)
Ikke hatt kontakt med kriesesenter før	495	(57)	597	(52)
Totalt	871	(100)	1113	(100)

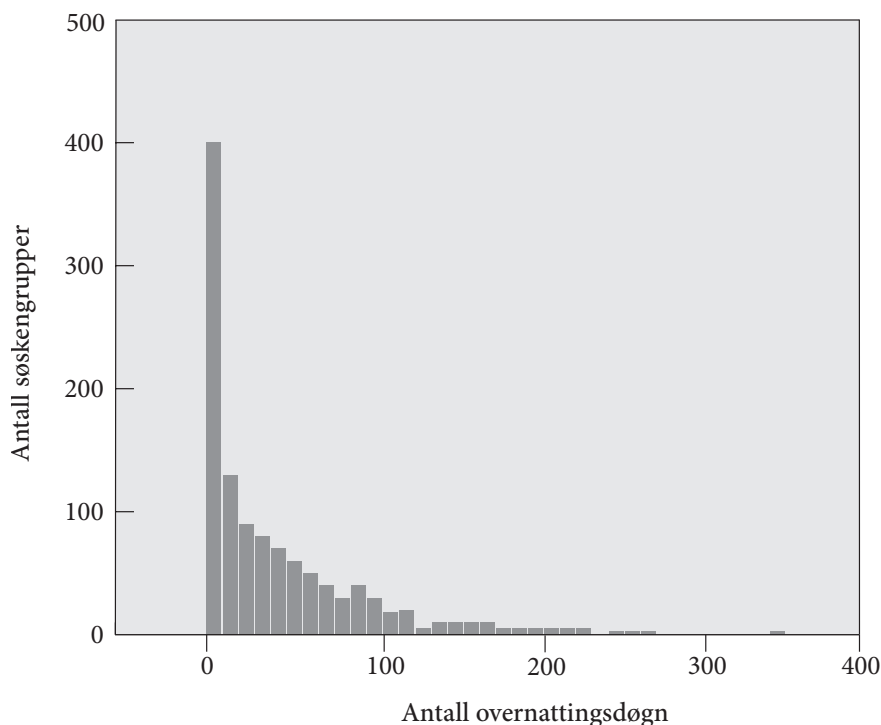
Når det gjelder beboere som har med barn på kriesesenteret, er det ved 43 prosent av oppholdene registrert at beboeren har bodd på kriesesenter tidligere. Dette betyr at mer enn fire av ti beboere med barn var gjentatte ganger på kriesesenter i 2007. Det er da rimelig å anta at også kvinnenens barn har gjentatte erfaringer med det å være på kriesesenter.

Antall og varighet av barns opphold på krisesenter

Krisesentrene gjør hvert år registreringer i form av en samlestatistikk. Dette dreier seg dermed ikke om enkeltregistreringer per tilfelle, men om summen av registreringer for et kalenderår. Krisesenteret som i følge disse registreringene hadde flest barneopphold, hadde 991 barneopphold dette året, mens krisesenteret med færrest ikke hadde noen. I 2007 var totalt 1 420 barn med sine mødre (med førstegangsopphold) på krisesenter (Hirsch & Nørgaard, 2008). Totalt antall opphold for barn var 2 956. Til sammen hadde disse barna 47 552 overnatningsdøgn.

Det enkelte opphold varierte fra ett til 365 døgn. I gjennomsnitt bodde de på krisesenter i 28 døgn. I halvparten av tilfellene bodde barn ti døgn eller mindre på krisesenter i 2007. Av oppholdene var 14 (2 prosent) på mer enn et halvt år. De barna som bodde lengst på krisesenter i 2007, bodde der ett år.

Figur 1. Varighet av barn og unges opphold i 2007. $N = 871$.²

I 2006 bodde det på det meste fra 2 til 51 barn samtidig på de ulike krisesentrene. Det er flest sentre (8) som svarer at det maksimale antallet barn som har bodd på senteret samtidig er fem (Jonassen et al., 2008).

² Figuren er basert på gjennomsnittlig antall oppholdsdøgn hos 871 søskengrupper. Vi har ikke informasjon om antall overnatningsdøgn per barn.

2.3.2 Sosiodemografiske opplysninger

For å få et bilde av ikke bare selve oppholdet på krisesenteret, men også av barna og ungdommene som bor der, presenteres her sosiodemografiske opplysninger som alder, bakgrunn og hvor lenge de har opplevd vold.

Barnas alder

Tabell 2. Antall opphold for barn i ulike aldersgrupper som bodde på krisesenter og antall registreringer for barn i ulike aldersgrupper som ikke var med moren til krisesenteret i 2007.

Aldersgruppe	Med N = 1528	(%)	Ikke med N = 803	(%)
0–5 år	815	(53)	134	(17)
6–12 år	545	(36)	207	(26)
13–17 år	151	(10)	190	(24)
18 år eller eldre	17	(1)	272	(34)
Totalt	1528	(100)	803	(100)

Det finnes ikke informasjon om *hvor* barna er når de ikke er med mor til krisesenteret. Det kan bety at de befinner seg på samme sted som voldsutøver mens mor er på krisesenter. Vi ser at yngre barn er med mor til krisesenteret, mens de eldre barna oftere blir hjemme.

Voldens varighet

Tabell 3. Voldens varighet før kvinnene kom til krisesenteret.

Varighet	Kvinner med barn N = 871	(%)	Kvinner uten barn N = 1113	(%)
Engangstilfelle	29	(3)	100	(9)
Pågått siste året	209	(24)	366	(33)
Pågått 1–4 år	335	(39)	303	(27)
Pågått 5 år eller lengre	234	(27)	235	(21)
Ikke oppgitt	64	(7)	109	(10)
Totalt	871	(100)	1113	(100)

I 128 tilfeller omfattende 173 barn i aldersgruppen 0–5 år er det registrert at volden har pågått 1–4 år. Det innebærer at disse barna har levd med vold i store deler av sitt liv.

Antall mødre med innvandrerbakgrunn

Flere kvinner med innvandrerbakgrunn hadde med seg barn på krisesentrene sammenlignet med kvinner uten innvandrerbakgrunn. Av beboerne med innvandrerbakgrunn hadde mor i 549 (43 prosent) tilfeller med barn, mot 316 (34 prosent) av de norske.

I 549 av de 871 tilfellene hvor vi med tilnærmet sikkerhet kan si at beboer har hatt barn med til krisesenteret, oppgis beboeren å ha innvandrerbakgrunn. Dette utgjør 63 prosent av tilfellene.

Kvinner med innvandrerbakgrunn oppholder seg lengre på krisesenter enn kvinner med norsk bakgrunn. I gjennomsnitt henholdsvis 34 døgn mot 21 døgn i 2007. For kvinner med innvandrerbakgrunn som hadde med barn til senteret, var gjennomsnittlig opphold på 32 døgn, tilsvarende for norske beboere med barn var 25.

Mødre med innvandrerbakgrunn og deres norskkunnskaper

I 34 prosent av oppholdene der beboer har barn med på krisesenteret, er det registrert at beboeren snakker lite eller ikke noe norsk. Det ble benyttet tolk i 17 prosent av tilfellene. I 5 prosent av tilfellene ble det ikke benyttet tolk, til tross for at det var behov for det. Også barn kan ha behov for tolk. Dette føres det imidlertid ingen statistikk over.

Kvinnenes tilknytning til arbeidslivet

Tabell 4. Tilknytning til arbeidslivet for tilfeller av kvinnelige beboere med og uten barn.

Tilknytning	Kvinner med barn N = 871*	(%)	Kvinner uten barn N = 1113*	(%)
Hjemmearbeidende	318	(37)	170	(15)
Stønad/trygd/pensjon	215	(25)	400	(36)
Utearbeidende fulltid	150	(17)	182	(16)
Utearbeidende deltid	124	(14)	111	(10)
Deltar på kurs	75	(9)	72	(6)
Under utdanning	71	(8)	143	(13)
Arbeidssøker	51	(6)	91	(8)

* Spørreskjemaet åpner for bruk av flere svaralternativer.

Vi ser her at mer enn dobbelt så stor andel av kvinnene med barn som av kvinnene uten barn er hjemmearbeidende. Med tanke på at kun 31 prosent av kvinner med barn er yrkesaktive, er det rimelig å anta at kvinnenens barn lever i en økonomisk ufordelaktig situasjon.

Barn som har mødre med innvandrerbakgrunn er i en ekstra ufordelaktig økonomisk situasjon. I SSBs krisesenterstatistikk kan man lese at færre kvinner med innvandrerbakgrunn er yrkesaktive enn kvinner uten innvandrerbakgrunn. Flere kvinner med innvandrerbakgrunn er hjemmearbeidende, mens flere kvinner uten innvandrerbakgrunn mottar stønad/trygd/pensjon.

2.3.3 Aktiviteter og tiltak

Fysisk tilrettelegging for barn på krisesentrene

I studien gjennomført av Jonassen et al. (2008) går det frem hvor mange av krisesentrene som har arealer for lek, aktiviteter for barn og samtale.

Tabell 5. Andel krisesentre som oppgir å ha samtalerom, lekerom og uteareal.

Tilrettelegging	Antall krisesentre N = 51*	(%)
Samtalerom	28	(55)
Lekerom/aktivitetsrom	42	(82)
Uteareal	45	(88)

* Spørreskjemaet åpner for bruk av flere svaralternativer.

Av tabellen ser vi at ikke alle krisesentrene i Norge er fysisk tilrettelagt for barn, og at det er størst mangel på samtalerom. Det er ikke spesifisert i spørreskjema om dette dreier seg om samtalerom tilpasset (yngre) barn. Tabellen viser også at 82 prosent av krisesentrene har lekerom/aktivitetsrom. Dette innebærer at et antall barn bor på krisesenter som ikke har rom tilpasset for lek. Fra feltarbeid vet vi også at kvaliteten på lekerom/aktivitetsrom varierer.

Aktiviteter for barna på krisesentrene

Tabell 6. Antall krisesentre som tilbyr ulike aktiviteter for barn (Jonassen et al., 2008).

Aktivitet/tiltak	Antall krisesentre N = 51*	(%)
Utflukter i naturen	31	(61)
Kulturbesøk	30	(59)
Andre aktiviteter	27	(53)
Svømming	23	(45)

* Spørreskjemaet åpner for bruk av flere svaralternativer.

Vi ser at over halvparten av krisesentrene tilbyr aktiviteter for barn. Det fremgår imidlertid ikke her hvor hyppig krisesentrene tilbyr disse aktivitetene/tiltakene eller i hvilken grad barna benytter seg av disse. I 2007 var det registrert at beboere med barn i kun 14 prosent av tilfellene mottok bistand i form av «andre tilbud til barn» (enn barnepass og bistand til barns kontakt med far) mens de bodde på krisesenter.

I vår spørreundersøkelse finner vi at hyppighet av gjennomføring av aktiviteter for barna, avhenger av blant annet om/hvor mange barn det til en hver tid er på senteret og av barnas alder. Vi finner også at de større sentrene gjerne har faste aktiviteter hver uke, mens dette sjelden er tilfellet for de mindre sentrene. Dette har også å gjøre med antall beboende barn og deres alder. Mange av de daglige lederne vektlegger betydningen av å gjennomføre aktiviteter etter behov. I tillegg legger også økonomiske forhold premisser for krisesentrenes arbeid med tilrettelegging av aktiviteter og lek for barna.

I studien av Jonassen et al. (2008) fremgår det at barnevernet står bak 10 prosent av aktiviteter/tiltak for barn på sentrene. I våre intervjuer oppgir 45 (av 50) av de daglige lederne at det er krisesenteret selv som har det primære ansvaret for å gjennomføre aktiviteter med barna (90 prosent).

Tabellen under viser i hvilken grad daglige ledere mener barna fortsetter med egne fritidsaktiviteter, mottar besøk av venner og besøker venner mens de er på krisesenteret.

Tabell 7. Barns fritidsaktiviteter og kontakt med venner under krisesenteroppholdet. (N = 50*)

	Ikke i det hele tatt	I liten grad	Både og	I noen grad	I høy grad
Fortsetter med egne fritidsaktiviteter	0	11	16	11	11
Får besøk av venner	11	14	6	9	9
Besøker venner	1	8	19	17	4

*Ett av disse sentrene oppgir at disse spørsmålene ikke er relevante/aktuelle.

Tabellen viser til dels høye tall i de tre midtre kategoriene. Dette har sammenheng med at forhold som sikkerhet, geografiske avstander og andre praktiske forhold spiller inn og gjør at det varierer i hvilken grad det er mulig for barna å opprettholde fritidsaktiviteter og vennekontakt, og for krisesentrene å bistå barna med dette.

Samtaler med barna på krisesentrene

I vår spørreundersøkelse stilte vi spørsmål omhandlende individuelle samtaler og gruppesamtaler med barn og ungdom på krisesentrene. Vi var interesserte i informasjon om planlagte og målrettede samtaler. Det dreier seg altså ikke om 'hverdagslig prat', som helt klart kan være viktig, men ikke nødvendigvis planlagt og målrettet, men mer eller mindre strukturert samtale mellom barn og voksen på krisesenteret (se Gamst & Langballe, 2004).

Når det gjelder gjennomføring av samtaler med barn, svarer elleve senter at de ikke gjennomfører individuelle samtaler, mens 45 sentre oppgir at de ikke gjennomfører gruppesamtaler med barn. Av de 39 sentrene som gjennomfører individuelle samtaler oppgir tre at de ikke setter av bestemt tid, ett at tema ikke er bestemt på forhånd og ett at de ikke benytter et bestemt rom for samtalen. Tabellene under inneholder informasjon om sentrene som oppgir å gjennomføre samtaler med barn.

Tabell 8. Grad av gjennomføring av og tilrettelegging for individuelle samtaler med barn på krisesentrene. (N = 39)

	I liten grad	Både og	I noen grad	I høy grad
Gjennomfører individuelle samtaler	7	6	10	16
Avsetter bestemt tid	7	4	5	20
Tema bestemt på forhånd	6	6	11	15
Benytter bestemt rom	3	2	6	27

Tabell 9. Grad av gjennomføring av og tilrettelegging for gruppesamtaler med barn på krisesentrene. (N = 5)

	I liten grad	Både og	I noen grad	I høy grad
Gjennomfører gruppesamtaler	2	0	1	2
Avsetter bestemt tid	0	0	2	3
Tema bestemt på forhånd	0	1	1	3
Benytter bestemt rom	0	0	0	5

I vår spørreundersøkelse oppga 39 av 50 senter at de gjennomfører individuelle samtaler med barna, mens elleve senter ikke gjennomfører slike samtaler. Disse svarene skiller seg noe fra resultatene hos Jonassen et al. (2008), hvor 44 sentre oppgir at de innehar oppgaven å tilby samtaler med barn. Høsten 2008 oppga de daglige lederne at totalt 853 barn hadde deltatt i individuell samtale med en voksen på krisesenteret i løpet av det siste året, mens 105 barn hadde deltatt i gruppesamtale i samme periode. Fem av krisesentrene oppgir at de gjennomfører gruppesamtaler med barn. Her sammenfaller våre tall med tallene fra studien utført av Jonassen et. al (2008).

I tillegg til at det gjøres samtaler individuelt og i gruppe med barna som bor på senteret, oppgir 29 av sentrene at de også gjennomfører samtaler med andre barn enn de som bor på senteret. For tre sentre dreier det seg da kun om barn som heller ikke har bodd på senteret før, mens det for 47 senter i varierende grad også innebærer samtaler med barn som tidligere har bodd på senteret.

Tallene viser videre at krisesentrene i stor grad benytter bestemte rom for gjennomføring av både individuelle samtaler og samtaler i gruppe. Dette svaret kan i mange tilfeller forklares med at krisesenteret kun har ett rom som kan egne seg til samtale. Sentrene som svarer «i liten grad», «både og» eller «i noen grad», forklarer at barnets

alder er avgjørende for valg av rom; ungdommer kan man snakke med på kontoret, mens lekerommet passer best for de yngre barna.

Av de 39 sentrene som gjennomfører individuelle samtaler med barna, svarer 29 at de benytter seg av eller lar seg inspirere av en bestemt metodisk tilnærming til samtaler. Det samme gjelder for fire av de fem sentrene som gjennomfører gruppesamtaler. På spørsmål om inspirasjon fra og bruk av metodiske tilnærminger, svarer imidlertid de daglige lederne at det ikke dreier seg om *én* bestemt metodisk tilnærming, men flere inspirasjonskilder og prinsipper. Eksempler på disse, er bøkene *Samtalebilder: en vei til kommunikasjon med barn* av Merete Holmsen og *Sinna mann* av Gro Dahle og Svein Nyhus. Videre benyttes tegning ved siden av samtalen, og betydningen av at barnets behov skal være styrende for samtals tema og form vektlegges.

2.3.4 Kontakt med andre instanser

Hverdagen på krisesenteret innebærer også kontakt med andre instanser i samfunnet som kan være viktige for barnet. Aktuelle samarbeidspartnere er barnehage, skole, skolefritidsordningen (SFO), helsesøster, barnevern, barne- og ungdomspsykiatri (BUP), pedagogiskpsykologisk tjeneste (PPT) og familievern.

Skole og barnehage

I Jonassen et al. (2008) fremgår det om krisesenteret har ulike ordninger som kan gjøre det lettere for barna å gå i barnehagen og på skolen under krisesenteroppholdet.

Tabell 10. Egne barnehage- og/eller skoleplasser, skyssordning og samarbeid. (N = 51*)

	Barnehage	(%)	Skole	(%)
Skyssordning	21	(41)	22	(43)
Formalisert samarbeid	8**	(16)	5	(10)
Egne plasser	6	(12)	4	(8)
Rutiner for samarbeid	***	(***)	30	(59)

* Spørreskjemaet åpner for bruk av flere svaralternativer.

**Her gjelder spørsmålet barnehage og skolefritidsordningen (SFO) som samlet enhet.

***Disse spørsmålene ble ikke stilt angående barnehage.

Det er flere krisesenter som har et formalisert samarbeid med barnehage enn med skole. Dette kan skyldes at spørsmålet for barnehage også omfatter SFO. Flere av barna i intervjustudien rapporterer om avbrudd i skolegangen, noe som blant annet henger sammen med sikkerhetsforhold og bekymring for mamma. Sett i lys av dette er det få krisesenter som har formalisert samarbeid med skole.

Tabell 11. Antall krisesenter som oppgir i hvilken grad barn som bor hos dem fortsetter i barnehage og skole. (N = 50*)

	I liten grad	Både og	I noen grad	I høy grad
Fortsetter i egen barnehage	7	18	9	15
Fortsetter på egen skole	4	17	5	23

*Ett av disse sentrene oppgir at disse spørsmålene ikke er relevante/aktuelle.

Om barn på krisesenter opprettholder skolegang og barnehagetilknytning, avhenger blant annet av sikkerhetsmessige, geografiske og praktiske forhold. Det må for hvert enkelt barn vurderes om det er sikkerhetsmessig forsvarlig og praktisk mulig å fortsette i barnehagen/på skolen. Tabellen viser at flere krisesenter oppgir at barna som bor der fortsetter på egen skole enn i egen barnehage. Dette kan skyldes at barn har plikt til å gå på skolen, men ikke til å gå i barnehagen. Ingen av sentrene svarer «ikke i det hele tatt» på dette spørsmålet.

Samarbeid og formidling av kontakt

I Jonassen et al. (2008) kan vi se hvor mange krisesenter som har formalisert (skriftlig) samarbeid og/eller rutiner for samarbeid med barnevern, familievern, BUP og helse-søster.

Tabell 12. Antall og andel krisesenter som kunne svare bekreftende på om de hadde formalisert (skriftlig) samarbeid og/eller rutiner for kontakt med følgende instanser. (N = 51*)

	Formalisert samarbeid	(%)	Rutiner	(%)
Barnevern	13	(26)	45	(88)
Familievern	12	(24)	**	**
BUP	8	(16)	**	**
Helsesøster	7	(14)	25	(49)

*Spørreskjemaet åpner for bruk av flere svaralternativer.

**Det ble ikke stilt spørsmål om krisesenterets rutiner for samarbeid med barne- og ungdomspsykiatri (BUP) og familievern.

I tillegg bekrefter 17 senter å ha «egne samarbeidsopplegg med andre offentlige hjelpe-tjenester». Det kan omfatte både tjenester som primært er til hjelp for barnet, men også som først og fremst er til for mor.

Tabell 13. Antall og andel tiltak der krisesenteret har formidlet kontakt med/henvist til barnevern, familiekontor og/eller BUP/PPT.

	Antall tiltak N = 871*	(%)
Barnevern	267	31
Familiekontor	164	19
BUP/PPT	23	3

*Spørreskjemaet åpner for bruk av flere svaralternativer.

Hva henvisningen/formidlingen av kontakt innebærer konkret, vet vi ikke. I lys av barn på krisesenters utsatthet og sentrenes begrensede ressurser, virker disse tallene lave. Spesielt gjelder dette henvisning til BUP/PPT (se diskusjon 4.5).

Med virkning fra 1. juli 2006, med bakgrunn i Lov om barneverntjenester av 17. juni 1992 nr. 100, § 6-4a, har medarbeidere ved private krisesenter som får driftskostnader dekket av det offentlige, opplysningsplikt etter § 6-4. Det innebærer at alle medarbeidere som er knyttet til krisesenteret for å gi råd, støtte og veiledning har opplysningsplikt til barnevernet, og at denne opplysningen kan skje uten samtykke fra barnets mor. Fra og med 1. januar 2008 lager Statistisk sentralbyrå statistikk over hvor mange bekymringsmeldinger krisesentrene har sendt til barneverntjenesten. Registreringer viser at det i barnevernet i 2007 var registrert 27 påbegynte undersøkelsessaker der meldingen kom fra et krisesenter (SSB, 2008).

2.3.5 Ansattes barnefaglige kompetanse

Dette kapitlet baseres på deler av det kvantitative materialet som det redegjøres for i kapittel 2.1. Her svarer vi på grunnleggende spørsmål om de som arbeider med barna på krisesentrene; barnearbeidere, andre ansatte, frivillige og andre. Kun to av sentrene oppgir at andre enn barnearbeidere, andre ansatte eller frivillige deltar i det daglige arbeidet med barna.

Hvem arbeider med barna på krisesentrene?

Studien viser at krisesentrene i Norge har totalt 113 ansatte som i større eller mindre grad arbeider med barna. Av disse er 32 barnearbeidere. For to av de i alt 113 ansatte er opplysning om barnearbeider/annen ansatt ikke registrert. Disse er derfor ikke tatt med i de tilfellene vi sammenligner barnearbeidere og andre ansatte. I tillegg oppgir 16 senter at også frivillige arbeider med barna.

Ut fra svarene vi fikk på hvem som arbeider med barna og hvor mye tid per uke disse personene legger ned i dette arbeidet, kan vi se at antall barnearbeidere og deres

stillingsprosent ikke er det samme som hvor mye tid ansatte ved senteret bruker på barna. Ved mange sentre arbeider også frivillige og andre ansatte med barna. Det er ikke en selvfølge at barnarbeideren legger ned all sin tid på å arbeide for og med barna. Flere senter kommenterer at en del av barnarbeidernes tid går til andre oppgaver enn å arbeide med barna. Ved de mindre sentrene som har ansatt barnarbeidere, kan også barnarbeiderens oppgaver variere mye avhengig av om senteret har barn boende eller ikke.

Barnefaglig veiledning

To av spørsmålene i vår spørreundersøkelse omhandlet barnefaglig veiledning gitt til personer som arbeider med barn på krisesentrene; hvor ofte mottar de slik veiledning, og hvem får de denne veiledningen av? Her dreier det seg altså ikke om veiledning generelt, men om veiledning med barnefaglig innhold.

Av de frivillige som arbeider med barn, får om lag halvparten barnefaglig veiledning. Når dette gis, er det oftest etter behov. I overkant av halvparten av tilfellene er det daglig leder som står for veiledningen, mens de resterende oppgir eksterne veiledere.

Barnarbeiderne får oftere barnefaglig veiledning enn de frivillige. Av de 19 sentrene som oppgir å ha én eller flere barnarbeidere, sier bare to senter at barnarbeiderne ikke får veiledning. Ved åtte av sentrene får barnarbeiderne veiledning ved behov. Ved de resterende ni sentrene, er det mer eller mindre faste rutiner for veiledning av barnarbeiderne, slik at det gjennomføres veiledning for eksempel én gang i måneden. Når det gjelder hvem som står for veiledningen, dreier det seg hovedsakelig om daglig leder, men også eksterne veiledere, som psykologer fra Alternativ til vold (ATV) og fra ansatte i Barne- og ungdomspsykiatrien (BUP).

I alt 14 senter oppgir at de andre ansatte som arbeider med barna ikke får barnefaglig veiledning. Like mange sentre oppgir å ha fast barnefaglig veiledning for andre ansatte, for eksempel en gang i måneden. Det dreier seg hovedsakelig om ekstern veiledning gitt av blant annet barnekonsulent, familieterapeut eller psykolog.

Oppsummerende kan vi se at det varierer hvorvidt personer som arbeider med barn på krisesenter sikres barnefaglig veiledning gjennom rutiner for dette. Det er rimelig å anta at dette kan innebære lite kontinuitet i veiledningen.

Relevant videregående utdanning

I tillegg til spørsmål om relevant høyere utdanning, ble det stilt spørsmål om relevant videregående utdanning. Den eneste utdanningen som ble vurdert som relevant på videregående nivå når det gjelder arbeid med barn, var barne- og ungdomsarbeiderutdanningen. Her oppgir de daglige lederne at ni av de 32 barnarbeiderne på krisesentrene har denne utdanningen, mens det samme gjelder for tre av de 79 andre ansatte.

Relevant høyere utdanning

Siste del av telefonintervjuene omhandlet utdanning og erfaring hos ansatte som arbeider med barna på senteret. Frivillige vakter som arbeider med barna er ikke inkludert her.

Totalt 43 prosent av de ansatte (barnearbeidere og andre ansatte) ved krisesentrene har fullført høyere utdanning vurdert som relevant for arbeid med barn på krisesenter. Tabell 14 viser hvilke type utdanninger det dreier seg om, og hvordan disse fordeler seg på barnearbeidere og andre ansatte.

Tabell 14. Fullført relevant høyere utdanning hos barnearbeidere og andre ansatte. (N = 111)

	Antall barne- arbeidere	(%)	Antall andre ansatte	(%)
Barnevernspedagog	8	(25)	11	(14)
Annen relevant utdanning*	7	(22)	7	(9)
Førskolelærer	6	(19)	5	(6)
Allmennlærer	1	(3)	1	(1)
Sosionom	0	(0)	2	(3)
Har ikke gjennomført høyere utdanning	10	(31)	53	(67)
Totalt	32	(100)	79	(100)

*Annen relevant utdanning dreier seg blant annet om helsesøsterutdanning, pedagog, sykepleier og aktivtør.

Tabellen viser variasjon i faglig bakgrunn hos ansatte ved krisesentrene. Av barnearbeiderne har 69 prosent fullført høyere utdanning relevant for arbeid med barn på krisesenter, mens det samme gjelder for 33 prosent av de andre ansatte.

Relevant kortere utdanning

Begrepet «kortere utdanning» er her forstått i vid forstand og omfatter både kortere kurs, som ikke nødvendigvis gir uttelling i form av studiepoeng, og etter- eller videreutdanning på høyere nivå. En slik forståelse av begrepet skulle vise seg å være hensiktsmessig i denne sammenhengen, da det viste seg at ansatte ved krisesentrene har «kortere utdanning» med stor variasjon i varighet og form. Den kortere utdanningen er vurdert som relevant dersom den omhandler temaet «barn i vanskelige livssituasjoner».

Et stort antall seminarer og konferanser med tema barn som opplever vold i familien har blitt arrangert de senere år (se vedlegg 1). Hele 78 prosent av de 113 ansatte som arbeider med barn, har kortere utdanning som omhandler temaet «barn i vanskelige livssituasjoner». I 92 prosent av tilfellene dreier det seg da om deltidsutdanning.

Relevant erfaring

I tillegg til utdanning av ulike slag, kan også yrkeserfaring utgjøre en del av den samlede kompetanse innen arbeid med barn på krisesenter. Tabell 15 presenterer relevant yrkeserfaring hos barnearbeidere og andre ansatte på krisesentrene. Det var ikke uvanlig at informantene oppgav erfaring innen flere av yrkesområdene.

Tabell 15. Relevant yrkeserfaring hos krisesenteransatte.

Yrkeserfaring	Antall barne- arbeidere N = 32*	(%)	Antall andre ansatte N = 79*	(%)
Annet sosialt arbeid	19	(59)	29	(37)
Barnehage	12	(36)	13	(16)
Barnevern	11	(34)	12	(15)
Skole	10	(31)	9	(11)
SFO	6	(19)	2	(3)
Helsesektoren**	5	(16)	9	(11)
BUP	2	(6)	1	(1)
Miljøterapeut	2	(6)	0	(–)
Har ikke relevant yrkeserfaring	1	(3)	14	(18)

*Spørreskjemaet åpner for bruk av flere svaralternativer.

**Dette kunne blant annet dreie seg om arbeid innen rusproblematikk, fysioterapi og psykiatri.

Tabellen viser at den vanligste yrkeserfaringen er hva vi har valgt å kalle « annet sosialt arbeid ». Dette kan blant annet dreie seg om ulike former for arbeid med ungdom, som støttekontakt eller med spesialpedagogikk. I intervjuene fremkommer det at relevant yrkeserfaring ofte dreier seg om arbeid med barn, men sjelden om arbeid med barn som har opplevd vold. Imidlertid har flere av de ansatte erfaringer fra arbeid med barn i vanskelige livssituasjoner, og kan derfor ha erfaringer og kunnskaper med overføringsverdi til arbeid med barn på krisesenter. Ansattes erfaring med arbeid på krisesenter er ikke systematisk registrert, men ble vektlagt av informantene som svært viktig for forståelse av barna og kvinnenens situasjon.

Behov for barnefaglig kunnskap

I Jonassens studie (2008) spørres de daglige lederne om de opplever å ha tilfredsstillende kunnskap eller behov for mer kunnskap når det gjelder ulike offentlig institusjoner og hjelpeinstanser for barn.

Tabell 16. Prosent daglige ledere som oppgir behov for kunnskap om institusjoner og instanser. (N = 51*) (Jonassen et al., 2008)

Institusjon/instans	Behov for mer kunnskap (%)	Ikke svart (%)
BUP	65	8
Barnehage/SFO	41	12
Familievernet	39	12
Helsesøster	37	12
Skole	35	12
Barnevern	33	8

*Spørreskjemaet åpner for bruk av flere svaralternativer.

I tillegg besvarer samme studie spørsmål om behov for kunnskap på andre temaområder som kan være relevante for barn, presentert i tabellen nedenfor.

Tabell 17. Prosent av daglige ledere som oppgir behov for mer kunnskap om forskjellige temaområder. (N = 51*) (Jonassen et al., 2008)

	Behov for mer kunnskap (%)	Ikke svart/ikke relevant (%)
Individuelle/gruppsamtaler	73	14
Reaksjoner hos barn	69	8
Samtaleteknikk	67	6
Konsekvenser for barn	59	6

*Spørreskjemaet åpner for bruk av flere svaralternativer.

Når det gjelder spørsmålet om samtaleteknikk, er det ikke spesifisert at dette dreier seg om samtale med barn. Det er rimelig å anta at det dreier seg om samtaleteknikk relevant for arbeid med voldsutsatte. Spørsmålet om individuelle samtaler og gruppesamtaler, dreier seg om måter å jobbe på når det gjelder kvinner og barn på krisesentrene. Der det er krysset av for «ikke relevant», er en mulig årsak at krisesenteret ikke anser dette som sitt ansvarsområde, eller av andre årsaker ikke opplever å ha behov for denne kunnskapen.

Tabellen viser at det blant daglige ledere er stort behov for kunnskap om reaksjoner hos og konsekvenser for barn, hvilket man kan tolke som at det finnes engasjement og interesse for disse temaene. At en stor andel daglige ledere opplever at det er behov for mer kunnskap om samtaleteknikk, sier noe om bruk av samtaler i krisesenterarbeidet

og forventningene de ansatte har om å gjennomføre strukturerte samtaler med brukerne (se for eksempel veilederen «Hjelperens rolle» under vedlegg 2).

2.3.6 Etter oppholdet

Hvor drar kvinner etter oppholdet?

SSBs krisesenterstatistikk for 2007 inneholder informasjon om hvor kvinner med barn og uten barn flytter etter opphold på krisesenter.

Tabell 18. Hvor drar kvinner med barn og kvinner uten barn etter oppholdet ved krisesenteret?

Sted	Kvinner med barn N = 871	(%)	Kvinner uten barn N = 1113	(%)
Hjem til egen bolig (uten overgriper*)	225	(26)	203	(18)
Tilbake til overgriper	197	(23)	200	(18)
Ny/annen bolig	182	(21)	172	(16)
Slektninger/venner	77	(9)	152	(14)
Annet krisesenter	37	(4)	55	(5)
Annet sted	47	(5)	73	(7)
Institusjon	13	(2)	45	(4)
Vet ikke	29	(3)	91	(8)
Ikke oppgitt	64	(7)	122	(11)
Totalt	871	(100)	1113	(100)

* Begrepet «overgriper» benyttes her, da det er dette begrepet som benyttes i spørreskjemaet for krisesenterstatistikken.

Av tabellen ser vi at forholdsvis flere kvinner med barn sammenlignet med kvinner uten barn flytter tilbake til overgriper. Dette kan ha ulike forklaringer, som at det kan ha å gjøre med at barnet vil tilbake til pappa, eller at mamma vil at barnet skal få leve sammen med pappaen sin og derfor ønsker å gi mannen en ny sjanse. Det overordnede hensynet i denne sammenhengen kan også være å dra tilbake til barnets tidligere bosted, der hun/han har gått/går i barnehage/på skole og kanskje har gode venner og naboer. En større andel mødre drar tilbake til hjemmet, med eller uten overgriper, enn kvinner uten barn gjør.

Vi kan også lese av SSBs statistikk at flere kvinner med innvandrerbakgrunn drar tilbake til overgriper enn kvinner uten innvandrerbakgrunn. Flere kvinner uten inn-

vandrerbakgrunn flytter til en egen bolig uten overgriper etter krisesenteroppholdet, sammenlignet med kvinner med innvandrerbakgrunn. Det er rimelig å anta at en av grunnene til dette kan ha med økonomi å gjøre, ettersom kvinner med innvandrerbakgrunn har dårligere økonomiske forutsetninger (se tabell 5).

Oppfølging i etterkant av oppholdet

Tabell 19. Etter avsluttet opphold, i hvilken grad tilbys barna fortsatt kontakt med senteret? (N = 50)

	Ikke i det hele tatt	I liten grad	Både og	I noen grad	I høy grad
Tilbyr barna fortsatt kontakt	11	6	4	6	23

Av de daglige lederne, oppgir 34 prosent at det er krisesenteret som tar initiativet til kontakt i etterkant av oppholdet, mens 56 prosent oppgir at det er mor. Kun 6 prosent oppgir at det er barnet som tar initiativ til kontakt.

Oppsummerende kan vi slå fast at barn på krisesenter er en relativt stor gruppe barn. Over halvparten av barna som er med mor på krisesenter, er mellom null og fem år gamle og utgjør den største aldersgruppen. Vi vet også at en gruppe barn ikke er med mor på krisesenteret, men vi vet ikke hvor de befinner seg. De fleste av disse barna er 13 år eller eldre.

Det er store variasjoner i hvor lenge barna oppholder seg på krisesenter. Halvparten bor der ti døgn eller mindre. Mange barn opplever også gjentatte krisesenteropphold. Noen (små) barn har levd med vold i store deler av sitt liv. Etter endt opphold, drar en større andel kvinner med enn uten barn tilbake til voldsutøver.

I over halvparten av tilfellene der barn er med til krisesenteret, har kvinnen innvandrerbakgrunn. Det er grunn til å betone barn med innvandrerbakgrunn som en spesielt sårbar gruppe. Deres mødre har dårligere tilknytning til arbeidslivet, og dermed trolig dårligere økonomiske forutsetninger. Mødre med innvandrerbakgrunn drar også oftere tilbake til overgriper etter krisesenteroppholdet.

Krisesentrene igangsetter ulike tiltak for barna under oppholdet, som aktiviteter, samtaler, kontakt med andre instanser og fysisk tilrettelegging av sentrene. Dette gjelder imidlertid ikke alle krisesentrene. Krisesentrene oppgir at barna som bor der i større grad fortsetter i skole enn i barnehage. Sentrene har i større grad rutiner for samarbeid enn formalisert samarbeid med andre instanser. Av barnarbeiderne har 69 prosent fullført relevant høyere utdanning. Det er stor variasjon i krisesentrenes oppfølgingsarbeid etter at barna har flyttet fra senteret.

3 Intervjustudie med barn og unge som bor på krisesenter

3.1 Metode

3.1.1 Generelt om forskningsintervjuer med barn

Barneforskningen har de senere årene i økende grad nærmet seg et syn på barnet som troverdig informant om eget liv. Dette står i kontrast til å innhente informasjon om barnet gjennom intervjuer med for eksempel foreldre, førskolelærere, lærere eller andre voksne i barnets nærhet. Ved gjennomgang av tidligere studier blir det imidlertid tydelig at små barn fortsatt ofte er ekskluderte som informanter. Det å inkludere små barn helt ned i fire års alder er ganske uvanlig i denne typen undersøkelser. I kvalitativ forskning generelt, og i forskning om barn på krisesenter spesielt, brukes barn i mindre grad som informanter jo yngre de er (Cunningham & Baker, 2004; Øverlien, 2007). Man kan tolke det som at barnets stemme mister verdi som kilde til informasjon jo yngre barnet er. Samtidig ser vi av krisesenterstatistikken at omkring 50 prosent av barna som bor på krisesenter med moren sin, er små barn (fem år eller yngre). De små barnas erfaringer som brukere av krisesenteret kan være av stor betydning. FNs konvensjon om barns rettigheter er også tydelig på at alle barn har rett til å bli hørt i spørsmål som berører dem, og at man skal tillegge barnets synspunkter vekt i samsvar med dets alder og modenhet. Som forsker bør man derfor ta i betraktning at en verbalt moden fireåring kan dele sine synspunkter mer detaljert enn en mindre moden åtteåring, og at alder ikke er et godt argument for ikke å inkludere små barn i studier.

Å be barn om å være informanter, forplikter imidlertid forskeren til å ha god kunnskap om barneintervjuet. Dreier intervjuet seg om tematikk av sensitiv karakter, bør intervjueren inneha kunnskap om dette også, slik at intervjueren kan ta nødvendige hensyn til barnet. Barnet er i en sårbar situasjon, sett i lys av den skjeve maktfordelingen mellom voksen intervjuer og ung informant. Dermed må intervjueren være godt forberedt og trå varsomt. I forkant av intervjuet må det derfor gjøres grundige forberedelser. Dette innebærer blant annet å legge til rette for at intervjuet kan foregå i et rom hvor man kan sitte uforstyrret, samt at man har eventuelt nødvendig materiell tilgjengelig og er godt kjent med dette. Som intervjuer må man også tenke over barnet og intervjuerens fysiske plassering i forhold til hverandre. Doverborg & Pramling Samuelsson (2000) anbefaler å sitte rett overfor hverandre, for det tilrettelegger for øyekontakt under intervjuet. En slik

plassering kan imidlertid oppleves som pressende, spesielt dersom intervjuet omhandler tematikk av sensitiv karakter. Gamst & Langballe (2004) påpeker at en posisjonering i 90 graders vinkel kan være hensiktsmessig, for det gir barnet i større grad mulighet til å velge *ikke* å ha øyekontakt, dersom det oppleves som ubehagelig.

Når det gjelder intervjuer med barn, er det sentralt at det er den voksnes ansvar å legge til rette for en trygg relasjon mellom henne/ham selv og barnet (Doverborg & Pramling Samuelsson, 2000). Tillit og trygghet mellom informant og intervjuer er grunnleggende for en god relasjon, noe som igjen gir muligheter for et godt intervju. Videre er det sentralt å sørge for at barnet får informasjon og oversikt over situasjonen og blir forberedt på hva som skal skje (Doverborg & Pramling Samuelsson, 2000; Øvreeide, 1995; Gamst & Langballe, 2004).

Tiller (1988) påpeker at man bør være oppmerksom på rollen man innehar som voksen, og hva dette gjør med ens tolkninger og forventninger i intervjusituasjonen. Intervjuerrollen bør være lyttende (Hydén, 2000 a; Thomson, 2002; Widerberg, 2002). Videre bør man være oppmerksom på at det er samsvar mellom det man kommuniserer verbalt, og det man kommuniserer nonverbalt (Doverborg & Pramling Samuelsson, 2000). Dette er med på å gjøre intervjusituasjonen trygg for barnet. I tillegg må den voksne ha respekt for barnet og dets følelser, og være var for signaler om at barnet ikke ønsker å fortelle (Doverborg & Pramling Samuelsson, 2000). Øvreeide (2006) påpeker dette når det gjelder samtale med barn som skal høres i saker om barnelovsspørsmål. I slike saker dreier det seg ofte om at barna kan føle tilknytning og solidaritet med én eller begge foreldrene, og kan få følelsen av å utlevere mor/far dersom det fortelles «for mye». Det samme prinsippet kan gjøre seg gjeldende i intervjuer med barn hvor det er relevant å snakke om familieforhold og annen tematikk som barnet kan oppleve som følsomt eller privat.

I intervju med barn er det mange måter å stille spørsmål på. For eksempel gir åpne spørsmål barnet mulighet til selv å velge svarets vinkling, samtidig som det stimulerer til fortelling, mens mer spesifikke spørsmål kan benyttes for å komme dypere inn i tematikken, og for å forsikre seg om at man har oppfattet hva barnet ønsker å formidle (Doverborg & Pramling Samuelsson, 2000; Gamst & Langballe, 2004).

3.1.2 Pilotintervjuer

For å prøve ut formuleringene i vår intervjuguide og forbedre våre ferdigheter spesielt med tanke på å intervju små barn, ble det gjennomført en mindre pilotstudie med fem barn i alderen fem–tolv år. I piloten valgte vi ikke å intervju barn som hadde opplevd noe potensielt traumatiserende, men som hadde opplevd en større forandring i livet som kunne forstås gjennom en før-, under- og etterperiode. For ett av barna innebar denne forandringen flytting til et nytt land, for to av barna å begynne i første klasse og for de to siste barna en skilsmisse.

3.1.3 Intervjuer med barn på krisesenter

De ansatte på krisesenteret fortalte om prosjektet til mødrene til barn som de ansatte bedømte passet til å inngå i studien (bare to barn ble valgt bort av prosjektgruppen eller de ansatte av psykososiale grunner). Det viktigste kriteriet for barnets deltagelse var at det ikke skulle representere en ytterligere belastning for barnet. For de barna som hadde flyttet fra krisesenteret, var det også avgjørende at de befant seg i en trygg livssituasjon, og at intervjuene ikke satte dem i en situasjon der det var økt risiko for vold.

Samtalen med mødrene skjedde med tolk når dette var nødvendig. Når det var praktisk mulig, var noen fra prosjektgruppen med under denne samtalen. Mammaen (i noen tilfeller med assistanse fra tolken) leste introduksjonsbrevet og skrev siden under en samtykkeerklæring (se vedlegg 6). Etter at moren hadde snakket med barnet og barnet hadde takket ja til å delta, avtalte vi tid for intervju. Ved to intervjuer ba mammaen om å få være med under intervjuet. Vi erfarte at disse intervjuene var blant dem som fungerte mindre bra.

Intervjuet startet med at barnet leste, eller fikk opplest av oss, introduksjonsbrevet som var tilpasset barnets alder (se vedleggene 7 og 8). Barna under tolv år avga siden muntlig eller skriftlig samtykke, mens barna over tolv år skrev under samtykkeerklæringen. Tolk ble ikke brukt i barneintervjuene fordi krisesenteret og/eller mammaen mente at det ikke var nødvendig. Likevel merket vi under et par av intervjuene at dette hadde vært ønskelig.

Intervjuene med barna er gjennomført av prosjektgruppen og har hatt en varighet på 20 til 90 minutter. Intervjuene har foregått i et separat rom på krisesenteret, hvor vi kunne snakke uforstyrret med barnet. Intervjusituasjonen har vært preget av ro og tydelighet. Intervjuene har vært delvis strukturerte og med en tydelig inndeling i tiden forut for krisesenteroppholdet, tiden på krisesenteret og tiden etter. Intervjuet har startet med at vi forklarer rammene rundt intervjuet (se introduksjonen i intervjuguiden, vedlegg 9). Vi har sammen gått gjennom samtykkeerklæringen, og om barnet har kunnet og villet skrive navnet sitt, har de selv skrevet under. Etter intervjuets slutt ble barna og ungdommene takket med et diplom (se vedlegg 10).

Prosjektgruppen har utarbeidet intervjuguide ut fra tre aldersgrupper: 4–7 år, 8–12 år og 13–17 år (se vedlegg 9). Hensikten med denne intervjuguiden var først og fremst forberedelse i forkant av intervjuene. Det bidro dermed til tydeligere rammer og trygghet i intervjusituasjonen, både for intervjueren og for barnet som ble intervjuet. Intervjuguiden inneholder både informasjon om hva intervjueren skal huske å nevne for informanten ved starten av intervjuet, og de overgripende spørsmålene intervjuet bør ta for seg. Intervjuguiden ble ikke brukt under selve intervjuet, dersom det ikke ble ansett som nødvendig. Intervjuguiden ble heller ikke anvendt som sjekkliste der alle spørsmålene skulle stilles og resultere i et svar. Målet var et intervju der intervjueren helt har informanten i fokus, og ikke guiden. Barnets fortelling var derfor i fokus under

intervjuet. Intervjueren inntok dermed posisjonen som lytter og ikke som utspørter (Hydén, 2000 a; Thomson, 2002; Widerberg, 2002).

3.1.4 Informanter

Totalt inngikk 22 barn i studien, 16 jenter og 6 gutter. Det er med stor sannsynlighet en praktisk tilfeldighet at det fantes flere jenter enn gutter på krisesentrene i den aktuelle aldersgruppen da vi gjennomførte feltarbeidet. Vi gjorde flere forsøk for å få like mange gutter som jenter med i studien. På grunn av begrensninger i tid hadde vi ikke mulighet til å fortsette datainnsamlingen etter en viss dato, og måtte avslutte den med denne skjevfordelingen i kjønnsrepresentasjon. Studien omfatter også flere barn med innvandrerbakgrunn (17) enn barn uten innvandrerbakgrunn (5). Om man imidlertid ser på materialet som helhet, ble en variabel tydelig – alder. De små barna har for eksempel andre opplevelser av tiden før, under og etter krisesenteret enn de større barna. Materialet indikerer ikke at gutter skulle ha andre opplevelser av å bo på krisesenter enn jenter. Vi ser likevel at dette spørsmålet er viktig å utforske i et fremtidig forskningsprosjekt, siden vold i parforhold er en kjønnet foreteelse, og siden krisesentrene, med få unntak, drives av og for kvinner. Man skulle derfor kunne tenke seg at gutters opplevelser av krisesentrene skiller seg fra jentenes.

I utvalget av krisesenter har to kriterier styrt valget: størrelse på senteret og organisasjonstilhørighet. Når det gjelder størrelse, har vi tatt utgangspunkt i antall oppholdsdøgn for barn i 2006 (Kleven & Lien, 2007). For sentrene i utvalget spenner dette tallet fra 879 til 4937. 2 av 15 NOK-senter og 5 av 36 KS-senter inngår i studien. Alle de forespurte krisesentrene var positive til å inngå i studien.

I en firemåneders periode var vi i tett kontakt med krisesenter rundt om i Norge for å komme i kontakt med barn (4–17 år) som bodde eller nylig hadde bodd på et krisesenter. Når det gjelder barn som nylig hadde bodd på krisesenter, var et krav at de på intervjutidspunktet skulle befinne seg i en trygg livssituasjon. Når det har vært mulig praktisk og psykososialt, har vi gjennomført intervjuer med barna på krisesenteret. De daglige lederne og/eller eventuelle barnearbeidere har i samarbeid med prosjektgruppen bedømt om det har vært passende å gjennomføre et intervju med et barn eller ikke. Utvalget av barn har altså skjedd på bakgrunn av alder, psykososial situasjon og praktiske hensyn.

Alle barn i denne studien har opplevd pappas vold mot mamma.³ Noen av barna beskriver fysisk vold rettet mot dem, og alle barna beskriver en eller annen form for psykisk vold, ofte i forbindelse med vold mot mor. Volden mot mamma har vært psykisk og fysisk. Ingen av barna har fortalt om seksuelle overgrep mot dem selv eller deres

³ I det videre vil vi bruke begrepet pappa når vi refererer til den voldsutøvende mannen familien har flyttet fra, med unntak av der det gjøres et poeng av at vedkommende mann ikke er barnets biologiske far.

mødre, men vi vet fra tidligere studier at denne gruppen barn er i en risikogruppe for å bli utsatt for seksuelle overgrep (McCloskey et al., 1995).

Barna forteller om at de og deres mødre har blitt slått med en rekke forskjellige gjenstander. De er blitt truet, krenket og nedverdiget. Barna beskriver volden som systematisk, gjentatt og svært skremmende. Fraværet av mening er tydelig i barnas beretninger når det gjelder vold de har opplevd; volden er uforståelig og uforutsigbar. Vi har likevel valgt ikke å redegjøre for barnas voldsopplevelser på en systematisk måte, siden det ikke er fokus for studien.

Tabell 20. Informantenes sosiodemografiske opplysninger. $N = 22$.

Kjønn	Antall
– Gutter	6
– Jenter	16
Bakgrunn	
– Norsk	5
– Innvandrere*	17
Alder	
– 4–7 år	7
– 8–12 år	11
– 13–17 år	4

* Barna vi har snakket med, har ulik bakgrunn. I tråd med Arbeids- og inkluderingsdepartementets veileder, «Et inkluderende språk», velger vi å omtale barna og mødrene deres som «personer med innvandrerbakgrunn», siden det omfatter både innvandrere og etterkommere av innvandrere.

Tabell 21. Betingelser ved informantenes opphold. $N = 22$.

	Antall
Bor på krisesenteret ved intervju tidspunktet	15
Bor i utslusningsleilighet ved intervju tidspunktet	7
Gjentatte opphold ved krisesenter	
– Første opphold	13
– Andre opphold	6
– Tredje opphold	2
– Fjerde opphold	1

3.1.5 Feltarbeid

Ved siden av å gjennomføre intervjuer, har vi anvendt etnografisk metode (Bryman, 2004). I den nye barndomsforskningen (James & Prout, 1997) har man oppfordret barneforskere til å bruke en etnografisk tilnærming for bedre å kunne fange barnets perspektiv. I forbindelse med hvert intervju ble det derfor utført et mindre feltarbeid. Under feltarbeidet forsøkte vi å gå inn i barnas eget miljø og så langt som mulig ta del i den hverdag de levde i der. Hensikten med dette var både å få et helhetsbilde av livene barna og ungdommene levde på krisesenteret, men også at de skulle få mulighet til å lære oss å kjenne litt. Det innebar at vi forskere tilbrakte noen dager på krisesenteret før intervjuene ble gjennomført. På flere av sentrene har vi spist sammen med personalet og/eller beboerne og deltatt i lek og dagligliv. Av og til var det imidlertid vanskelig å få planlagt og gjennomført dette siden krisesenteret er en akuttinstitusjon der stadige oppbrudd og forandringer er en del av hverdagen.

Opplevelsene fra å ta del i hverdagen på et krisesenter har munnet ut i etnografiske data i form av feltnotater. Disse notatene har ikke blitt analysert systematisk, men har bidratt til kontekstforståelse og dermed vært en viktig del av analysearbeidet.

3.1.6 Ethiske vurderinger

Spørsmålet om etikk er viktig i alle forskningsprosjekt, men kanskje særlig i prosjekter som berører utsatte barn og unge. Vi behøver barnas stemmer for å forstå bedre, men vi vil ikke ha kunnskap for enhver pris.

Et grunnleggende etisk spørsmål handler om taushetsplikt og opplysningsplikt til barnevernet. Vi informerte mødre og barn om at vi har taushetsplikt, og at det innebar at ingen kom til å få vite hva hvert enkelt barn fortalte oss. Vi informerte også om at vi som forskere har opplysningsplikt til barnevernet (se vedlegg 9 for eksempel på formulering).

Kvalitativ forskning handler om en balanse mellom nærhet og avstand (Källström Cater & Øverlien, 2008). Intervjuet skal aldri oppleves som krenkende eller utnyttende. Dersom barnet viser tegn til ikke å ha det bra i intervjusituasjonen, føler seg presset eller urolig, avsluttes intervjuet før tiden. Intervjuerne var bevisste på ikke å presse barnet til å svare, stilte ikke oppfølgende spørsmål når barnet signaliserte at det ikke ønsket å svare, og var lydhøre og fulgte barnet i samtalen snarere enn det motsatte. Vi ville heller ikke at barnet skulle fortelle om ting som de senere kunne komme til å angre på. Her gjaldt det ikke å invitere til «over-disclosures» og heller bremse om samtalen gikk i den retningen.

Prosjektet er blitt vurdert av Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (NSD) som tilrådte gjennomføring av prosjektet, og de regionale komiteer for medisinsk og helsefaglig forskningsetikk (REK), som ikke hadde innvendinger mot prosjektet og mente at det ikke falt inn under begrepet «helseforskning».

For at barna skal kunne forbli anonyme, er alle navn på personer og steder blitt anonymisert. Noen barn ville selv velge hva vi skulle kalle dem. Av anonymitetsgrunner har vi de gangene barnet snakket dialekt eller et annet språk, valgt å skrive om deres ord til norsk bokmål. Av samme grunn oppgir vi ikke hvilke krisesenter informantene har bodd på, eller eksakt hvilken tidsperiode intervjuerne er foretatt.

3.2 Analytisk tilnærming

På linje med Charmaz (2006, 2008) er prinsippene for Grounded Theory benyttet ved innsamling og analyse av data og presentasjon av resultater.⁴ Charmaz' moderne og konstruksjonistiske utvikling av Glaser & Strauss' (1967) og senere Corbin & Strauss' (1990) teori betoner samspillet mellom innsamling av data og analyse og at teori utvikles og er tydelig «grunnet» i empirien. I samsvar med dette har vi derfor gjennomført barneintervjuer parallelt med at vi har påbegynt analyse av data. Ut fra denne tidlige analysen har visse spørsmål fått mer tyngde og plass i intervjuet, mens andre er blitt mindre sentrale. For eksempel ble spørsmålet om vennskap mellom barna på krisesentrene tydelig tidlig i analysen, noe som resulterte i at dette spørsmålet fikk mer plass i senere intervjuer.

Alt materiale ble transkribert av noen i prosjektgruppen. Etter at de innspilte intervjuene var grovt transkribert, ble de lagt inn i NVivo8, et elektronisk analyseverktøy for kvalitative data. Barnets ord ble ikke omskrevet eller «vasket», men lå så nær sin opprinnelige form som de kunne gjøre med tanke på valgt analyseform.

Ved hjelp av NVivo8 ble intervju for intervju kodet. I samsvar med Charmaz' Grounded Theory gjennomførte vi som første skritt en såkalt «incident-to-incident»-koding: Materialet deles inn i et stort antall koder som ligger nær empirien og informantens språkbruk. Disse kodene deles så i sin tur inn i kodefamilier, en såkalt «focused» koding, som i sin tur følges av «theoretical» koding. De sistnevnte kodene er hva vi i rapporten presenterer som temaer. Prosjektlederen og prosjektmedarbeiderne har sammen gjort tredje nivå av koding som en måte å validere materialet på.

Til slutt delte vi inn temaene materialet har gitt, i tre ulike tidsfaser: før, under og etter krisesenteroppholdet. Dette gjorde vi for å gjøre presentasjonen av materialet tydeligere med tanke på studiens problemstillinger. Imidlertid har nye temaer dukket opp i analysefasen, som «den første tiden» og «relasjoner». Vi har da valgt å presentere disse temaene separat. Med et rikt materiale som vårt er det vanskelig å hevde at sitatene er valgt ut for sin representativitet. Sitatene ville bli for mange og omfanget av resultatkapitlet for stort. Vi har derfor valgt ut sitater som på en god måte belyser temaene som har vokst frem fra empirien. Sitatene er dermed hva Dalen (2004)

⁴ Her vil vi gjøre oppmerksom på at studiens utforming ikke tillot oss å følge Grounded Theory's mer ortodokse form (se Charmaz, 2006).

omtaler som essensielle. Sitater som omhandler sjeldne opplevelser, har blitt benyttet for å beskrive variasjonene i barnas opplevelser (se for eksempel kapitlet om møtet med ukjente barn). Sitatene har blitt redigert noe for å bedre lesbarheten. For eksempel har vi fjernet noen lyder som signaliserer tenkepause («eh»), og andre ord som er overflø-dige med tanke på meningsinnholdet. Ord barnet har lagt spesielt trykk på, er markert med **fet** formatering.

Grounded Theory er en metode for systematisk analyse av ulike typer av diskurs. Det som analyseres, er kun informantens utsagn, ikke andre aspekter av forsknings-intervjuet, som interaksjon mellom informant og intervjuer. Det ble tidlig klart at vår planlagte analysemetode var mindre egnet for å analysere intervjuer med de minste barna (4–7 år) i vår studie. Det er tydelig at denne gruppen barn ikke er like verbale som de eldre. De har mindre forståelse av sin livssituasjon, av intervjusituasjonen og mindre utviklet språklig evne til å gi uttrykk for dette. Det synes likevel som disse barna uttrykker mye gjennom samspillet med intervjuerne. I tillegg til en Grounded Theory-analyse har vi derfor sett ekstra på intervjuene med de minste barna. Med grunnlag i Alvesson & Skoldberg (1994) kan vi si at småbarnsintervjuene også ble analysert med en intersubjektiv og hermeneutisk ansats. Det betyr at vi har sett på intervjuene i sin helhet (snarere enn å dele dem opp i koder), og analysert konteksten rundt intervju-situasjonen og barnas samspill med forskerne. Analysen av småbarnsintervjuene pre-senteres separat i kapittel 3.3.6.

3.3 Barnas erfaringer fra livet før, under og etter krisesenteroppholdet

I dette kapitlet velger vi å rette fokus mot de forskjellige faser som er knyttet til krisesentertiden: hvordan livet så ut før flyttingen og flyttingen som sådan, botiden på krisesenteret og forestillinger om tiden etter krisesenteroppholdet. Intervjuguiden var også strukturert etter denne modellen. Det ble imidlertid tydelig i intervjuene at denne tidsinndelingen ikke stemte helt med barnas opplevelse. Det første møtet med krisesenteret og den første tiden der var sentralt for barna og representerer en egen problematikk som det er verdt å belyse separat.

Vår opplevelse er at det fantes et behov hos mange av barna for å snakke om selve volden og hva som førte til oppbruddet og flyttingen til krisesenteret, til tross for at det planlagte hovedtemaet i intervjuet var selve krisesenteroppholdet. Selv om vi ikke aktivt stimulerte til voldsnarrativer eller fortellinger om hverdagslivet med den voldelige mannen (se Hydén, 2000), valgte mange av barna å legge ned mye omtanke og tid i å dele disse opplevelsene.

Fokus for denne studien er barnas opplevelser av krisesenteret. Imidlertid vet vi fra tidligere studier at barn til mødre som utsettes for vold, ofte er i en meget vanskelig

livssituasjon der volden de opplever, er potensielt traumatiserende, og at de dessuten selv risikerer å bli utsatt for vold av forskjellig art (se 1.3). Som Midjo (1992) påpeker, må derfor *krisesenteroppholdet ses i lys av barnas opplevelser og livsvilkår før flyttingen til krisesenteret*.

Et annet viktig aspekt å avklare før analysen, er de premissene som ligger til grunn for barnas utsagn. Barnas opphold på «sitt» krisesenter har vært av ulik lengde ved intervju tidspunktet. Noen barn har bodd der noen få dager, andre i flere uker og noen i flere måneder. Noen barn har gjentatte opphold, på samme senter eller på forskjellige. Andre barn bor under intervjuet i utslusningsleiligheter som tilhører krisesenteret. Dette er noe av det som kan være av betydning for hvordan barna og ungdommene opplever sin situasjon og reflekterer rundt våre spørsmål. Derfor oppgir vi i kontekstbeskrivelsen for hvert barn hvor lenge de har bodd på senteret på intervju tidspunktet.

Barna i studien bor på krisesenter av ulik størrelse. Krisesenterets størrelse er av betydning for hvordan livet kan oppleves der. Å komme til et krisesenter og møte bare ett eller ingen barn mot å møte mange, har betydning for hvordan det kan oppleves å bo sammen med tidligere ukjente barn. Å forholde seg til mange voksne, både ansatte og beboere, eller få, er også av betydning. Det er også mer sannsynlig at barnet møtes av en barnearbeider på de store sentrene enn på de små. Av anonymitetsgrunner rapporterer vi imidlertid ikke om størrelse på senteret som et spesifikt barn bor / har bodd på.

3.3.1 Flukten til krisesenteret

Reisen til krisesenteret kan for noen barn føles som en flytting. I likhet med Solberg (2001) og Midjo (1992) snakker imidlertid barna i vår studie om reisen som en flukt, som en hendelse med dramatiske dimensjoner som det er vanskelig å få oversikt over og forstå.

Oppbruddet

Stine er syv år, hun bodde for fire måneder siden på krisesenter i én måned og bor nå i utslusningsleilighet sammen med mor og lillebror Karim. Stine er svært verbal og vil gjerne dele sine tanker og opplevelser med andre. I begynnelsen av intervjuet ble hun spurt hvordan hun syntes det var å bo i det gamle huset sammen med mor og far. Hun forklarer at hun aldri har sett mamma og pappa slå hverandre før den dagen de reiser til krisesenteret. Hun synes derfor det var bra å bo i det gamle huset sammen med mor og far. Etter at hun har fortalt at hun hadde det bra, går hun fort over til å fortelle om dagen da reisen til krisesenteret skjedde, uten at intervjueren har bedt henne om det.

Stine: Den dagen det skjedde, var litt sånn skummel.

Intervjuer: Ja, ok, hva var det som var skummelt?

Stine: Fordi at mamma og pappa, jeg skulle gjøre lekser, og så så vi litt på tv, og så

kranglet mamma og pappa litt, og så ble jeg litt sånn redd, men jeg sa ingenting, og så sa jeg til dem at kom og sitt her, og så begynte pappa å slå mamma.

Intervjuer: Ok, hvordan var det for deg?

Stine: Da ble jeg litt sånn redd og sprang ut.

Intervjuer: Ja.

Stine: Uten sko.

Intervjuer: Åh, uten sko, ja, hva skjedde så?

Stine: Og så kom mamma **løpende etter** meg og lillebroren min, til naboen vår.

Intervjuer: Hva skjedde da?

Stine: Og da var vi der helt til politiet kjørte oss til kaien, og så var det en dame som hentet oss og kjørte helt bort hit.

Intervjuer: Vet du hvem den damen var?

Stine: Nei, jeg kan ikke huske hva hun het.

Stine forteller engasjert og gjør ofte betoning i språket. Hennes fortelling preges av dramatikkbundet med opplevelsen av et raskt hendelsesforløp. Det er kort tid fra hun satt og gjorde lekser, til hun oppfatter at mor og far krangler og far begynner å slå mor. Man kan videre forstå det som om hun forsøker å påvirke situasjonen, som er skremmende for henne, ved å be mor og far komme og sitte med henne. Barn i alle aldre som opplever vold i hjemmet, forsøker ofte å påvirke voldssituasjonen ved å benytte en eller annen form for strategi (Øverlien & Hydén, in press; Mullender et al., 2002). Situasjonen skal roes gjennom hennes tilstedeværelse og ved at de sitter ned. Når denne strategien ikke fungerer og pappa begynner å slå mamma, blir hun redd og løper ut uten sko, noe som understreker det hurtige forløpet og følelsen av frykt. Stine oppfatter situasjonen som dramatisk, og muligens farlig, og har derfor ikke tid til å ta på seg skoene. Stine vektlegger siden at mamma *løper* etter dem, noe som ytterligere understreker følelsen av flukt og at det hastet. Det som skjer siden, bruker ikke Stine mange ord på å beskrive. De er hos naboen, politiet henter dem og kjører dem til kaia, og en dame møter dem der og kjører dem til krisesenteret.

Stine formidler en følelse av kaos, og ytterligere et aspekt er viktig for å understreke denne følelsen. Fortellingen gir ikke *mening*: Farens vold er uforståelig for Stine (se Mossige et al., 2005). Fra hun gjør lekser til foreldrene krangler og pappa slår, finnes det ikke noe som kan forklare pappas bruk av vold. Senere i intervjuet betoner Stine akkurat dette; hvordan kan en pappa som ifølge Stine har kranglet, men aldri har slått mamma før, plutselig slå mamma? Aktørene i Stines fortelling er heller ikke tydelige for henne. Stine vet ikke hvem damen som henter mamma og søsknene på kaien, er. Etter å ha bodd på krisesenteret vet hun at damen er ansatt der, men da hendelsen skjedde, visste hun ikke hvem det var. Hun forstår ikke hvorfor volden skjer, og hvem de voksne er som plutselig dukker opp i den dramatiske situasjonen. Stines kroppsspråk under intervjuet, hennes spørrende intonasjon og engasjerte fortelling, preget av dra-

matikk og fravær av mening, støtter tolkningen av situasjonen som forvirrende for Stine.

Stine beskriver en dramatisk situasjon som kan ses som oppbakten til oppbruddet. Anna, 13 år, beskriver hvordan også ankomsten til krisesenteret kan oppleves som dramatisk. Anna og hennes søster Cecilie, 17 år, har bodd på krisesenteret i henholdsvis fem måneder og én måned. Ved intervjutidspunktet er de på vei til å flytte derfra. Intervjuren ber Anna fortelle hvordan det var da hun kom til senteret.

Intervjuer: Kan ikke du fortelle når du kom hit, så jeg ser det for meg, du kommer hit til senteret, kan ikke du fortelle hva som hender da, hvem, og hvordan kom du hit, kjørte du?

Anna: Tante kjørte oss.

Intervjuer: Ok.

Anna: Tante ... i bilen hennes og jeg og Cecilie og bestemor Solveig som satt bak. Bestemor Solveig er da moren til tante og mamma, da.

Intervjuer: Ja.

Anna: Og henne ble med liksom for henne visste jo hva som hadde skjedd og sånn, og mamma da som satt foran, da kjørte vi hit, og mamma gråt og sånn, og jeg gråt, og når vi kom inn, da, så da hadde det liksom akkurat skjedd, så vi var ganske... Så vi gråt veldig mye, da.

Intervjuer: Ja.

Anna: Så når vi kom inn hit, så holdt jeg plutselig på å kollapse på gulvet, for jeg var ganske ... Ganske redd og ja ... Skikkelig lei meg og sånn.

Anna og hennes mamma flykter fra mammaens voldelige kjæreste sammen med Annas tante og bestemor Solveig. Annas mamma har planlagt flyttingen til senteret, hun forteller Anna hvor de er på vei, men reisen til senteret oppleves likevel som dramatisk og kaotisk for Anna. Anna er redd og fortvilet, hun og mamma gråter mye. Da de forlater kjærestens hus, truer han med å reise til Annas søster Cecilie, som befinner seg på et annet sted, og skade henne. Anna og moren må rekke å få tak i Cecilie før han gjør det, noe de også gjør. Sammen søker de tre tilflukt på senteret. Kanskje som en følge av den dramatiske og skremmende situasjonen holder Anna «plutselig på å kollapse på gulvet» ved ankomsten til krisesenteret.

Da de kom frem til krisesenteret, inntraff noe som kan bli en realitet med de eldre barna (ungdommene). Cecilie, 17 år, nektet å flytte inn.

Intervjuer: Da kan vi flytte oss til å snakke om da dere kom hit.

Cecilie: Da vi, første ... Første gangen vi kom hit så ... Så ville ikke jeg være her. Da ble vi plassert inn på et rom der borte. Der borte, ja (ler). Borti gangen her. Også, også sa de at det, at jeg kunne få eget rom og sånn, men det som er, er at da vi kjørte

hit, så sa jeg til mamma i bilen at jeg skulle ikke være her, og mamma sa «ja, det er greit,» sa hun. Sa hun, på veien hit.

Intervjuer: M-m.

Cecilie: Eller til og med før jeg satte meg inn i bilen. Men det tror jeg egentlig hun bare sa for at jeg ikke skulle begynne å, å bli sånn sint og hyle og skrike og sånn, ikke sant... [...] Men, så vi, så når vi da kom hit, så sa de at «ja, da har vi gjort i stand et rom for to og ett rom for én». Og jeg sa «jeg skal jo ikke være her, så det er jo ikke noe vits i å gjøre klar noe rom til meg». Også sa, også, mamma gråt og sånn da at da ble jeg bare sånn, det var ikke sånn derre, det høres sikkert sånn slemt ut, men jeg brydde meg ikke noe om at hun gråt liksom, for jeg **ville ikke** være her.

Intervjuer: Nei.

Cecilie: Det var det siste stedet jeg skulle være, det sa jeg, jeg, jeg stod og **hylte** og var skikkelig sinna og sa jeg ikke skulle være her. Og da, etter en stund så fikk jeg lov til å være hos typen min.

Anna og moren, sammen med tante og bestemor Solveig, har nettopp hentet Cecilie som bor et annet sted. Sammen reiser de til krisesenteret, lettet over å ha nådd frem før morens voldelige kjæreste. Før de går inn i bilen, forklarer Cecilie at hun ikke har tenkt å flytte til krisesenteret. Moren sier at «det er greit», noe Cecilie i etterkant forstår som at moren er redd hun skal bli sint og ikke vil følge med hvis hun ikke går med på dette. Det er lett å tenke seg at morens fremste mål var å få sin datter til et trygt sted, etter at kjæresten hadde truet med å skade henne om han fant henne først. Også for Cecilie oppleves altså reisen som dramatisk, men også fylt av motstand. Man kan tolke Cecilie dit hen at hun senere har dårlig samvittighet for sin oppførsel «det høres sikkert sånn slemt ut, men jeg brydde meg ikke noe om at hun gråt liksom», men hun forklarer dette med en sterk overbevisning om at krisesenteret «var det siste stedet jeg skulle være». Kanskje Cecilie opplever at hun ikke hører hjemme på krisesenteret, til tross for at hun vet at mammas kjæreste leter etter henne. Hun får også sin vilje igjennom og får i stedet lov til å flytte hjem til kjæresten.

I denne sammenhengen er det interessant å se på statistikken som omhandler hvor lenge kvinner som trenger å bo på krisesenter, har levd med vold før oppbruddet skjer. Ofte har volden pågått i lengre tid før kvinnen søker hjelp på et krisesenter (se tabell 3 i kapittel 2). Vi har også dokumentert at kvinner med barn blir lenger hos overgriper enn kvinner uten barn (tabell 3). Fra et barneperspektiv kan fire eller fem år være svært lang tid. For et barn på ti år er fem år en halv livstid. For en del av barna er altså volden ikke en engangsforeteelse, en enkelthendelse i deres liv, men en del av oppvekstmiljøet de har levd i hele livet.

Hvorfor måtte vi dra?

Forstår barna hvorfor hun/han, mor og søsken flytter til krisesenteret? Hva tror barnet at grunnen er? I alle intervjuene prøvde intervjueren å fange barnets forståelse omkring grunnen til oppbruddet, og opplevelsen av å flytte til noe nytt og, for mange barn, ukjent. Barn som Andrew, ni år, og Eva, tolv år, forklarer uten å tvile at det er fordi pappa slo mamma. Andrew legger til at dette skjedde «sånn uten grunn». Eva forteller også at moren hennes ikke hadde noe valg. Etter at politiet kom, kom barnevernet, og de meddelte moren at hun fikk velge mellom å ta med seg barna og følge med politiet til krisesenteret, eller å la barnevernet ta barna ifra henne. Andre barn, som Dina, seks år, viser at dette er et spørsmål de ikke vil svare på gjennom for eksempel å begynne å snakke om noe helt annet. Lidija, 16 år, som ikke har opplevd fysisk vold fra pappa, og de barna som ikke visste hvor de var (se 3.3.2), kunne også tolkes som usikre på hvorfor oppbruddet var nødvendig. Barnas forståelse av grunnen til oppbruddet var altså varierende. Ved intervjutidspunktet formidlet imidlertid de barna som visste hvorfor de hadde brutt opp og forlatt hjemmet, en forståelse av volden som tydelig negativ og feil.

Problemet med å be barn som kanskje har bodd på krisesenter i en lengre periode, om å fortelle om hvorfor de reiste hjemmefra, er at det er vanskelig å vite om forståelsen de har ved intervjutidspunktet er den samme som de hadde ved ankomst til krisesenteret, eller om den har vokst frem i løpet av oppholdet. Ved ankomsten til senteret er det mulig at barna verken forstod hvorfor de brøt opp, eller oppfattet volden som «unormal». Her støtter vi oss til tidligere forskning som viser at til tross for at volden i mange tilfeller har pågått (for barnet) over lengre tid, er det ikke sikkert at barnet ser volden som avvikende eller som noe som ikke bør skje i en familie (Forsberg, 2005). Gjentatte voldsepisoder og ulike grader av isolering fra resten av samfunnet kan føre til at barnet ikke setter spørsmålsteget ved volden, men tror at det er en vanlig og normal respons på for eksempel ulydighet (Peled, 1998; Weinehall, 1997). I møtet med krisesenteret kan barnets bilde av faren for første gang bli satt spørsmålsteget ved. Møtet med krisesenteret kan dermed innebære en slags «oppvåkning» for en del barn (Peled, 1998). Dette kan forsterke den usikkerheten flere av barna i denne studien kjenner om grunnen til flyttingen, en usikkerhet som i sin tur forsterkes av kaoset en flukt innebærer. Om man ikke er sikker på om fars oppførsel er riktig eller feil, normal eller avvikende, kan flukten fremstå som ytterligere uforklarlig.

Avskjed fra venner

Å flytte på krisesenter innebærer å forlate hjemmet sitt og ofte også skole og venner. Her kan vi se paralleller til andre grupper barn. Barn som lever på hemmelig adresse, tvinges brått til å bryte kameratrelasjoner og bygge opp igjen nye (Weinehall et al., 2007). Å måtte skilles fra venner uten å vite når man kan ses igjen, og om man kan ses selv om man bor på hemmelig adresse var et sentralt tema i Weinehall et al. (2007) og

er det også i denne studien. Her presenterer vi to barn som beskriver avskjeden, eller snarere mangelen på avskjed, med venner.

Saida, elleve år, har bodd på krisesenter i fem og en halv måned. I sin hjemby har hun en bestevenninne som heter Hilde. Under intervjuet med Saida er bestevenninnen Hilde et tema Saida stadig vender tilbake til. Hun forteller hvordan de ble venner, og intervjueren spør da om avskjeden med henne.

Intervjuer: Fikk du sagt ha det til Hilde, da, før du dro?

Saida: A-a (*rister på hodet*).

Intervjuer: Nei.

Saida: Fordi vi var ute oppe hos henne, det er faktisk veldig masse høyde på de blokkene. Vi bor helt nede, og hun bor der oppe (*forklarer veien imellom dem og hvor de pleier å leke*). Også var vi bak verandaen hennes for vi lekte der, så ringte mamma på mobilen, for jeg må alltid ta den med, for hun må ringe hver gang vi skal dra hjem og sånn, også sa mamma «vi skal dra et sted», sa bare «et sted», så jeg sa «hvor?», så sa mamma «jeg kan ikke si det vi må, dere, dere må komme nå», så gjorde vi det, så sa jeg bare «ha det, Hilde, vi ses på skolen i morgen», sa jeg.

Saida visste ikke da at de ikke skulle ses på skolen neste morgen. Mor sier bare at «vi skal dra et sted», og Saida vet ikke da at det innebærer at hun kommer til å flytte fra det stedet Hilde og hun bor. Saida, en livlig og pratsom jente, forteller om avskjeden med Hilde med lav, forsiktig stemme mens hun ser ned i bordet. Også Lidija, 16 år, opplevde det som smertefullt ikke å få mulighet til å ta farvel til bestevenninnen. For begge jentene er oppbruddet fra bestevenninnene vanskelig, og det faktum at de aldri fikk tatt avskjed, gjør savnet og separasjonen enda vanskeligere.

Det er imidlertid viktig å merke seg at det ikke nødvendigvis er atskillelsen fra det tidligere livet barna uttrykker som mest vanskelig (se Solberg, 2001), men uvissheten om hva som skjer, hvorfor det skjer, og hvor de er på vei. Her kan man trekke paralleller til flyktningbarn, der uvissheten både om nåtiden og om fremtiden er sentral. Under slike forhold kan det oppleves vanskelig å finne mening i det som skjer (Svensson, 1987). Ved en flukt er det ikke tid til å si adjø til venner, planlegge hva man vil ta med seg, og forberede seg til det nye stedet man kommer til. Barna, og spesielt de små barna, har med all sannsynlighet ikke blitt informert om flyttingen moren har planlagt, siden det ville blitt en altfor stor hemmelighet å bære på, og siden risikoen for at den skulle bli avslørt, også ville vært altfor stor. For barna kommer dermed flyttingen plutselig og uten mulighet for forberedelse. Vi vil imidlertid understreke at uansett om barnet opplever reisen til krisesenteret som en flytting eller en flukt, representerer reisen en forflytning fra volden til en voldsfri livssituasjon.

Barnas opplevelse av reisen til krisesenteret som en flukt deles ikke nødvendigvis med mammaen. I krisesenterstatistikken kan vi lese at 19 prosent av kvinnene kom-

mer til krisesenteret via politiet og 4 prosent via legevakt (Hirsch & Nørgaard, 2008). Det er rimelig å anta at det er disse tilfellene som er akutte. Det innebærer at kvinnene i en betydelig andel av tilfellene har planlagt sin flukt. Likevel beskriver barna reisen til krisesenteret som dramatisk, uvisst og plutselig. Her ser vi en diskrepans som er viktig å være bevisst på i mottakelsen av barna.

Hvordan barna har opplevd møtet med hjelpeapparatet før flyttingen til krisesenteret, var ikke i fokus for denne studien. Det er likevel relevant å nevne at tidligere forskning har kunnet vise at barn som opplever vold i hjemmet, har negative opplevelser i møte med ulike institusjoner og hjelpeinstanser, som skole, BUP, barnevern og politi (Weinehall, 2005). Barn som har slike negative bilder av møtet med voksne «hjelpere», risikerer å bære dem med seg i møtet med de voksne på krisesenteret. Det er rimelig å anta at slike erfaringer kan prege opplevelsen av den første tiden på senteret.

Oppsummerende kan vi si at de fleste barn i denne studien opplever flyttingen til senteret som en flukt, som en hendelse preget av uvisshet. Opplevelsen av dramatikkk deles av både små og større barn, og forsterkes av at barna ikke får mulighet til å ta avskjed med venner og hjemmemiljø. Forståelsen av hvorfor de måtte dra hjemmefra, varierer. Visse barn forstår at flukten var nødvendig på grunn av pappas vold, andre er mer usikre. De barna som uttrykker at de vet grunnen til flyttingen, er også svært negative til pappas voldshandlinger.

3.3.2 Den første tiden

Under intervjuene viste det seg at den første tiden på krisesenteret skilte seg ut fra tiden som fulgte. Ofte fortalte barn om «først» og «etter hvert». En følelse eller tanke kunne oppleves sterkt de første dagene og senere ikke i det hele tatt. Vi har derfor valgt å beskrive denne første tiden, som starter når barnet setter foten innenfor døren på krisesenteret for første gang. De barna som har bodd gjentatte ganger på et krisesenter, valgte ofte å fortelle om den aller første gangen de kom til et senter, et møte som etterlot sterke minner.

Når hjertet hopper veldig fort

Det første møtet med krisesenteret, da døren ble åpnet første gang og man steg inn i dette huset som man ikke alltid har et navn på, dette møtet husker barna godt. Vi ba dem gå tilbake til akkurat den stunden og fortelle hvordan det føltes. Andrine, tolv år, har bodd på krisesenter tre ganger i sitt liv. Hun bor nå på hemmelig adresse sammen med mor og bror Erik. Hun beskriver de første dagene som vanskelige og litt skremmende, men hun sier også at «jeg trodde at det var farligere enn det egentlig var». Hun forteller om en opplevelse fra en av de første dagene som hun husker godt.

Andrine: Jeg husker en dame som kom bare **løpende** inn ... Med babyen i armene og gråt og spurte om hun kunne få snakke med noen ... Det husker jeg veldig godt.

Intervjuer: M-m. Var det mens dere bodde her?

Andrine: Hun hadde **ingenting** med seg, hun, jeg tror hun løp i tøfler.

Intervjuer: Ja.

Andrine: Hadde bare løpt, og løp, jeg tror hun hadde tatt toget, så kom hun bare hit, så **løp** hun inn.

Intervjuer: Ja.

Andrine: Spurte, kom inn med babyen sin.

Intervjuer: M-m. Og hvordan var det?

Andrine: Det var ekkelt.

Møtet med en kvinne som løper gråtende og «ikke har noe med seg», ikke en gang et par ordentlige sko på føttene, gjør et sterkt inntrykk på Andrine. Hun blir skremt og opplever det som «ekkel», noe som kan tolkes som at hun opplever det som uforklarlig, oppsiktsvekkende og annerledes enn noe annet hun tidligere har opplevd.

Andre barn opplever ikke dette første møtet fullt så dramatisk. Vi spurte Karim, fem år, som har bodd på krisesenter i fire måneder, hvordan det var å komme på krisesenter første gangen.

Intervjuer: Kan du ta en tusj og vise meg hvor det følte hen da du kom hit første gangen?

Karim: I kroppen ristet det litt.

Intervjuer: Kroppen ristet litt, ja, hvorfor ristet den tror du?

Karim: For jeg var redd.

Intervjuer: Du var litt redd, ja, så den ristet litt, hvor var det det ristet, hele kroppen, eller var det noe spesielt sted?

Karim: Akkurat der (*peker på magen*).

Karim, i likhet med mange andre barn i studien, snakker om redsel som den primære følelsen. Karim forteller at redselen var så sterk at «kroppen ristet litt». Karims storesøster, Stine, sier at i tillegg til å være redd, følte hun seg «litt sånn flau». Muligens mener hun sjenert eller blyg på et nytt sted med mange nye mennesker.

Cecilie, 17 år, ville i utgangspunktet ikke bo på krisesenter og flyttet i stedet til kjæresten. Etter fire måneder valgte hun å flytte til krisesenteret fordi hun ikke «orket» å bo uten mor og søster lenger. Vi spør henne hvordan hun opplevde den første tiden på senteret, en tid som ligger en måned tilbake i tid for henne.

Cecilie: Første uka er litt sånn, den er dårlig. Du merker liksom at det er, det er litt rart å være her og sånn. Men, etter den første uka så er det fint. Eller sånn, ja, koselig. Det blir det.

Intervjuer: Ja, hva er det som er rart og ikke noe særlig den første uka, da?

Cecilie: Du har jo ikke noe privatliv. Du merker det når du kommer hit, så er det liksom, du bor tett oppå mange mennesker og ... Jeg har en søster på tretten, ikke sant, så jeg er ikke noe sånn derre med små unger og sånn, ikke sant, og her bor det jo masse små barn. Man merker masse hyling og skriking, og du blir bare skikkelig sliten, og du blir liksom, alle de låste dørene og ...

Intervjuer: Ja.

Cecilie: Og sånne ting ...

Intervjuer: M-m.

[...]

Cecilie: Det blir, det liksom ... Blir sittende mest på rommet og bare ... Bare sitte der egentlig, sånn du, det er litt, vet ikke hva jeg skal si ... Det er egentlig ganske kjipt.

Intervjuer: Ja.

Cecilie: De første ukene. Men så er det ganske deilig egentlig, når du begynner å få kontakt med de menneskene som bor her, og de som jobber her og sånn. Husker første uka, det var sånn når de snakka til meg og sånn, så ble jeg bare skikkelig sint.

Cecilie definerer den første tiden som de første ukene. Hun blir sliten av «masse hyling», alle nye mennesker hun forventes å forholde seg til, sint og til og med «frekk noen ganger», noe som ser ut til å overraske henne i dag. I likhet med hva flere av de andre barna og ungdommene forteller, gjør det å få kontakt med ansatte og andre beboere det greiere å være på krisesenter. Når man begynner å få kontakt med andre, forklarer Cecilie, «er det ganske deilig egentlig».

For andre barn er det vissheten om å slippe volden som er det viktigste i møtet med sitt nye bosted. Rosa er åtte år og kom ved intervjutidspunktet til krisesenteret for om lag to måneder siden. Rosa er forsiktig og tilbakeholden, men likevel nysgjerrig og åpen i samtalen. Hun bor på senteret med mor og tante som begge er på flukt fra Rosas stefar. Intervjueren spør hvordan det var å komme til senteret. Rosa svarer «det var godt å komme bort fra (stefar) en stund». Også Lidija, 16 år, beskriver det som «godt» å komme bort fra et hjemmemiljø med anspent stemning der hun stadig må velge side i krangelen mellom mamma og pappa.

For både Lidija og Rosa er den sterkeste følelsen når de kommer til krisesenteret, ikke opplevelsen av senteret som sådant, men av det de har forlatt. De beskriver en lettelse over å slippe volden og den som utøvet den. Krisesenteret blir oasen der volden, for en stund, tar en pause.

Møtet med ansatte

Den første tiden innebærer et første møte med de ansatte på krisesenteret. Alle barna fikk spørsmål om det var noe som kunne ha gjort det bedre å komme til krisesenteret eller å bo der.

Intervjuer: Hva med da dere kom hit, var det noe som kunne ha vært bedre da?

Andrine: Nei.

Intervjuer: Nei. Hva var det som var bra, da?

Andrine: At vi fikk bamser var veldig fint.

Intervjuer: M-m, at dere fikk bamser, er det noe mer du tenker på som var bra, da?

Andrine: At vi ble tatt hyggelig imot og sånn.

Barna i denne studien har for det aller meste bare positivt å si om de ansatte på sentrene de har bodd på. De ansatte beskrives som snille, hjelpsomme og hyggelige. På senteret Andrine, tolv år, kom til, får alle barn en bamse, noe som ble satt stor pris på av henne og broren hennes.

Det første møtet med de ansatte oppleves imidlertid ikke som helt uproblematisk av alle barna. Cecilie, 17 år, beskriver sin første tid på senteret som tung og preget av uvisshet. Vi spør da om noe kunne vært gjort annerledes for å gjøre denne tiden bedre for henne.

Intervjuer: Var det noe som kunne ha vært annerledes her den første tida for å gjøre den lettere, bedre?

Cecilie: For meg i hvert fall så var det det å måtte hilse på alle sammen, selv om du må gjøre det, men. Og det at alle liksom kom er sånn derre, dagvakta kommer og spør hvordan du har det, og nattevakta kommer, også neste dag så kommer en annen en. Det var jo sånn, for dem bytter jo ikke samme person hver dag, ikke sant.

Intervjuer: Nei.

Cecilie: Og spør sånn «ja, hvordan går det med deg og ...?» og spør meg sånne spørsmål og sånn og da, det er ikke noe annet som burde endres på, tror jeg.

Intervjuer: Nei. Men at man blir spurt litt mindre og ...

Cecilie: Ja, for de vet jo ikke det at det er en annen en som har spurt sånn bare for noen timer siden selvfølgelig. Men at de liksom litt sånn spør hele tiden og sånn.

Intervjuer: Ro og fred ...

Cecilie: Ja.

Intervjuer: ... på starten

Cecilie: Jeg vet, og selv om da sier de, da skal vi egentlig sitte på rommet og sånn, men det er jo ganske kjedelig å sitte der oppe, det er jo ikke noe på rommet.

Intervjuer: Nei.

Cecilie: Så noen ganger er det litt sånn, så når du da sitter i stua, så får du bare masse spørsmål når jeg bare vil se på tv og slappe av.

Cecilie har en generelt god relasjon til de ansatte. På intervjutidspunktet hadde hun bodd på senteret i én måned og satte pris på samtalene og aktivitetene med personalet. Når intervjueren spør om hva som kunne ha vært gjort annerledes under den første urolige tiden, tar Cecilie likevel opp relasjonen til de ansatte og hvordan hun ble møtt av dem. I likhet med flere av de andre barna beskriver hun den første tiden spesifikt og som en periode da relasjonen til de ansatte fortsatt er ny og det kan oppstå en del usikkerhet. Cecilie beskriver hvordan det stadig kommer, for henne, nye personer og stiller de samme spørsmålene. For å unngå disse spørsmålene kunne hun bli på rommet, «men det er jo ganske kjedelig å sitte der oppe». Alt Cecilie vil, sier hun, og kanskje orker i denne første vanskelige fasen, er å «se på tv og slappe av». Cecilie forstår at dette har å gjøre med at de ansatte ikke vet at en annen har stilt henne de samme spørsmålene for en liten stund siden. Til tross for at det er i beste mening og har logiske forklaringer, kan mange spørsmål fra forskjellige personer oppfattes som slitsomt. I en kaotisk livssituasjon med store endringer kan barn og unge ha behov for hvile og ro den første tiden, og det kan være vanskelig å måtte forholde seg til mange nye mennesker.

Forestillinger om det nye stedet

Liban er ni år og har bodd på krisesenteret i fem og en halv måned. Intervjueren ber ham fortelle om da han kom til krisesenteret.

Liban: Mmm, veldig vanskelig, vi trodde vi skulle besøke en gammel venn som bodde i (by) og flytta litt langt unna, men mamma lurte oss, vi kom til et krisesenter.

Også Libans søster, Saida, elleve år, opplever at mamma ikke forteller sannheten. Når hun skal fortelle om hvordan det gikk til at hun kom til krisesenteret, forklarer hun at hun fikk vite at hun var på et feriested. Liban og Saida har, når vi snakker med dem, forstått at de ikke bor hos en venn av moren eller på et feriested. Hvem som eventuelt har forklart dette, eller om de har funnet ut av det på egen hånd, fremkom ikke under intervjuet. Tre av barna tror under intervjuet at de bor på et hotell. Vi tolker det dit hen at de opplever forvirring som total.

Lidija, 16 år, beskriver reisen til krisesenteret og får da spørsmål om hun visste hva et krisesenter var, da hun ble fortalt at de skulle flytte dit.

Lidija: Jeg visste ikke hva krisesenter var engang.

[...]

Lidija: Krisesenter, skikkelig krise, det er jo for dem som er i krise.

Lidija, i likhet med flere andre barn i studien, får vite at de er på vei til et krisesenter, men hun får ikke forklart hva krisesenter er for et slags sted. Stine, syv år, spør moren sin og får til svar at hun ikke vet. Stine trekker da sine egne konklusjoner og bestemmer seg for at

det er en kafé. For Lidija, som er en av de eldste av informantene, blir det mer komplisert. Hun funderer på ordenes betydning og blir forvirret av ordet «krise». Hennes opplevelse kan tolkes dit hen at hennes familie ikke er i noen «krise», noe som kan gjøre det vanskelig for henne å forstå hvorfor de skal til et sted «for dem som er i krise». Dette kan henge sammen med det Lidija forteller om at volden hjemme ikke har vært fysisk, men psykisk. Det er nærliggende å tenke seg at fysisk vold, sett i forhold til psykisk vold, kan ha et mer akutt preg og i større grad gi assosiasjoner til ordet «krise».

Zarema er ti år og søster til Lidija og Zargan. Av en eller annen grunn får hun informasjon av mor som de andre søstrene ikke får / opplever at de får.

Intervjuer: Visste du hvor du skulle hen?

Zarema: Ja, jeg visste det.

Intervjuer: Hvem var det som hadde fortalt deg det?

Zarema: Det var mammaen min.

Intervjuer: Så mamma hadde fortalt hvor dere skulle?

Zarema: M-m

Intervjuer: Hva var det hun fortalte for noe da, da?

Zarema: Hun fortalte at vi skulle på et krisesenter.

Intervjuer: Skjønte du hva hun mente da, da hun sa det?

Zarema: Ehm, jeg skjønnte hva det var, at folk hjelper liksom, eller at man bor i et hjem, og at det er noen som liksom passer på, det skjønnte jeg, men jeg skjønnte ikke at det bodde liksom andre folk der og, ehm, også at det var litt stor eller så stort her.

Intervjuer: M-m, så du skjønnte en god del av det, hva det var, men liksom ikke helt?

Zarema: M-m.

Mor forteller Zargan at de er på vei til et krisesenter. Vi vet ikke om Zargan selv har hørt hva et krisesenter er og derfor kan trekke konklusjonen at «folk hjelper liksom eller at man bor i et hjem, og at det er noen som liksom passer på», eller om mor forklarer dette, men Zargan er det barnet i denne studien som best forstår hvor hun skal under reisen til krisesenteret. Likevel vet hun at hun ikke forsto alt. At det skulle bo flere personer i dette «hjemmet» og at det skulle være så stort, ble en overraskelse for henne.

Møtet med ukjente barn

Å flytte til et krisesenter betyr at man møter og lever sammen med voksne og barn som er ukjent for en. På de større sentrene kan man møte mange nye barn som man skal dele lekerom, leker og tv med, som man på visse senter skal spise sammen med hver dag, og som man skal gjøre aktiviteter sammen med. Hvordan opplever barna møtet med de ukjente barna? Anna, 13 år, beskriver møtet med ukjente barn.

Intervjuer: Hvordan var det å komme hit, da?

Anna: Det var skummelt første gang.

Intervjuer: Ja.

Anna: Men når jeg kom hit, så tenkte jeg sånn ... Ja, det var jo mange, det var mange hyggelige her da, når jeg ble liksom litt mer kjent, men **med en gang** når jeg kom hit, så var det liksom det at det hadde liksom akkurat skjedd og sånn, så da var jeg veldig lei meg, og jeg gikk rundt og gråt og masse sånn, og det gjorde jo egentlig mamma og. Så har vi jo lunsj klokka tolv, nei halv tolv, har vi her, så da spiste vi og var egentlig ganske stille og egentlig ikke prata med noen spesielt, men så flytta det inn noen som var like gammel som meg, så henne begynte jeg å prate veldig mye med ... Så da ble jeg liksom flinkere til å prate med de som bodde her og sånn, da.

Anna har ved tiden for intervjuet bodd på senteret i fem måneder. For henne er den første tiden vanskelig. Både mor og hun gråter mye, de er stille og snakker ikke med noen. Så flytter det inn en ny jente på samme alder som Anna, og det å snakke med henne bidrar til å snu det som er «skummelt», til noe positivt og hyggelig. Møtet med jevnaldrende ungdom blir avgjørende for Annas trivsel på senteret.

Haris, åtte år, har bare bodd på krisesenteret noen få dager på intervjutidspunktet. Han deltar fint i intervjuet, men unngår enkelte temaer som for eksempel har med faren hans å gjøre eller med hva som skjedde før de reiste til krisesenteret. Han snakker åpent om møtet med krisesenteret og opplevelsene han har hatt de dagene han har vært der. Også Haris velger å fortelle om møtet med barna når vi ber han fortelle om møtet med senteret. Haris opplever også at et av de andre barna spør om han vil være hans venn. Senere i intervjuet forteller han imidlertid om mindre hyggelige opplevelser med andre barn på et tidligere krisesenteropphold (se 3.3.3).

Også andre barn forteller at møtet med nye barn ikke bare behøver å innebære nye venner og spennende lek. Andrine, tolv år, forteller om møtet med et av barna på krisesenteret hun bodde på.

Andrine: Så husker jeg det var litt ubehaglig, for det var en fyr som het (navn), han drev og stjal nede på butikken her.

Intervjuer: Å?

Andrine: Stjal forskjellige ting ... Det var ikke så gøy.

Intervjuer: Var det en som bodde her, det også?

Andrine: M-m.

Intervjuer: Ja, m-m. Ble du kjent med han, da?

Andrine: Nei han, nei, men han ble veldig uvenn med Erik (bror).

Intervjuer: Å ja.

Andrine: Også var han forelska i (navn) som jeg var venn med da, så han gav henne en del stjålne ting da, sjokolader og lipglosser og sånn.

Intervjuer: Å ja.

Andrine: Og så viste hun det til dem som jobba her, etter en stund da, og da, og da trodde han det var Erik som hadde sagt det siden de var uvenner, og så skulle han liksom ta Erik da ... Men det fikk han ikke til.

Andrine opplever situasjonen med gutten som skal «ta» broren hennes, som «ubehagelig» og «ikke så gøy». Kanskje man til og med kan tenke seg at Andrine er redd for gutten som stjeler og truer hennes bror, og som hun skal bo i samme hus med. Å bo på et krisesenter innebærer ikke bare at du kommer i kontakt med barn og voksne som du ikke selv har valgt å komme i kontakt med – du bor også sammen med dem. Det kan være vanskelig å velge bort eller komme seg unna en person man kanskje er redd for eller misliker.

Når Erik, 14 år, Andrines bror, forteller om den samme situasjonen, fremstår den som mer alvorlig. Han forteller at gutten «begynte å prøve å ta kvelertak på meg». Erik forteller om en skremmende situasjon med en jevnaldrende som utsatte han for vold. Dette er noe som mange andre ungdommer har opplevd. Det spesielle i denne situasjonen er at Erik må fortsette å bo i samme hus som gutten som angrep han. Verken Andrine eller Erik forteller noe om at de voksne hjalp til med å løse situasjonen. Fraværet av voksne blir tydelig i en situasjon Erik opplever som alvorlig. Dette kan gjøre situasjonen enda mer skremmende for Erik. Han forteller også at om noe kunne ha vært gjort annerledes i situasjonen, så skulle det ha vært noen voksne som så det, og som kunne gripe inn. Her er det imidlertid på sin plass å minne om at bare barna ble intervjuet i denne studien. De voksnes side av historien kommer dermed i skyggen, og deres handlinger, eller fravær av sådanne, beskrives av barna. Ansatte ved krisesentrene kan vært travelt opptatt med andre ting, og beboende kvinner kan ofte ha det vanskelig selv, noe som kan gjøre at de ikke alltid er like oppmerksomme når det gjelder barna. Videre er det ofte slik at barn snarere velger å gå til andre barn, enn til voksne, for å søke støtte (Mossige et al., 2007).

En oppsummering av kapitlet om den første tiden på senteret er at denne tiden preges av uvisshet og forvirring for mange av barna. En av grunnene til forvirringen den første tiden er det som ble diskutert i forrige kapittel – at barna ikke får tilstrekkelig informasjon om hva slags sted de er på vei til, eller i det minste ikke oppfatter og/eller forstår informasjonen de får. Noen av barna har fått feilaktig informasjon om hvor de er på vei. De forestiller seg, og blir noen ganger fortalt, at stedet de er på, er et feriested, en kafé eller et hotell. Møtet med barn og voksne på senteret er imidlertid, med visse unntak, positivt. Det er møtet med barna som er det sentrale i informantenes fortellinger, mens de voksne har en positiv, men underordnet rolle.

3.3.3 Relasjoner

Barn på krisesenter har og forteller om nettverk av relasjoner til andre mennesker. Noen av relasjonene er nære familierelasjoner som for eksempel forholdene til mamma, pappa og søsken. Barna beskriver også vennerelasjoner fra tiden før flyttingen til krisesenter som nære og viktige. Andre relasjoner er av nyere, og kanskje mer kortvarig art, som for eksempel med andre barn på krisesenteret eller voksne hjelpere de har eller har hatt et forhold til. Til og med forskerne som utfører intervjuene, tas noen ganger med når barna skal beskrive sine relasjoner.

Flyttingen til krisesenter synes å aktivere betydningen av disse relasjonene på ulike måter. For noen av barna er det tydelig at volden, konfliktene og flyttingen betyr store utfordringer for barnas opplevelse av sine nære relasjoner. Andre barn forteller om betydningen av de nye vennskapsrelasjonene de får på krisesentrene, eller vektlegger de voksne på krisesentrene og hvor viktige de er for barna i en krisetid.

Pappa – å bo med «en sovende løve»

Mange av barna har en nær relasjon til voldsutøveren, som er deres far, stefar eller en annen mann som kan oppleves som en farsfigur.⁵ For alle barna har flyttingen til krisesenteret betydd å flytte fra denne voldsutøveren, men de beskriver likevel en relasjon til ham som fremdeles har stor betydning for dem. Relasjonen kan være positiv eller negativ, eller som oftest begge deler. Relasjonen til pappa er sterkt til stede i barnas fortellinger og samtaler. Følelsene barna beskriver overfor pappa, inkluderer blant annet savn, sinne, omsorg, bekymring, redsel, forsoning, tilgivelse, anklage og forsvar.

Selv om det ikke var hovedtema i våre intervjuer, forteller mange av barna om volden pappaen har utøvd, og om hvordan den har påvirket relasjonen. Barna beskriver både fysisk, psykisk og materiell vold, samt egen redsel, økt beredskap og forvirring. Beskrivelsene støtter forskning om at barn opplever vold i familien som svært belastende, også selv om den ikke rammer barna direkte. Dessuten beskriver barna hvordan volden påvirker relasjonen til sine fedre også i perioder hvor det ikke utøves vold. Erik, 14 år, forklarer gjennom et språklig bilde hvordan han ser på sin far.

Erik: Men så var det sånn der sovende løve eller hva det nå heter.

Intervjuer: Sovende løve, var det det du sa?

Erik: Ja, jeg husker ikke helt hva det heter jeg, men det er et uttrykk for at det er ikke alltid, plutselig så kommer det et utbrudd.

Intervjuer: Ja, ok, skjønner.

Erik: Så det var jo sånn hele tiden en konstant frykt for at det skulle skje noe, da.

Intervjuer: Ja, hvordan var det?

⁵ I det videre vil vi bruke begrepet pappa når vi refererer til den voldsutøvende mannen familien har flyttet fra, med unntak av der det gjøres et poeng av at vedkommende mann ikke er barnets biologiske far.

Erik: Det var jo, det tok jo på litt å hele tiden gå og være litt på vakt for når er neste gang han kommer til å gå amok liksom.

Temaer som går igjen i flere av samtalene, er forsoning, reetablering av relasjonen og kanskje til og med ønsker om et familieliv med pappa igjen.

Intervjuer: Hvor er pappa nå?

Haris: Hjemme.

Intervjuer: Pappa er hjemme.

Haris: M-m.

Intervjuer: Har du snakket med ham siden du kom hit?

Haris: Ja.

Intervjuer: Ok, har du møtt ham også?

Haris: Ja.

Intervjuer: Hvordan var det, da?

Haris: Bra. Hvorfor skal en ikke møte sin egen pappa?

For Haris, åtte år, som har vært på krisesenter før og flyttet tilbake til pappa etterpå, er det naturlig å ha kontakt med pappa mens han bor på krisesenter, og å tenke at familien skal flytte sammen igjen etterpå om pappa slutter å slå.

Saida, elleve år, er mindre sikker enn Haris, og uttrykker ønsker om forsoning med pappa med et «kanskje» foran, slik barn kan gjøre når de forestiller seg noe de ikke tror kommer til å skje. Hun sier blant annet at «kanskje mamma og pappa blir venner igjen», og «kanskje han kan spise litt sammen med oss eller noe». Senere i intervjuet viser Saida at hun er innforstått med at de sannsynligvis ikke vil komme til å bo med pappa igjen, men uttrykker stor bekymring og omtanke for hvordan det går eller skal gå med ham når de har flyttet fra ham, og han er etterlatt alene.

Saida: Jeg tror han vil aldri gifte seg med noen andre hvis han fikk lov heller. Jeg tror han kommer til å bo alene som andre menn gjør.

Intervjuer: M-m.

Saida: Og damer gjør, fordi de pleier å bo med en katt eller hund.

Intervjuer: Å ja.

Saida: Og pappa han liker ikke hunder, men han liker katter, kaniner, andre slags dyr.

Intervjuer: M-m.

Saida: Kanskje han kommer til å kjøpe et kjæledyr så ikke han føler seg alene.

For en del barn blir strevet for å forstå hvorfor pappa er både «snill» og «dum» av og til veldig vanskelig. De leter etter forklaringer på noe som tilsynelatende er fullstendig uforklarlig.

Saida og hennes bror Liban ser en far som er voldelig og slår moren. Faren forlater så huset, «drar til byen kommer tilbake og har kopp med kaffe». Faren har kjøpt kaffen i en kiosk der han møter andre menn som han kjenner. Når han kommer tilbake, har han «helt forandret seg med en gang». Pappa er da «snill». Den eneste forklaringen Saida og hennes bror finner, er at «forvandlingen» har å gjøre enten med kaffen eller med mennene i kiosken som får pappa i bedre humør.

Andre barn er tydelige i sine negative følelser overfor pappa. Eva, tolv år, sier for eksempel «pappa er dum ... han ødela hele familien ... jeg er sint på ham hele tiden». Oda, fire år, er sikker i sin sak når vi spør hvem hun vil bo med i fremtiden. Det går helt enkelt ikke an å bo med pappa, forklarer Oda, «for da blir pappaen min så sint på mamma». Oda er tydelig i sin negative holdning til pappa. Samtidig er Oda urolig for hvordan pappa har det hjemme når hun og mamma ikke er der lenger. I likhet med flere andre barn i studien kan vi tolke Oda som ambivalent i sine følelser for pappa. Det mest fremtredende i disse barnas fortellinger om sitt forhold til far er nettopp ambivalensen, altså de motstridende, til dels konfliktfylte følelsene. Det kan være anklager sammen med forsvar, redsel sammen med glede, sinne sammen med omsorg eller støtte både til voldsutøvende far og til voldsutsatt mor. Lidija, 16 år, sier for eksempel «jeg trodde aldri at jeg skulle si at jeg savner ham, men jeg gjør faktisk det». Källstöm Cater (2004) gjennomførte en studie om barn på krisesenter og fant motstridende følelser overfor pappa og et stadig strev for å få bildet av den voldsomme mannen til å stemme med et idealisert bilde av den snille faren. Dermed havner barn som opplever fedres vold, i en situasjon av stadig forhandling som ikke sjelden innebærer konflikt og ambivalens.

En del av barnas refleksjoner om sine relasjoner til den voldsutøvende pappaen kan beskrives som en forhandling av selve relasjonen. Dette er særlig tydelig når det er snakk om stefedre, men også når den som utøver volden, er biologisk far. Et eksempel på en nær relasjon under forhandling er Andrine, tolv år, som forteller om sin relasjon til pappa. Vi ber Andrine tegne sitt nettverk på et papirark. Hun tegner hele familien, men blir plutselig usikker på om pappa hører hjemme i nettverket eller ikke. Hun skriver ham inn med et spørsmålstegn etter. Et annet eksempel er Andrew, ni år, når han skal fortelle om sitt forhold til sine «fedre». Han har en biologisk far i et annet land og en stefar her i Norge. Stefaren «var pappaen min før», sier Andrew, men etter volden og flyttingen på krisesenter er han blitt i tvil om hvem som egentlig er pappa.

Intervjuer: Mannen som du sa nå, er det pappaen din?

Andrew: Ja, før.

Intervjuer: Det var pappaen din før. Ok, det må du forklare litt for meg.

Andrew: Mmm, hva?

Intervjuer: Du sa han var pappaen din før.

Andrew: Ja, da jeg bodde sammen med han før han gjorde de derre greiene og sånn og begynte å slå mamma da var han sånn halvfar, stefar, halvfare min fordi de var

ikke helt sånn gift, de skulle egentlig planlegge om det.

[...]

Intervjuer: Du sa at han var sånn litt pappaen din før.

Andrew: Ja, en gang før.

Intervjuer: M-m.

Andrew: Ja.

Intervjuer: Ja, men hva med den ordentlige pappaen din, da?

Andrew: Mmm han er i (navn på land).

Intervjuer: Han er i (navn på land), ok.

Andrew: Nei, eller faktisk han er i (navn på annet land).

Intervjuer: Han er i (navn på annet land).

Andrew: Men de er skilt nå, så *nå vet jeg ikke hvem som egentlig er faren min.*

Forsberg (2005, 2008) påpeker i flere av sine arbeider en skjevhet som har oppstått med den moderne oppfatningen av voksne familierelasjoner. Familierelasjoner mellom voksne defineres ikke lenger primært av økonomiske eller moralske faktorer, men av følelsesmessig forpliktelse. Dette har ført til større grad av valg og kontinuerlig forhandling – samboerskap, skilsmisser og flere ekteskap i løpet av livet er eksempler på dette. Barns nære relasjoner oppleves og beskrives derimot ofte utelukkende som et biologisk fenomen, hevder Forsberg. I intervjuer med barn som har opplevd pappas vold, fant hun at barns følelser for faren var sentrale i fortellingene. I den moderne oppfattelsen av familierelasjoner tillegges imidlertid barns følelser overfor sine foreldre liten vekt. Et lignende resonnement fører Rigg & Pryor (2007). I intervjuer med barn stilte de blant annet spørsmålet «hva er en familie?». I svarene vektla barna emosjonelle bånd fremfor biologiske. For barn som flytter på krisesenter med sin mor, blir den biologiske definisjonen av barn-far-relasjonen utfordret. Dette ser vi uavhengig av kjønn og om barnet har innvandrerbakgrunn eller ei. De barna vi har intervjuet, gir eksempler på at også barn kan oppleve sine næreste relasjoner som under forhandling eller konstruksjon. Kanskje blir dette spesielt aktualisert i familier der pappa utøver vold, og der mor og barn reiser til et krisesenter.

Mamma – «Det er ikke mamma sin feil»

Relasjonen barna har til mamma, blir relativt sett mindre omtalt, beskrevet eller reflektert over i intervjuene enn relasjonen til pappa. Når barna forteller om familien sin, beskriver de uten unntak mamma med positive fortegn. Mamma er dessuten alltid med i fortellingene, enten det er om tiden før krisesenteret, flyttingen til krisesenteret, tiden under oppholdet eller tanker om fremtiden. Selv når barna forteller om dramatiske episoder, beskriver de mammas deltagelse uten å reflektere noe særlig over det. Mammaene er med i fortellingene som en *selvfølgelighet*. Kombinasjonen av positive følelser overfor mammaen, og den selvfølgeligheten de har i barnas fortellinger, kan tolkes som

et uttrykk for trygghet i relasjonen – de relasjonene barna føler seg trygg i, fordrer lite refleksjon. Tekstutdraget under representerer et unntak i den forstand at Cecilie, 17 år, reflekterer over og gir tydelig uttrykk for sine følelser overfor mamma:

Intervjuer: Så mamma er øverst på plussrekka.

Cecilie: Ja. Med bare masse plusstegn.

Intervjuer: M-m.

Cecilie: ... Fordi at hun er mammaen min.

Intervjuer: Ja.

Cecilie: Også er jeg veldig glad i mammaen min.

Intervjuer: Ja.

Barnas fortellinger vitner derimot om en stor grad av oppmerksomhet rettet mot mammas reaksjoner på volden *hun* utsettes for. Selv yngre barn er oppmerksomme på mammas reaksjoner. Oda på fire år er et av de yngste barna i utvalget, og hun har fått med seg mammas følelsesmessige reaksjoner på pappas vold: «Mammaen min er redd», kan hun fortelle, «jeg hørte mamma gråte som meg». Eldre barn, som Cecilie, reflekterer også over hvordan mamma endrer seg som følge av volden, og hvordan disse endringene påvirker forholdet mellom dem og mamma. For enkelte barn har forholdet til mamma blitt preget av at barnet tar vare på og beskytter mamma.

Intervjuer: Mamma var ikke mamma lenger, sa du da, akkurat det husker jeg godt at du sa, for det var godt sagt, synes jeg. Vil du starte der, å prate om det?

Cecilie: At mamma forandra seg?

Intervjuer: M-m.

Cecilie: Ehm... Ja, for det var sånn at da skulle jeg dra opp dit i helgene og besøke de der oppe. Siden at jeg gikk på skole her, så kunne jeg ikke bo der. Og da, når jeg kom dit, så merka jeg at hun var liksom helt annerledes enn det hun var før og, hun var liksom, hun gråt hele tiden og var skikkelig lei seg og sånn.

Intervjuer: M-m.

Cecilie: Jeg fikk liksom ikke snakke noe med henne. For hun var liksom opptatt med å snakke med Per (stefar) og krangle med han og sånn hele tiden, og ... jeg var ikke, jeg fikk ikke vært noe med henne når jeg var der.

Barna beskriver også hvordan de opplever å være med på å bestemme hvordan relasjonene i familien skulle være. Noen barn beskriver hvordan de aktivt eller passivt innretter seg sånn at kranglingen, konfliktene og volden skal slutte, eller bli minst mulig alvorlig. Cecilie har klart tatt stilling til hvem hun støtter i konflikten mellom foreldrene. Hun beskriver at mamma har skyldfølelse for de vanskene hun og søsteren har hatt, noe hun synes er veldig trist fordi: «... det er ikke mamma sin feil». Andre, som

Lidija på 16 år, opplever bokstavelig talt å måtte velge mellom foreldrene. Så lenge bare én av foreldrene var hjemme, var det greit, forteller Lidija, men når de var hjemme begge to, «måtte vi velge en av dem, hvem vi skulle være mest sammen med».

Vi vet fra tidligere studier at også mødre kan utsette barn for vold (Mossige & Stefansen, 2007), og at voldsutsatte kvinners omsorg for barn kan være redusert i en periode i sammenheng med voldshendelser (Eriksen, 2006). Dette var imidlertid ikke noe som fremkom i vår empiri, noe som kan ha sammenheng med at vi ikke direkte etterspurte voldsopplevelser. I tillegg tillot ikke prosjektets rammer at vi kunne gjennomføre gjentatte intervjuer, noe som kanskje kunne ha fremskaffet en nyansering av synet på mamma.

Hovedtrekkene i barnas fortellinger om relasjonen til mamma er altså liten grad av refleksjon over deres rolle og betydning, og at det virker som mødrenes tilstedeværelse oppleves som en selvfølgelighet. Videre er følelsene barna beskriver overfor mødrene, positive. Barnas oppmerksomhet på og bekymring for mødrenes reaksjoner på pappaens vold er også fremtredende. Til sist reflekterer barna over at de også er med på å påvirke relasjonene til sine foreldre, særlig når de stilles overfor dilemmaet å måtte velge side mellom mamma og pappa.

Søsken

Et flertall av barna som er intervjuet, har søsken. Gjennomgående beskriver barna forholdet til søsknene med positive følelser. Sammen med søsknene opplever de beskyttelse, samhold og støtte. Cecilie beskriver til og med at forholdet til søsteren ble bedre etter at mor flyttet sammen med en mann som utøvde vold. Mange beskriver at de har beskyttet søsken eller blitt beskyttet av søsken. Barna forteller for eksempel at de ringer og ber moren sende søsteren ut av huset når de krangler, eller at de tar med seg småsøsken inn på soverommet eller ut av huset når det utøves vold. Rosa, åtte år, gir her et eksempel på dette når hun forteller om episoden som førte til at de flyktet til krisesenteret.

Rosa: Jeg gikk inn i soverommet. Hver dag når det skjedde. Og min mor bestemte seg for å ringe (tante) for å få hjelp

Intervjuer: Ok.

Rosa: Ja, jeg gikk inn i soverommet og kanskje låste døren med søsteren min og ...

Intervjuer: Ok, det var smart. Så når det var slåssing, så ringte din mamma til din tante for å få hjelp, og det gjorde hun den her gangen?

Rosa: Nei.

Intervjuer: Nei, men du gikk til rommet ditt med (tante)?

Rosa: Nei, med min lillesøster.

Barna forteller at de trøster hverandre og spør hverandre til råds når det er ting de ikke forstår. Haris på åtte år forteller for eksempel at det var hans storesøster som fortalte

ham om hva et krisesenter var første gang de flyktet. Han trodde kanskje de var på vei ut av landet, men storesøsteren fortalte ham hvor de skulle. Det synes også som barn kan hente styrke i forholdet til søsknene til å intervensere mer direkte under voldsepisoder. Anna, 13 år, forteller her om hvordan hun tenker på å ringe storesøsteren sin under en krangel mellom mor og stefar:

Anna: En dag som jeg gikk opp for å legge meg, og så våkna jeg sånn klokka ett, tolv-ett av at Per skreik til mamma, og da ble jo jeg ganske redd og visste ikke helt hva jeg skulle gjøre og sånn, så først så tenkte jeg det at jeg kunne ringe politiet, men så visste jeg ikke helt hva jeg skulle si og sånn, og så tenkte jeg å ringe Cecilie, men det var liksom litt dumt for hun kan jo ikke gjøre noe for hun er, bodde en og en halv time unna, så da lot jeg heller være, så gikk jeg ned og bare ba han om å være stille for jeg visste ikke helt hva jeg skulle gjøre, men da ble de stille, og mamma kom opp og la seg.

Unntaksvis forteller også barna som har erfaringer knyttet til vold, om opplevelser som er ulike søsknenes, og at de har gjort ulike valg og vurderinger enn sine søsken. Flere av barna forteller om søsken som er igjen hjemme, og søsken som ikke ville flytte. I en studie om samlivsbrudd, barnefordeling og foreldresamarbeid i konfliktfamilier kom det frem at søsken i en søskenflokk kan ta ulike standpunkt og dermed splittes (Skjørten & Paul, 2001). Det kan derfor være viktig å forholde seg til søsken som individer, snarere enn en samlet flokk

Andre relasjoner

Barna i disse intervjuene betoner gjennomgående hvor viktig det har vært for dem å møte andre barn på krisesenteret og de vennskapsrelasjonene de har fått der. Når de forteller om hva de tenker om å flytte fra krisesenteret, er det mulige tapet av disse vennene noe de ofte vektlegger. Leken med de andre barna, fritidsaktivitetene, samlingsstundene og måltidene er temaer som går igjen i barnas fortellinger. Flere forteller med glede om å ha passet yngre barn.

Det finnes også eksempler på negative erfaringer med andre barn. Noen forteller om plagsomme barn, og gutten i dette intervjuutdraget beskriver episoder som kanskje kan defineres som mobbing. Hendelsene fant sted ved det tidligere krisesenteret Haris, åtte år, bodde på med sin mamma.

Haris: Det var gutter som var slemme mot meg der. Så når vi dro, så bare: Endelig, så slipper jeg de guttene som var slemme mot meg.

Intervjuer: Å ja, så du var glad når dere dro derfra?

Haris: Ja.

Intervjuer: Var det store gutter?

Haris ja. De var ti og tolv og elleve år

Intervjuer: Det hørtes ikke noe ok ut. At det var gutter som var slemme mot deg.

Haris: Nei.

Intervjuer: Så sa jeg fra ... Jeg sladra til mamma.

Haris: Så bra. Ble det bedre da?

Intervjuer: Ja.

Venner utenfor senteret

Venner fra tiden før flyttingen til kriesenteret opptar en betydelig plass i barnas fortellinger. De forteller om savnet av vennene, om forholdet til venner som har forandret seg, og venner de har mistet kontaktene med. Et gjennomgående tema er spørsmålet om vennene vet eller ikke. Her har barna veldig ulike fortellinger. Noen sier at alle vennene vet alt, mens andre forteller at ingen venner vet noe om verken volden eller at de bor på kriesenter. Enkelte barn forteller om mye strev med å holde hemmelig for vennene at de bor på kriesenter. Noe som går igjen, er likevel at noen vet, og at det oppleves som en lettelse for barna å kunne dele med sine venner. Det gjelder også Anna, 13 år, i intervjuutdraget nedenfor:

Intervjuer: Hva har du sagt på skolen, sier du hvor du bor?

Anna: Nei, jeg har ikke sagt at jeg bor her. Det er veldig mange som spør meg hvorfor jeg bor i (sted) sånn midlertidig da, som jeg sier. Jeg sier at jeg bare bor i (sted) sånn midlertidig, og det er jo rart å bo i (sted) og gå på skole i (sted). De stiller spørsmål om det og sånn, og da sier jeg at jeg bare bor i (sted) og skal flytte til (sted) snart for vi har fått leilighet der og sånn. De spør ikke noe mer enn det da, men det er to i klassen som vet om det, da, for det var en gang jeg ble ganske lei meg som jeg bare satt og tenkte og sånn, og da kom de bort og lurte på hva det var og sånn, og da bare, ja, sa jeg det. Men de har ikke sagt det til noen andre, da, det er liksom bare de to som vet det. Det er ikke sånn at de går rundt og spør meg om det hele tida liksom. Lærerne vet det jo, men de sier det ikke.

Andre voksne

Når det gjelder andre voksne (ikke ansatte) på kriesenteret, har barna færre opplevelser å fortelle om. Enkelte forteller om at de kjenner mammaene til andre barn, mens andre forteller om udefinerte mødre og familier som kommer og går. Enkelte barn synes det kan være ubehagelig med andre beboere som kommer til senteret under dramatik, og som har en atferd som barna opplever som merkelig og avvikende.

Barna forteller sjelden om relasjoner til andre, mer perifere voksne. Svært få historier handler om andre voksne som kan være viktige i barns liv, som for eksempel lærere, behandlere, barnevernsansatte, politifolk, slektninger eller venner av foreldrene. Det synes sjelden som at barnet opplever at andre voksne enn foreldrene er innviet

i barnets opplevelser av vold. Mangelen på betydningsfulle andre voksne er åpenbar i barnas fortellinger. Dette blir særlig tydelig når vi ser det i lys av barnas fortellinger om sine relasjoner til andre barn, utenfor og innenfor senteret. Det er disse relasjonene til jevnaldrende alle barn i vårt utvalg plasserer sentralt i fortellingene om livet innen, under og etter krisesentertiden.

Dyr

Barn knytter også relasjoner til dyr, og flere av barna i dette utvalget trekker frem sine forhold til dyr. Som vi allerede har sett, spekulerer Saida i om pappa vil få seg kjæledyr for å døyve ensomheten når de har reist fra ham. En del barn planlegger dyr som en viktig del av det fremtidige livet etter krisesenteroppholdet. Andrine, tolv år, savner dyrene de har vært nødt til å forlate.

Andrine: Men det jeg savner mest fra der vi bodde før, er den hesten jeg passet.

Intervjuer: Ok, du reiste fra hesten?

Andrine: Ja, det var trist, det var det verste.

At dyr har en spesiell betydning for barn i krisesituasjoner har flere studier vist. I en studie om barna som opplevde orkanen Katrina i USA, viste det seg at savnet etter husdyr og uroen over hva som var skjedd med dyrene, var viktig for barna (Charvat & Joseph, 2007). En annen studie viser dyrs betydning for barn i krigsrammede Kroatia, og hvordan dyr kan fungere som beskyttelsesfaktor mot posttraumatiske stressreaksjoner (Arambasic et al., 2000).

Oppsummerende kan vi konstatere at den voksne relasjonen som opptar barna mest, er den med far. Å bo med far er som «å bo med en sovende løve», som et barn sier. Likevel snakker en del barn om sin far med savn og uro, men også med sinne og hat. Følelsene er ofte ambivalente, og det er vanskelig å se volden i sammenheng med «den snille faren». Om mor snakker barna utelukkende varmt, her finnes det en selvsagthet i relasjonen, men også uro over henne som offer for vold. Relasjoner til søsken preges av samhold og støtte, og noen barn nevner lengsel etter dyrene som de måtte la være igjen hjemme. Relasjonen til andre barn utenfor senteret preges av savn og usikkerhet. Barna vet ikke når, eller om, de kan treffes igjen, og opplever det som vanskelig ikke å kunne fortelle hvor de er. I barnas fortellinger om relasjoner blir også mangelen på relasjoner til andre voksne tydelig. Svært få barn forteller om andre voksne som skulle kunne være viktige i barnas liv, som for eksempel lærere, barnevernsansatte eller venner av foreldrene.

3.3.4 Livet på krisesenter

Dette kapitlet tar for seg fem ulike temaer som berører dagliglivet på krisesenteret. Barna forteller om hvordan det er å holde hemmelig hvor de bor, og om opplevelsen av å være trygg der, som bak en brannmur. De forteller også om hvordan det er å snakke med de ansatte på krisesentrene, om hvordan vold og flytting til krisesenter påvirker skole- og barnehagegang, og om at det er godt å komme til et sted der det er mulig å leke og hvile seg.

Hemmeligholdelse

For at kvinnene som bor på krisesenter skal føle seg trygge, har de fleste sentrene i Norge hemmelig adresse.⁶ Det innebærer at både kvinnene og barna får beskjed om å holde adressen til senteret hemmelig. Lidija, 16 år, forteller at «vi fikk beskjed om at det var skikkelig strengt, vi fikk ikke si det til noen at vi bodde på krisesenter». Vi vet imidlertid ikke hvordan de ansatte sier dette, og om de hjelper barna med forslag til hva de kan si, og hvordan de skal håndtere ulike situasjoner som oppstår på grunn av dette.

Hvordan opplever barna dette hemmeligholdet, undret vi, og hva innebærer det for dem i deres hverdagsliv? Dette forteller Lidija, 16 år, om:

Lidija: Jeg har ikke lyst til å gjøre noe mens vi er her, for når vi skal liksom ut og jobbe eller, uansett så blir man jo kjent med noen, og da spør de hvor vi bor, for eksempel hvis vi får oss venner, så skal vi ha besøk, så liksom, hva skal vi si da? Hvor bor man? Man kan jo ikke si krisesenter.

[...]

Lidija: For jeg spurte hva vi skal si hvis noen spurte om vi kan ha besøk eller noe, så sier de «nei, dere kan treffes ute på kafé eller noe». Det blir litt sånn, hvis man skal si hele tiden «ja, kan jeg komme på besøk», bare «nei, vi kan treffes ute» hele tiden. Man skjønner jo det er noe.

[...]

Lidija: Det jeg er redd for, er liksom hvis vi får oss venner, så pleier man jo å besøke hverandre og sånn, og det blir litt rart å ikke fortelle alt, hvor man bor og, hva skal man finne på og si? Det er det jeg tenker på.

Lidija har reist fra et aktivt liv med skole, jobb og venner til et nytt sted. Hun har vanligvis mange jern i ilden, men mens familien bor på krisesenter, har hun ikke lyst til å gjøre noe.

⁶ Her er det et tydelig skille når det gjelder organisasjonstilhørighet. Alle sentrene som tilhører Krisesentersekretariatet, utenom ett, har hemmelig adresse, mens de fleste sentrene som tilhører Norsk Krisesenterforbund har åpen adresse. Begrunnelsene for å ha hemmelig adresse dreier seg hovedsakelig om hensyn til beboernes sikkerhet. Begrunnelsene mot handler i all hovedsak handler om at det å bo på krisesenter og belastningen på grunn av hemmelighold og tabuisering omkring vold i nære relasjoner forsterkes av at krisesenteret har hemmelig adresse.

Hun forteller at dagene går med til soving og tv-titting. Hun går sjelden ut av huset.

Valget hun gjør, har en logisk forklaring. Som tenåring har man et mer komplekst relasjonsmønster med sine jevnaldrende enn det de yngre barna har. Å fortelle hvor man bor og kanskje å ta imot besøk av venner på dette stedet, er en av de grunnleggende forventningene man har i vennskskapsrelasjoner som større barn, tenåring og voksen. Når dette ikke går, velger Lidija å bli på senteret og ikke å gå på skole, å jobbe eller å bevege seg ute i offentligheten mer enn nødvendig. Stadig å ville treffes på kafé, som de ansatte på senteret mener, fungerer ikke ifølge Lidija. Til slutt kommer vennene til å forstå at «det er noe», og redselen for ikke å komme på en troverdig løgn passiviserer henne. For Lidija innebærer hemmeligholdet at hun blir isolert fra verden utenfor senteret. Lidija uttrykker flere ganger under intervjuet at hun ønsker å besøke og få besøk av nye venner. En studie av kvinner og barn som lever på beskyttet adresse, viser at barna sliter med lignende dilemmaer. Weinehall et al. (2007) skriver at «kravet om ikke å avsløre opplysninger som kan sette beskyttelsen på spill, påvirker muligheten for spontanitet og å bygge opp relasjoner» (s. 104, vår oversettelse). Ikke å kunne fortelle hvor man bor, begrenser det sosiale livet markant.

Rosa, åtte år, kom nylig til Norge og har ennå ikke fått noen venner utenfor krisesenteret. I intervjuet med Rosa spør intervjueren hva hun har tenkt å fortelle om hvor hun bor den dagen hun får venner.

Intervjuer: Har du tenkt på hva du skal fortelle vennene dine om krisesenteret, at du bor på krisesenter?

Rosa: M-m, jeg kommer til å fortelle dem det. For kanskje de spør «Rosa, kan jeg komme hjem til deg?», og da må jeg fortelle dem det.

Intervjuer: Ja, men du har ikke hatt noen venner som har besøkt deg ennå?

Rosa: Nei.

Intervjuer: Men om du fikk noen venner og de ville hilse på deg, og du ville fortelle hvor du bor, hva ville du ha sagt?

Rosa: Jeg ville ha sagt, eller om hun spurte «Rosa, kan jeg komme hjem til deg?», da ville jeg ha sagt «nei, dessverre, jeg bor på et krisesenter og akkurat nå leter vi etter et sted å bo. Hvis vi finner det, da lover jeg at du skal få komme».

Rosa bor på et senter med hemmelig adresse. For å kunne forklare på en troverdig måte hvorfor de nye vennene ikke kan komme på besøk, tror Rosa likevel hun vil fortelle at hun bor på krisesenter. Det er ikke sikkert hun oppfatter det som vanskelig å fortelle dette. Det kan være at hun velger ikke å si noe mer enn at hun bor på krisesenter fordi krisesenterets adresse må holdes hemmelig. Valget av svar gjør at hun ikke utelukker muligheten for vennskap, men snarere inviterer til det ved et senere tidspunkt.

I mange av intervjuene forteller barna om forklaringsmåter og strategier de benytter for å håndtere ubehagelige og vanskelige spørsmål i hverdagen, spørsmål som setter

dem i fare for å avsløre det som er hemmelig. Saida, elleve år, forteller før intervjuet starter at hun tvinges til å «lyve» om hvor hun bor. Intervjueren kommer tilbake til dette under intervjuet.

Intervjuer: Før vi startet, så sa du at her så måtte dere lyve om hvor dere bor?

Saida: M-m. For vi har ikke lov til å si til noen andre at det det fins et krisesenter her.

Intervjuer: Ok. Hva sier du da, hvis noen spør hvor du bor?

Saida: Jeg sier at det skiltet har blitt ødelagt.

Intervjuer: At skiltet har blitt ødelagt?

Saida: M-m.

Intervjuer: M-m.

Saida: Det heter (gatenavn), men jeg kan jo si « jeg kan si det i morgen».

Intervjuer: Så det er lov å si hvilken gate det er?

Saida: M-m. Jeg bare sa, første gangen jeg kom hit så spør de hver gang «hvor bor du, hvor bor du, hvor bor du, kan du ikke si det». Så sier jeg «nei, moren min hun hater at noen skal besøke», sier jeg.

Intervjuer: Da sier du det. Er det sant?

Saida: Nei.

Intervjuer: Nei.

Saida: Hun liker det.

[...]

Intervjuer: Hvordan synes du det er å si sånne ting på skolen og sånn da?

Saida: Jeg synes det er litt sånn, litt **dårlig** ikke å si sannheten.

Saida forteller at hun har fått mange spørsmål om hvor hun bor. At hun var «ny» på skolen, gjorde at de andre barna ble nysgjerrige og stilte mange spørsmål. På den måten har Saida fått trening i å finne på passende svar. I motsetning til Lidija som ikke vet hva hun skal svare, har Saida mange mulige svar dersom spørsmålet om hvor hun bor, skulle komme: skiltet er ødelagt, hun kan si at hun sier det i morgen, hun kan si det er fordi mamma hater besøk. Saida opplever at hun «lyver». Hun mener at hun lyver fordi hun ikke får lov til å si sannheten, og hun synes det er «dårlig».

Zarema, ni år, har bodd på krisesenter i én måned. I likhet med Saida forteller hun at hun må si nei til besøk, at hun opplever det som vanskelig når noen spør henne hvor hun bor, og hun pleier å svare at hun bor hos en familie. Hun har fått beskjed av mamma og de voksne på krisesenteret om at hun ikke får lov til å si hvor hun bor.

Intervjuer: Nei, du får ikke lov til å si det. Ville du ha sagt det hvis du fikk lov?

Zarema: (rister på hodet)

Intervjuer: Nei. Hvorfor ikke?

Zarema: Ehm, jeg vil liksom bli sånn, da kan ikke liksom, jeg er redd for hva de kommer til å si og sånn.

Intervjuer: Ja, du er redd for hva de kan komme til å si hvis du forteller det. Hva tror du de kan si, da?

Zarema: Jeg kan egentlig, hvis jeg hadde sagt det, så kunne jeg venta med det for jeg vil ikke si det hvis ikke jeg har blitt ordentlig kjent med dem. Da hadde de kommet til å være frekke med meg, liksom med en gang jeg ble kjent med dem, erta meg eller noe sånn. Jeg vil bare bli mer kjent med dem, litt masse så kunne jeg greid og sagt det, tror jeg.

Zarema strever litt med å snakke om dette temaet. Det er tydelig at en viktig grunn til å holde hemmelig hvor man bor, er at man ikke får lov av voksne å fortelle det til noen. Zarema forklarer imidlertid at hun ikke ville ha fortalt det om hun hadde fått lov heller. Tanken på hva de andre barna hadde sagt om de hadde visst hvor hun bodde, virker skremmende. Videre i intervjuet sier hun at hun *egentlig* ikke tror de andre barna ville ha ertet, men at de «hadde stilt mer spørsmål om hvordan det hadde vært og sånn». Hun er med andre ord usikker på hva de andre barna ville ha sagt, men tenker på at det er en fare for at det kan bli ubehagelig, at de er frekke, ertes eller stiller en masse spørsmål. Vi tolker det som at Zarema opplever at krisesenteret er ukjent for andre barn, og at de derfor kan ha mange spørsmål. I tillegg kan det være stigmatiserende. Vold i nære relasjoner er også en problematikk preget av tabuisering (Leira, 1990, 2003; Thoresen & Øverlien, in press). Lignende funn har fremkommet i en studie som belyser kvinner på krisesenter. Studien viser at kvinner kan oppleve krisesenteret som stigmatiserende, både når det gjelder det å ha behov for hjelp, og når det gjelder krisesenteret som institusjon (Jonassen & Skogøy, under arbeid).

Videre beskriver Zarema at hun tror hun kunne ha fått til å fortelle det, bare hun ble bedre kjent med de andre barna. Det kan synes som om Zarema ønsker å fortelle, men å gjøre det forutsetter tillit og trygghet til den eller dem hun i så fall ville ha fortalt det til. Denne tilliten mangler foreløpig. Intervjuet fortsetter å dreie seg om det å fortelle til andre:

Intervjuer: Har du fortalt det til noen i det hele tatt, hvor du bor hen?

Zarema: Eh, ikke til noen av venninnene mine i hvert fall i, eller (hjemsted) enten det eller her, ikke noen av de vennene jeg har.

Intervjuer: Nei, så ikke til henne du ringte til i går heller? (En av de nærmeste venninnene hjemmefra.)

Zarema: Nei, jeg vil ikke si det, selv om jeg har kjent henne litt lenge, eller jeg vet ikke, jeg vil egentlig ikke si det til noen, selv om jeg har kjent dem lenge.

Intervjuer: Liker du best at det er hemmelig?

Zarema: Ja.

Her ombestemmer Zarema seg; det er ikke sikkert det hjelper å være godt kjent når det gjelder å fortelle om krisesenteret. Det kan synes som om tanken på å fortelle er skremmende. Kanskje det er tryggest å holde det hemmelig likevel.

Det er ingen tvil om at vold og krisesenter er vanskelige temaer. Mange vurderinger skal gjøres, og det er tydelig at det kan kreve sitt barn å gruble seg frem til en måte å håndtere denne delen av tilværelsen på. De yngre barna aksepterer hemmeligholdet og anstrenger seg til sitt ytterste for ikke å avsløre hemmeligheten, selv om de ikke alltid forstår grunnen til at deres tilfeldige hjem er et hemmelig sted, eller kan gjøre rede for situasjonen. De eldre barna forstår hvorfor, og flere vektlegger at de respekterer de andre kvinnenenes sårbare livssituasjon, men opplever likevel at hverdagen kompliseres på grunn av kravet om hemmeligholdelse. Det er tydelig at mye energi og fundering går med til å tenke ut strategier for hvordan man skal holde krisesenterets adresse hemmelig. Her er også tidsaspektet av betydning. Jo lenger barnet / den unge bor på senteret, desto vanskeligere kan hemmeligholdet oppleves.

Vi ser at mange faktorer spiller inn og kompliserer hverdagen for barna når det gjelder hemmeligholdelse. Barn som bor på krisesenter med hemmelig adresse, får beskjed om å holde senterets adresse hemmelig. Noen av barna tolker dette som at det er «lov» å si gatenavnet, så lenge man ikke sier husnummeret, mens andre kan tolke det som at det heller ikke er «lov» å si at man bor på et krisesenter. Også barn som bor på krisesenter med åpen adresse, kan oppleve at det er vanskelig å fortelle at de bor på krisesenter, eller at de av sikkerhetsmessige årsaker ikke kan fortelle hvor de bor. Barna kan derfor ha sine egne grunner til å ville holde krisesenteret hemmelig. Det kan oppleves som flaut eller ubehagelig å fortelle om noe som andre barn kan komme til å reagere på. Forteller man andre barn at man bor på krisesenter, vil de kanskje vite hvorfor, noe som kan oppleves som altfor privat til å dele med andre.

Uansett hvor gode grunner krisesenteret har for å be sine beboere om å holde senterets adresse hemmelig, kan vi konstatere at hemmeligheten er tung å bære for barna og skaper problemer i deres relasjoner med for dem viktige personer i hverdagen, som lærere, venner og idrettsledere. Spørsmålene de får, undringen, nysgjerrigheten og iblant gravingen etter svar kan oppleves som ubehagelig og stressende. Det er viktig, mener barna, at de selv får velge om de vil fortelle eller ikke, og når dette skal skje. Hemmeligholdet kan lett resultere i løgner og unngåelser. En jente i studien sier at «når vi flytter herfra, kan jeg slutte å lyve».

Barn som lever med vold i familien, bærer ofte på mange hemmeligheter. De lever i «taushetens kultur» (Weinehall, 1997). Ofte blir de bedt av far om ikke å fortelle hva som skjer hjemme, kanskje blir de truet med barnehjem eller at far skader noen hvis de forteller. Krisesenteret risikerer å bli ytterligere en hemmelighet å bære på.

Bak brannmuren er jeg trygg

For barna handler en sentral del av livet på krisesenteret om regler og rutiner, kameraer og låste dører. Man skriver seg inn når man kommer, og skriver seg ut når man går. Alt dette er nye ting barna lærer å forholde seg til, og som de valgte å snakke om i intervjuene. Cecilie, 17 år, forteller oss om å være overvåket av kameraer.

Cecilie: Og det er liksom **kameraer** overalt og sånn.

Intervjuer: Ja, at det er ...

Cecilie: Det er jo for at det skal være trygt og sånn da, men det er ikke noe ... Sånn med en gang du flytter inn, så liksom, du **irriterer** deg over det, men samtidig så er du **glad** for at det er her.

Cecilie irriterer seg over alle kameraene på senteret, samtidig som hun er «glad for at det er her». Dette utsagnet er typisk for de større barna. De vet hvorfor reglene, rutinene og kameraene er der, de har sympati for de som behøver det av sikkerhetsgrunner, men de er irritert på det og opplever det som om det hindrer dem i deres eget hverdagsliv (se også Weinehall et al., 2007).

Rutiner, regler og kameraer for å øke sikkerheten skaper frustrasjon, men også en opplevelse av å være beskyttet. Liban forteller i sitt intervju om at pappa har forsøkt å finne ut hvor de bor, men at han ikke greide å finne det ut. Pappa vet riktignok hvilken by de bor i, og at de bor på et krisesenter, men han vet jo «ikke hvilket». Liban er overbevist om at han er trygg bak krisesenterets dører. At det bare finnes ett krisesenter i denne byen, er kanskje ikke Liban klar over. Følelsen av å være trygg som det mest positive ved krisesenteroppholdet er også sentral i Ornduff & Monahans (1999) studie av 56 barn på krisesenter i USA. Forfatterne mener at barna i studien hadde generelt positive tanker om krisesenter-tiden, og at det var opplevelsen av å være trygg som var det sentrale. Også Solberg (2007) beskriver det å bo trygt som den største fordelene med å bo på krisesenter. Hun mener derfor at den generelle forståelsen av at det beste for barna er å bo hjemme, bør, om vi er interessert i å gå ut fra barns forståelse, omformuleres til at det beste for barn er å bo trygt.

Liban hjelper oss å forstå hvordan man som niårig gutt kan oppleve det å bo på krisesenter. Når vi spør om han har fortalt noen hvor han bor, forteller han om en gang han måtte riste av seg nysgjerrige venner som ville vite hvor han bodde.

Liban: Vi får ikke fortelle noen hvor det er hen, det er veldig vanskelig, noen ganger så går en fyr som heter (navn), han skal sykle hjem, og noen ganger ser vi han, så vi bare fortsetter å gå og later som at vi ikke bor på krisesenteret, og når han er der borte, da går vi inn dit.

Intervjuer: Å ja, gjør dere det.

Liban: Og så var det en, i morgen, at han skal, at jeg skal gå til han også når bursdagen er ferdig, skal han bli med meg, han skal følge meg hjem, og så drar han.

Intervjuer: Så han skal følge deg hjem?

Liban: Ja, også det blir litt vanskelig.

Intervjuer: Ja, for da tenker du hjem hit, ja, hva skal du gjøre da, med det?

Liban: Vet ikke.

Intervjuer: Vet ikke, nei.

Liban: Kanskje jeg kan si at det er der borte, og at jeg klarer å gå resten av veien selv sånn at han kan gå hjem og hvile.

Intervjuer: Ok, det tenker du, at det går an å si sånn?

Liban: Ja.

Intervjuer: Ja. For jeg vet jo at ofte hvis man får noen venner og sånn, så lurer de jo ofte på hvor man bor.

Liban: Ja, veldig, noen prøvde å følge etter meg en gang.

Intervjuer: Å ja. Fortell meg mer om det.

Liban: Jeg måtte gå igjennom hele byen for å få dem vekk.

Intervjuer: Gjorde du det, hva skjedde da?

Liban: Jeg gikk en annen vei hjem igjen så de ikke skulle følge etter meg.

Intervjuer: Hva sier du da, hvis noen spør «hvor bor du hen, Liban?»

Liban: Jeg bare sier gata. Sånn der (gatenavnet).

Intervjuer: Er det lov å si det?

Liban: Ja.

Intervjuer: Ja, ok.

Liban: For da vet de ikke hvilket hus det er i.

Her beskriver Liban et utvalg av strategier han benytter seg av for å håndtere at vennene gjerne vil vite hvor han bor. Han velger å gå nye veier hjem for å få ristet dem av seg, han beregner hvor langt unna skolekameraten hans må være for at han ikke skal se hvor Liban går inn, og han sier navnet på veien han bor i, men ikke nummeret på huset. På denne måten forteller han vennene sine sannheten, samtidig som han ikke bryter løftet til krisesenteret.

Oda, fire år, har en bestevenninne i barnehagen som ikke vet hvor hun er. Hun forteller om leker og hvor morsomt de to har det sammen. Ingen, bortsett fra mamma, vet hvor Oda er. Oda vet ikke selv hva huset som hun bor sammen med mamma i, heter. Det faktum at ingen vet, er noe Oda repeterer under intervjuet. Det er som om Oda og de andre barna har gått gjennom en brannmur, og at ingen, bortsett fra mamma, vet hvor de er. De går omveier og finner strategier for at ingen skal se hvor døra er. Når de er trygt inne bak døra, kan ingen se dem. Selv om pappa vet hvilken by de bor i, og at de bor på krisesenter, kan han ikke nå dem. Her finner vi paradokset med både rutiner, regler og hemmeligholdet for barna. Det kompliserer i stor grad barnas hverdagsliv, iblant i så stor grad at de velger ikke å ta del i livet utenfor. Samtidig hjelper det barna å kjenne seg trygge. Bak brannmuren kan ingen nå dem.

Krisesenteret er et trygt sted å være. Det er alle barna i denne studien enige om. Det blir også tydelig at regler og rutiner er en viktig komponent i opplevelsen av trygghet. Flere av barna tar imidlertid opp spørsmålet om forskjellen på et hjem og et krisesenter. Anna, 13 år, forklarer hva som er spesielt med krisesenteret, og hvordan det skiller seg fra et «vanlig» hjem.

Anna: Det er jo veldig rart å komme hit da, for det er middag til faste tider liksom, for jeg er vant til å spise middag sånn seks–sju–åtte liksom, noen ganger ni for vi er så treige til å lage mat, men så får vi liksom mat her klokka fire, og det der veldig tidlig for meg da, fem er også ganske tidlig ... Jeg pleier ikke spise middag da, men det var jo annerledes å bo her da, for du må jo skrive når du går ut, og når du skal komme tilbake igjen, om du skal ha middag, så må du krysse deg inn når du kommer inn så det er sånn, ja ... Plagsomt egentlig, men etter hvert så ble vi liksom, det, jeg følte meg ganske trygg her da, det gjorde jeg jo, for det var jo liksom veldig sånn videoovervåkning og masse sånn.

Å spise middag på et visst tidspunkt, å skrive navnet sitt på en liste når man går ut og inn i huset, og å være videoovervåket er skikk og bruk Anna opplever som «plagsomt» samtidig som det får henne til å føle seg trygg. Det er ikke vanskelig å forstå at hun opplever det som annerledes, siden det dreier seg om rutiner som er ulike de hun er vant til, og som hun må forholde seg til hver dag.

Krisesenteret er også et sted i stadig forandring, barn og mødre flytter ut og inn, og ansatte går av og på skift. Her finnes likheter med andre institusjoner for barn og unge, som ungdomshjem, som til tross for anstrengelser for å være «hjemlige» ikke oppfattes som et hjem ettersom personer som inngår i et «ordentlig» hjem, sjelden går av og på skift (se Øverlien, 2004). Bytte av personale krever at man i begynnelsen stadig forholder seg til ukjente mennesker. Et hjem er også et sted der man kan ta imot familie og venner, en mulighet som er sterkt begrenset på krisesenteret. Det sitter heller ikke ukjente personer i sofaen når man kommer til sitt «ordentlige» hjem, slik en gutt i studien beskriver.

Samtaler – «Det trengte bare litt tid»

Resultatene av vår spørreundersøkelse viser at 39 av 50 krisesenter gjennomførte planlagte, målrettede individuelle samtaler med barn (se tabell 9, kapittel 2). Våre intervjuer kan videre gi svar på hvilken type samtale barna mener at de har med personalet, og hvordan disse oppleves. Når vi ber Eva, tolv år, fortelle om hva som skjedde da hun kom til krisesenteret for første gang, forteller hun om en barnearbeider som snakket med henne individuelt.

Eva: Hun snakka med meg.

Intervjuer: Hva fortalte hun deg, da?

Eva: Ja, at det er et krisesenter og vi hjelper.

Intervjuer: Ja.

Eva: Og at dere ikke skal bo her så veldig lenge, men nå må dere bo her for pappa er ... Gjorde dumme ting, han er ikke bra, men når han blir bra, kan dere gå og besøke han når dere vil, men ikke når dere bor på krisesenter. Og hun sier reglene, at ingen kan komme hit, og at vi ikke kan dra og sove hos noen.

Det gjøres forskjellige typer samtaler med barn på krisesentrene. Samtalene har ulike grunner og formål. I Evas tilfelle handler samtalen først og fremst om informasjon. Barnearbeideren informerer Eva om hvor hun er, hvorfor hun er der, og hvor lenge hun skal være der. Hun forteller hva et krisesenter er, at «vi hjelper» og hvordan det fungerer å bo der. Av måten Eva forteller om denne informasjonssamtalen, tolker vi at hun opplever den som positiv og til hjelp.

Cecilie, 17 år, og hennes søster Anna, 13 år, går til regelmessige samtaler hos barnearbeideren Sissel, og har mulighet til å snakke med henne også etter at de har flyttet fra krisesenteret. Cecilie uttrykker flere ganger under intervjuet hvor verdifulle disse samtalen har vært for henne.

Intervjuer: Hva var det som var bra med å ha en Sissel å prate med?

Cecilie: Det var liksom sånn ... Mmm, det var deilig å bare kunne slippe alt sammen ut og bare kunne snakke om alt sammen og, og vite at jeg ikke gjorde noe feil og sånn da. For at det etter på så, som jeg sa til Sissel, at jeg følte at jeg kunne sikkert gjort mye **mer** og sånn for at det, at det ikke skulle gå så langt som det gjorde og sånn. Men, som Sissel sa, at det var jo ikke noe mer jeg kunne gjort. Selv om du merker liksom at, du føler på en måte at det er litt **din** feil også da, siden at det, at jeg liksom ikke prøvde hardere og sånn selv om jeg kunne sikkert ikke prøvd hardere, men ... At du liksom tenker at det er et eller annet du kunne ha gjort bedre, et eller annet du kunne gjort for at det ... Det skulle ha blitt bedre og sånn.

Intervjuer: Ja.

Cecilie: Og det hjalp, og det å bare kunne sitte og prate og bare ... Bare gråte ut liksom. Det var også ganske deilig. Men første gangen da var det, da kom, husker jeg, jeg og Anna kom inn her hånd i hånd og bare satt, jeg satt, hvordan var det da, jeg tror vi satt på **fanget** til hverandre i den stolen der faktisk.

Intervjuer: Ja.

Cecilie: Og andre gangen så satte vi den andre stolen bort, helt nærme hverandre.

Intervjuer: Ja.

Cecilie: Og tredje gangen så, satt hun der og jeg der (i hver sin stol med større avstand). Og fjerde gangen så gikk vi hver for oss.

M: Ja.

C: Sånn at det trengte bare litt tid.

M: M-m.

C: Og det kom jo.

I løpet av den første tiden på krisesenteret forteller Cecilie i samtale med Sissel at hun setter spørsmålsteget ved sin egen rolle i historien som fører til at hun, moren og lillesøsteren søker beskyttelse på senteret. I samtale med Sissel forstår hun at «det var jo ikke noe mer jeg kunne gjort». Det å løfte skyld og ansvar vekk fra barna og å hjelpe dem å plassere den der den hører hjemme, er et av grunnprinsippene i flere metoder som tar for seg samtale med barn på krisesenter (se for eksempel Arnell & Ekbom, 1999; Øverlien, 2001; Sosialstyrelsen, 2005; Raundalen, 2008).

Cecilie forklarer at tillit tar tid. Også for Erik, 14 år, tok det tid å føle seg trygg nok til å snakke med en voksen på senteret. Erik forklarer at han ikke ønsket at noen skulle prate med ham den første tiden han var på krisesenteret. Med tiden blir imidlertid samtaler med barneverneren Anne viktige og til god hjelp, forklarer han, ettersom de har bidratt til at Erik har kunnet føle seg tryggere, for eksempel på skolen. Kanskje det kan kjennes uvant og formelt å ha samtale med noen. Barneverneren på Sidas krisesenter har det hun kaller «skravletime», med barna. I intervjuet med Saida kommer det imidlertid frem at skravletimen omfatter bearbeidende samtale, blant annet med utgangspunkt i boken *Sinna Mann*. Kanskje er det å kalle det skravletime er barnevernerens måte å ufarliggjøre samtalen på.

Forskning viser at foreldrene kan ha vanskelig for å snakke med barna om volden, at mødrene håper og tror at barna ikke har opplevd volden og dermed ikke har behov for å snakke om den (Christensen, 1991, 2007). Det innebærer at barnet kanskje ikke har snakket med noen om volden før de kommer til krisesenteret, og at de derfor kan trenge tid før det er mulig å gjennomføre en samtale.

Det at noen barn trenger tid på seg for at det skal føles greit å ha samtale med en voksen på krisesenteret, er ikke alltid like lett å ta hensyn til. Barnas botid på senteret legger premisser for barnevernerens arbeid. I tillegg har vi fra feltarbeidet erfart at barnevernerne kan ha hektiske dager på krisesentrene, noe som gjør at de ikke alltid får mulighet til å følge opp barna slik de kanskje ønsker.

Noen få barn uttrykker usikkerhet og tilbakeholdenhet når vi spør om samtale med de ansatte. Noen av dem uttrykker tydelig at de ikke ønsker noen samtale. Rosa, åtte år, har bodd på krisesenteret i to måneder. Intervjueren ber henne fortelle om samtaler hun har med de ansatte på senteret.

Intervjuer: De voksne som jobber her, har du snakket med dem?

Rosa: Ja.

Intervjuer: Og hva prater dere om?

Rosa: De sier «hvis du trenger noe, bare kom til oss så snakker vi om det».

Intervjuer: Ok, og gjør du det?

Rosa: Noen ganger.

Intervjuer: Har noen av de voksne snakket med deg om hvordan du har det?

Rosa: Ikke enda.

Intervjuer: Ikke enda, har noen snakket med deg om hvordan det var for deg da du bodde med (stefar) og han var voldsom?

Rosa: Ikke enda.

Intervjuer: Ok, vil du at noen skal snakke med deg om det?

Rosa: Nei.

Intervjuer: Nei? Hvorfor ikke?

Rosa: For jeg vil ikke huske det.

Intervjuer: Ok, og om du snakker om det, husker du det da?

Rosa: Ja.

Rosa har snakket med noen voksne på krisesenteret. De har fortalt henne noe om krisesenteret og om barna der, men Rosa husker det ikke. Hun ønsker ikke å minnes tiden hun bodde sammen med den voldsomme stefaren, og vil derfor ikke at noen skal snakke med henne om det.

Vi ser at barna beskriver forskjellige typer samtaler, og at de uttrykker ulike behov for disse samtalerne. Det er imidlertid viktig å notere seg at alle de barna i studien som har hatt bearbeidende samtaler av den typen samtaler som Erik og Cecilie beskriver over, uttrykker at samtalen har vært positiv og styrkende.

Skole og barnehage

Av de 19 barna i skolealder i denne studien gikk 16 av dem på skolen under krisesenteroppholdet, men mange har også opplevd brudd i skolegangen som et resultat av at de har måttet søke beskyttelse på et krisesenter. Når det gjelder barna som er i barnehagealder, forteller to av de tre at de går i barnehagen mens de bor på krisesenteret. For noen av barna er faren for at den som har utøvd vold mot mamma, finner barnet gjennom barnehagen eller skolen så stor at barnet ikke kan oppholde seg der. For andre anser mamma og/eller krisesenteret at tiden på senteret blir for kort til at barnet skal behøve å begynne i barnehage/skole på et nytt sted, for så kanskje å måtte bytte barnehage/skole igjen etter at krisesenteroppholdet er over. En tredje gruppe barn har det så vanskelig at de ikke kan gjennomføre en dag i barnehagen eller på skolen. Mange barn i studien har også måttet bytte barnehage eller skole, noen flere ganger.

I vår spørreundersøkelse til daglige ledere ved krisesentrene spurte vi om barna på deres senter fortsetter i barnehagen og skolen mens de bor på senteret. Av de spurte sentrene oppgir 23 at barna i høy grad fortsetter på sin egen skole mens de bor på krisesenteret. For barnehage er tallet 15. På dette spørsmålet spiller hensynet til geografi og sikkerhet inn, noe som viser seg gjennom høye tall i «både/og»-kategorien; her er tallene 17 for skole og 18 for barnehage. Noen av de større krisesentrene samarbeider med én eller flere av skolene

i nærområdet som, ved behov, sender en lærer til senteret for å jobbe med de barna som av ulike grunner ikke kan forlate senteret. Vi ser at mulighetene til å få skolegang og å gå i barnehage, til tross for behovet for beskyttelse på krisesenter, varierer fra senter til senter.

Barn og unge bruker mye av tiden sin på å være på skolen eller i barnehagen. Lærere, førskolelærere og andre ansatte ser barna flere timer hver dag og kan spille en viktig rolle, spesielt i livene til utsatte barn. Skolen og barnehagen har ulik betydning i livene til barna og ungdommene vi har snakket med. Flere barn, som Zargan, ni år, forteller at de ikke vil flytte fordi de ikke vil forlate barnehagen eller skolen.

Intervjuer: Hva med deg da, ville du flytte?

Zargan: Nei.

Intervjuer: Nei, få høre, hvorfor ikke det?

Zargan: Fordi jeg ville ikke flytte fra skolen min fordi jeg ville være der fortsatt.

Intervjuer: Du ville være der fortsatt, ja, og ikke flytte fra skolen din?

Zargan: Nei.

Skolen kan for mange barn som opplever vold i familien, representere det trygge, forutsigbare som skaper rutiner i en ellers kaotisk tilværelse. For barn som Erik, 14 år, som ikke går på skolen under krisesenteroppholdet, kan nettopp det å komme tilbake til skolen være en viktig del av det å vende tilbake til, som han sier, et «vanlig» liv. Intervjueren spør Erik hvordan det var å flytte fra krisesenteret etter å ha bodd der en måned. Han svarer da at noe av det positive og fine var å få komme tilbake til skolen.

Skolen kan også være et usikkert sted å være for barn som opplever vold i familien. Cecilie, 17 år, går på skolen i den siste, kritiske tiden før familien kommer til krisesenteret, men får beskjed om at hun aldri må være alene, utenom når hun går på toalettet. Intervjueren spør hvordan hun hadde det på skolen i denne perioden.

Cecilie: Jeg fikk i hvert fall sånne skjelvinger og sånn at jeg begynte å gråte, jeg kunne bare gråte uten å tenke på noen ting ... Også hadde jeg sånn at jeg, at jeg ble sånn derre, på skolen og sånn hvis det var noen som smalt i dører og sånne ting, så merka jeg også at jeg reagerte på det og, jeg husker første, sånn, det å gå rundt på skolen alene og sånn, det fikk jeg jo ikke lov til da, men hvis jeg skulle på do og sånn, så var det ikke sånn at noen ble med meg akkurat, men husker det også, da husker jeg at hjertet mitt dunka skikkelig av det å gå rundt alene på skolen liksom.

[...]

Cecilie: Så kom jeg på skolen, også ringer tanta mi og sier at det «hallo, hvor er du nå?» og sånn, og bare, «Ja, jeg er inne på skolen jeg, er i timen, så jeg kan ikke snakke nå». Så hun bare «ja, du må ikke gå ut og ikke gå noen steder alene» og sånne ting. Så jeg bare «hvorfor det?». Også hadde Per da kommet til, til Maria, til tanta mi og stått der utenfor og banka på og skulle snakke med mamma og sånn, så hadde han

tydeligvis drevet og kjørt rundt der. Han har vært på skolen min. For at det vi har sånn julebord for alle foreldrene, så han har vært der inne og vet liksom hvor jeg har klasserom og vært rundt omkring der inne, ikke sant. Derfor, sånn at da kunne jeg ikke gå noen steder alene, og jeg husker jeg var skikkelig redd.

Cecilie er konstant redd når hun er på skolen, og forklarer senere i intervjuet at hun tilbrakte lite tid på skolen i løpet av det siste året før de reiste til krisesenteret. Hun forteller også at situasjonen gjorde det vanskelig for henne å gjøre en ordentlig jobb med skolearbeidet. For Cecilie blir skolen et sted hun føler seg sårbar og utsatt. Hun er hele tiden på vakt og tør ikke å gå alene. At Cecilie tilbringer lite tid på dette stedet, er ikke vanskelig å forstå. Alltid å måtte være redd for at en person man er redd for, skal dukke opp rundt neste hjørne, er en livssituasjon som i lengden er uholdbar.

Det faktum at skolen er viktig for barna, kan også brukes mot dem av voldsutøveren. Anna, 13 år, forteller at mammas tidligere kjæreste stjeler tingene hennes for å gjøre livet vanskeligere for henne.

Anna: Jeg hadde jo skolesekken min der, og nedi der lå jo alle skolebøkene mine, og skolebøker er jo ganske dyrt, så han hadde tatt de og, så da visste ikke jeg liksom helt hva jeg skulle gjøre da, for det var liksom masse penger da, så da ringte mamma til læreren min og fortalte hva som hadde skjedd og sånn, og han sa at det var helt greit, og at vi ikke trengte å betale for det, og da ble jo, da ble mamma ganske glad ikke sant, for det var jo ganske mange bøker som var borte.

Mammas tidligere kjæreste tar Annas skolesekk med alle skolebøkene hennes i. Skolesekken er svært viktig for Anna i hennes hverdag; hun trenger den på skolen hver dag. I tillegg er det rimelig å anta at den kan representere noe dagligdags og trygt. Hun og mamma blir urolige for å måtte betale for nye skolebøker, og må ringe en lærer og fortelle hva som har skjedd. Det er en lettelse når læreren viser forståelse for hennes situasjon og sier at de ikke trenger å betale for nye bøker. Annas fortelling viser at det å oppleve vold i hjemmet kan få ulike konsekvenser for barn, også praktiske.

Situasjonen over kunne løses ved mammas hjelp. Analysen av intervjuene med barna viser imidlertid betydningen av at skolen og krisesenteret har et fungerende samarbeid for at barna som bor på krisesenter, skal få hjelp til å håndtere ulike problemer og situasjoner som kan oppstå som resultat av deres livssituasjon. Anna og andre barn og unge i hennes situasjon trenger forståelse fra skolen, men ofte også konkret hjelp med å løse praktiske problemer, støtte i undervisningen og formidling til andre instanser. Videre formidler barna et behov for å kunne stole på at en lærer ikke bringer videre til andre lærere og elever det barnet har sagt i fortrolighet.⁷

⁷ Her må man ta i betraktning at lærere, på grunn av deres plikt til å opplyse barnevernet når de mistenker at et barn ikke har det bra, eventuelt ikke kan holde det barnet forteller, for seg selv. Dette er det viktig å være åpen om overfor barnet.

Vi har sett at det finnes ulike grunner til at barn som opplever vold, kan ha stort fravær fra skolen. Noen av dem nevnes over. Intervjueren spør Anna, 13 år, om hvordan hennes skolegang var den tiden de bodde sammen med mammas tidligere kjæreste.

Anna: Noen ganger så ville jeg ikke gå på skolen, klarte ikke konsentrere meg så veldig mye når jeg gikk på skolen der oppe, fordi mamma og Per de krangla jo hele tida når jeg var på skolen, og det var vanskelig å konsentrere seg, for hver gang jeg kom hjem, så gråt de liksom, og da bestemte jeg meg heller for det, det var jo noen ganger som jeg faktisk var syk også da, men jeg er ikke akkurat en som pleier å være så veldig ofte syk, men så løy jeg litt og sa at jeg hadde vondt i magen og masse sånn, sånn at jeg kunne være hjemme, så jeg kunne passe litt på henne da.

Anna er «ikke akkurat en som pleier å være så veldig ofte syk», men i perioden før de kom til krisesenteret, er hun likevel en god del borte fra skolen. Anna vet at mamma og Per krangler når hun er på skolen. Vi tolker det dit hen at Anna i så stor grad bekymrer seg for mamma og hva som foregår hjemme, at det blir vanskelig for henne å konsentrere seg. For å kunne passe på mamma, lyver Anna «litt» om at hun har vondt i magen. At Anna bruker ordet «litt» i denne sammenhengen, kan indikere at det (vanligvis) ikke er helt greit å lyve. Anna uttrykker flere ganger under intervjuet sin bekymring for mamma. At hun er hjemme og passer på henne, kan forstås som at Anna påtar seg ansvar for moren sin. Dette aspektet diskuteres ofte når det gjelder barn som opplever vold i familien (se for eksempel Arnell & Ekbom, 1999). Når man snakker om barn som påtar seg ansvar, er det ofte i forbindelse med en tanke om at barn ikke *bør* ta ansvar, spesielt ikke for voksne. Annas utsagn og handlinger kan imidlertid også forstås som et uttrykk for omsorg og omtanke for moren, som en «normal» og viktig del av en sunn relasjon mellom to personer som står hverandre nær.

Rom for pause og glede

Mange barn i studien beskriver krisesenteret som et rom for pause og glede. Her kjenner man seg trygg, og med tryggheten kommer lysten til lek. På de større sentrene med flere barn er det også mulighet for samvær med andre barn og for vennskap.

For Stine, syv år, er lekene og muligheten for å se film viktig.

Intervjuer: Det var kjekt å være her ja, hva var det som var kjekt?

Stine: Leker.

Intervjuer: Leker, ja.

Stine: Ja og spillene ... Jeg var glad for at det var et lekerom, også var det tv så vi kunne se på film, og det var jeg veldig glad for ... Jeg har veldig lyst til å leke her på lekerommet.

Stine stråler av glede når hun forteller om alle lekene og nye venner hun fikk på krisesenteret. Hun viser imidlertid en viss usikkerhet angående dette. Hun bor ikke lenger på krisesenteret og er bare på besøk på intervjutidspunktet. Hun er ikke sikker på om hun som bor i utslusningsleilighet, kan komme tilbake og leke igjen, men «jeg har veldig lyst». Også Stines lillebror Karim, fem år, beskriver hvordan han var litt urolig da han først kom til krisesenteret, men at han siden ble «litt glad». På spørsmål om hva som gjorde ham «litt glad», svarer Karim lekerommet, og forteller videre at det var lekerommet som gjorde at han «hadde lyst til å bo her litt lenger».

Lekerommene på de syv krisesentrene som inngår i studien, er av varierende kvalitet. Uansett kvalitet er det likevel rimelig å anta at det å være i aktivitet og leke kan bidra til å gi Karim og andre barn på krisesenter en, kanskje etterlenget, mental pause. Det samme fenomenet kan vi se vi blant barn som opplever omsorgssvikt (Debes & Jacobsen, 2007). Det er også mulig at Karim, på grunn av volden, ikke hadde samme mulighet til å leke i sitt tidligere hjem. De større krisesentrene kan kanskje også tilby flere potensielle venner enn barna hadde i sitt tidligere miljø.

På krisesentrene får barna også mulighet til å delta i ulike aktiviteter. For barna i denne studien betyr aktivitetene at de får gjøre ting de synes er gøy, sammen med andre barn og voksne som de får mulighet til å danne relasjoner til, men også at de får lære seg ting og ta utfordringer som de tidligere kanskje ikke har gjort

Andrine, tolv år, har bodd på et krisesenter der aktiviteter for barn er en viktig del av virksomheten. I intervjuet med henne spør vi hva som er bra med å bo på et krisesenter, og hun velger da å fortelle om alle aktivitetene hun har vært med på.

Andrine: Og så var det noen sånne praktikanter her (navn på tre kvinner), de var sånne ungjenter holdt jeg på å si, eller sånn mellom tjue og tretti år.

Intervjuer: M-m.

Andrine: Og da, jeg husker vi var og akte, og de hjalp oss med leksene og sånn.

[...]

Andrine: Jeg er veldig glad for at det var så mye å ta seg til her, og det var så mye på lekerommene og sånn.

[...]

Andrine: Jeg likte veldig godt de turene, særlig fjellturen.

Intervjuer: Ok.

Andrine: Og bowling og kino og forskjellige ting. Det var veldig gøy, vi gikk på skogstur og akte i en sånn lang bakke, det var utrolig morsomt.

[...]

Intervjuer: At det skjer litt sånn forskjellige aktiviteter, det ...?

Andrine: Ja, det er veldig fint.

Noen krisesenter har nettverksmøter med barn som bor på senteret, og barn som har bodd der tidligere. De treffes regelmessig og gjør ulike aktiviteter sammen. Slik er det på senteret Andrine har bodd på, og hun får derfor anledning til å komme tilbake til senteret og være med i virksomheten, noe hun mener er «utrolig gøy». Lignende funn beskrives i en studie av Forsberg (2008). Det å få møte og omgås voksne og barn som er i samme livssituasjon og har lignende opplevelser, beskrives av barna som de viktigste kildene til hjelp på hjem for kvinner og barn som har opplevd vold.

Andrine snakker imidlertid ikke bare om skireiser og kinobesøk, hun forteller også om hverdagslige aktiviteter som leksehjelp. Aktivitetene behøver altså ikke alltid å foregå utenfor senteret. Alle barna i studien betoner betydningen av å ha et miljø på senteret som inviterer til og gjør lek mulig. I den forbindelse kan det være et problem at bare 17 av de 40 sentrenes utearealer er nødvendigvis sikret mot truende overgrepere (Jonassen et al., 2008).

Lidija, 16 år, var et av et fåtall barn som etterlyste flere aktiviteter. Intervjueren spør henne hva hun ønsker seg av forandringer på krisesenteret.

Lidija: Jeg vet ikke, kanskje lekeplass for ungene. De pleier jo å være nede i hagen og spille badminton eller hva det heter ... Noen aktiviteter eller noe for ungene kanskje.

[...]

Lidija: Å bare sitte og se på tv og sove, da blir man jo helt ... gal.

Når livet kan oppleves som kaotisk og uforutsigbart, er det tydelig at det er positivt å ha noe å gjøre. For Lidija er det ikke nok med tv-titting og soving. Lidija er 16 år, så når hun sier «lekeplass for ungene», kan det tyde på at hun tenker på de yngre barna og kanskje spesielt på småsøsknene sine. Aktiviteter er også noe som mange senter, i hovedsak de større, prioriterer. Her er det tilbud om aktiviteter for barna én eller flere ganger i uken. Ved disse sentrene organiseres også ofte aktiviteter for barna ved høytider som jul og påske. For de små sentrene som sjeldnere har barn boende, finnes det ikke rutiner for aktiviteter med barna på samme måte, men aktiviteter skjer ved behov. Daglige ledere ved flere av de små sentrene kommenterte også at de primært har barn i aldersgruppen 0–3 år og derfor har begrenset med organiserte aktiviteter for barn. Statistikken viser at majoriteten av krisesentrene tilbyr henholdsvis svømming, utflukter i naturen, kulturbesøk eller andre aktiviteter. Hvor mange barn som faktisk deltar i aktivitetene, vet vi imidlertid ikke.

Av sentrene oppgir 45 at det er krisesenteret selv som har hovedansvaret for gjennomføring av aktiviteter for barna på senteret. De resterende svarer at det er Røde Kors eller mødrene som tar dette ansvaret, eller at dette ikke er et relevant spørsmål, siden senteret ikke gjennomfører organisert aktivitet med barna. I studien av Jonassen et al. (2008) fremgår det at barnevernet står bak 10 prosent av aktiviteter/tiltak for barn på sentrene.

Vi spurte også om i hvilken grad barn fortsetter med egne fritidsaktiviteter mens de

bor på senteret, det vil si aktiviteter de var involvert i før de flyttet til senteret. Alle krisesentrene oppgir at barna fortsetter med egne fritidsaktiviteter mens de bor på senteret. Imidlertid kommer det frem at geografiske avstander legger premissene for hvorvidt det er praktisk mulig for barnet å fortsette med egne fritidsaktiviteter. Hensynet til barnas sikkerhet kan også begrense mulighetene til fritidsaktiviteter utenfor senteret, et spørsmål som er sentralt i Orests (2008) studie om barns hverdag på et svensk krisesenter.

Leken og gleden har imidlertid visse premisser. I et intervju med Rosa, åtte år, ber intervjueren henne beskrive hva hun følte første gangen hun kom til krisesenteret.

Rosa: Da jeg kom hit første gangen, så var jeg glad fordi jeg var borte, jeg så ingen som slåss.

[...]

Intervjuer: Så da du kom hit, hvordan følte du deg da?

Rosa: I starten var jeg glad, og det kjentes så bra å være borte fra (stefar) en stund.

Rosa beskriver en lettelse og glede over å være borte fra den som slår, man kan tolke henne som at hun ser på krisesentertiden som en pause fra volden. Det føles så bra, sier hun, å være borte fra stefaren «en stund». Krisesentertiden representerer altså muligheten til å ta en pause fra voldsutøveren og dermed fra volden, for på krisesenteret ser ikke Rosa noen som slår. En pause fra volden er et premiss for leken og gleden. Pausen gjør det mulig med lek og glede, en pause som er viktig for barn i vanskelige livssituasjoner. Men pausene kan se ulike ut for ulike aldersgrupper. De eldre barna i studien fremhever behovet for «fred og ro» i begynnelsen av krisesenteroppholdet. Det er tydelig at det eksisterer et ønske om egen tid til ettertanke og hvile.

Omkring 80 prosent av krisesentrene er fysisk tilrettelagt for barn. For mange barn skjer lek ikke bare på områder spesielt egnet til barns lek, men for en stor del i det offentlige rommet de deler med de voksne. Det offentlige rommet kan imidlertid av ulike grunner være sterkt begrenset for barn som bor på krisesenter. Det innebærer at barn på krisesenter er mer avhengig av at det finnes tilpassede arealer for dem, enn barn som kan bevege seg fritt i det offentlige rom. Naturligvis kan lek og samtale skje i rom som ikke er tilpasset barn, men man kan likevel tolke den begrensede tilretteleggingen dit hen at virksomheten ved 20 prosent av landets senter gir dårligere forutsetninger for lek og derfor ikke er tilpasset barn. Meyer (1999) betoner betydningen av å skape et rom for lek i tiden hun kaller «The Waiting Room», når det gjelder asylsøkere på asylmottak. På mange måter kan krisesentertiden for barn sammenlignes med den tiden flyktninger befinner seg på asylmottak. Lidijas opplevelser på krisesenteret som en lang venting og andre barns forståelse av senteret som et tilfeldig tilfluktssted har betydelige likheter med den hverdagen Meyer beskriver for flyktninger på et asylmottak. Både barns hverdag på krisesenter og flyktingers hverdag på asylmottak preges av uvisshet både for nåtiden og for fremtiden og en uro for familie og venner.

Når det gjelder variasjonen krisesentrene imellom i tilrettelegging for aktiviteter og lek for barna, både under og etter oppholdet, er, i tillegg til geografiske forhold, sikkerhetshensyn og andre praktiske forhold, også økonomiske forhold med på å legge premissene.

Oppsummeringen av dette kapitlet viser at når barn snakker om livet på krisesenteret, havner aktivitetene og leken med andre barn ofte i sentrum. Både den frie leken og de organiserte aktivitetene gir barna et eget rom for pause og glede. Et annet tema som opptar barna, er vanskeligheten med ikke å kunne snakke om hvor de bor. Det å hemmeligholde hvor de bor, gjør hverdagen komplisert for barna, og i enkelte tilfeller passiviserer og isolerer det dem. Noen barn tvinges til å «lyve», og det legges mye energi i strategier for å kunne holde på hemmeligheten. Alle rutiner og regler rundt det å bo på senteret, slikt som overvåkingskameraer og det å skrive seg inn og ut, skaper vanskeligheter i hverdagen, men bidrar samtidig til trygghet. Flere barn beskriver hvordan de opplever å leve slik, som bak en «brannmur». Her er de trygge; at de bor her, er det bare mor som vet. Livet på senteret er ikke for alltid. Barna er nokså bevisste på at denne boligen er midlertidig, og at «det er en forskjell på å gå hjem og gå hjem til seg selv».

3.3.5 Tanker om fremtiden

Et krisesenteropphold er tidsavgrenset. Det tar slutt en gang og etterfølges av noe annet. Noen reiser tilbake til stedet de bodde før de kom til krisesenteret, mens andre finner nye steder å bo. Til felles har barna og ungdommene at de må gjennom nok en omstilling i livet sitt.

Avskjed og brutte relasjoner

Det kan være vanskelig å komme til et krisesenter. På samme måte kan det oppleves som vanskelig å reise igjen. Intervjueren spør Haris, åtte år, hvordan han tror det kommer til å være å flytte fra krisesenteret.

Intervjuer: Hvordan tror du det vil kjennes ut i magen den dagen du skal dra herfra?

Haris: Litt vondt.

Intervjuer: Litt vondt?

Haris: Ja.

Intervjuer: Fortell mer om det.

Haris: Da må jeg reise fra vennene mine som er her.

I likhet med flere andre barn mener Haris at det vanskelig som kommer til å gjøre «litt vondt» i magen, er å forlate de nye vennene han har fått på krisesenteret. Når barna snakker om at det kommer til å bli vanskelig å skilles fra nye venner, virker det ikke

som de tror at de har mulighet til å besøke krisesenteret etter at de har flyttet, og på den måten treffe dem igjen. Liban, ni år, har flyttet fra et krisesenter før og har dermed erfaring med å ta avskjed med flere nye venner. Han sier « det blir litt vanskelig, å klemme dem, å si at vi tenker på dem, også si at vi kommer til å savne dem».

Liban savner vennene fra det tidligere krisesenteret. Han er skeptisk til om det går an å besøke vennene etter at de har flyttet derfra. Han er også realistisk, han har «gjort det før», og vet at det er usannsynlig at de kommer til å treffes igjen.

Andrine, tolv år, har allerede flyttet fra krisesenteret til egen leilighet sammen med bror og mamma. Intervjueren spør hvordan det var å flytte fra senteret.

Intervjuer: Men hvordan var det å reise herfra, da?

Andrine: Det var ikke så ille, da, jeg visste jo at vi skulle dra, hele tiden ... Så det gikk bra egentlig, men det var litt trist, da ... Husker det var kjedelig å pakke.

Intervjuer: Det var kjedelig å pakke?

Andrine: Ja, liksom finne frem **alt** som var rundt omkring og ... Jeg husker det var en bokhylle i stua, under bordet, under teppet, alt i skuffer og kommoder og badeskap, og **alt** skulle ut, og det var ... Alt man samler på tre uker! Bare vooo, de haugene.

Intervjuer: Ja, tenk på det. Men hva var det som var trist med å dra, da?

Andrine: De jeg kjente her ... Jeg tenkte på de som hadde en sånn far som var venn med ganske mange sånne tyvebänder, og han hadde de i huset, så de turte ikke å dra hjem.

Andrine svarer at det «var ikke så ille», men at det samtidig «var litt trist, da». Det triste, forklarer hun, var å reise fra de hun hadde blitt kjent med på krisesenteret. Hun vektlegger også at det kan være praktisk besværlig å bo på krisesenter. Kofferter må pakkes, og private eiendeler må igjen samles sammen. For Andrine handler avskjeden imidlertid ikke bare om et savn, men også om bekymring for hvordan det skal gå med de som fortsatt er der. Et søskenpar hun har blitt kjent med «hadde en far som var kjent med sånne tyvebänder», og søsknene våget derfor ikke å dra hjem.

Barna uttrykker imidlertid ikke bare følelser av forventet savn og bekymringer om hvordan det skal gå med venner. Anna, 13 år, ser frem til å reise fra krisesenteret.

Intervjuer: Og nå flytter du snart herfra.

Anna: Ja.

Intervjuer: Hva synes du om det, da?

Anna: Jeg gleder meg egentlig litt, men der blir litt sånn rart, da.

Intervjuer: Ja, hva er det som blir rart, da?

Anna: Nei, altså vi har jo, jo i sommerferien så var jo vi borte på (sted) og liksom var sånn borte da på campingplass, og da var vi jo ganske frie liksom, der var det ikke veldig sånn tett inntil hverandre, så da koste vi oss og gjorde masse sånn rart sånn,

og da merka vi det når vi kom hit igjen, så ble det ganske sånn tett, så det merka vi med en gang at det var sånn, ja, litt sånn merkelig å bo her, da, så ble, så blir du liksom litt sånn sur da hvis du sitter på pc-en og skal høre på musikk og gjøre lekser, så kommer det da en som går inn dit for å amme ungen sin, og ungen bare skriker, så det er sånn, da får jeg veldig hodepine og veldig, det er liksom, da blir man sånn **sur**, så det merka jeg **med en gang** når jeg dro hit igjen, da, så det gleder jeg meg egentlig litt for å **slippe**.

Anna gleder seg til å slippe det hun opplever som «merkelig» med å bo på krisesenter. Storesøster Cecilie forteller i sitt intervju at hun ser frem til friheten utenfor senteret. Til tross for at noen av de eldre barna tydelig ser frem til å flytte og til den friheten og muligheten til privatliv dette innebærer, beskriver de også en uro over å måtte ta avskjed med krisesenteret og de nye vennene de har fått der. Slik ligner flyttingen fra krisesenteret andre situasjoner der barn og unge flytter fra et sted til et annet. Tilbakeflyttingen eller videreflyttingen fra senteret kan imidlertid planlegges i større grad enn flyttingen til krisesenteret. På denne måten har flyttingen fra senteret større mulighet for å bli en mindre dramatisk opplevelse for barna, ettersom det er mulig å snakke om og forberede den. Venner går det an å si adjø til, og praktiske spørsmål kan løses på forhånd. Forskjellen for barn og unge på krisesenter er at de, i kanskje større utstrekning enn andre flyttende barn, ikke vet om de kommer til å kunne holde kontakten med og hilse på vennene sine i fremtiden. Dermed går vi over til å redegjøre for barnas stemmer om krisesenterets rolle etter flyttingen.

Krisesenterets rolle for meg når jeg har flyttet

En del av studiens fokus er tiden etter krisesenteroppholdet. Da vi spurte barna hvordan de så på denne tiden, viste det seg at de var usikre på hvordan de skulle tenke angående krisesenteret og dets ansatte – ville de være der for dem også etter at de hadde flyttet?

Stine, som bor i en utslusningsleilighet, er usikker på om hun kan komme tilbake og besøke krisesenteret, men sier at hun «savner krisesenteret». Andre, som Eva, tolv år, tror at hun kan komme på besøk og til og med være med på aktiviteter, bare hun ringer først. Anna, 13 år, skal snart flytte fra krisesenteret. Hun forteller om de samtalene hun har hatt med en barnearbeider på krisesenteret.

Anna: Så jeg har prata veldig mye med Sissel, da, for jeg har jo sånne samtaler med henne en gang i uken.

Intervjuer: Ja.

Anna: Som jeg skal prate med henne med.

Intervjuer: Ja, det har du fortsatt nå, nå også?

Anna: Eh, ja, jeg har vel en gang til før vi flytter ut, hun skulle, sa hun skulle prøve på det.

Intervjuer: Ja.

Anna: Så kan jeg jo fortsatt, etter jeg har flytta ut, så kan jeg også komme på samtaler, da og, hvis jeg trenger det liksom.

Krisesenteret der Anna har bodd, har en velutviklet virksomhet for barna som har bodd der tidligere. Krisesentrene har imidlertid ulik praksis når det gjelder oppfølging og bistand til tidligere beboere. Vår spørreundersøkelse viser at oppfølgingen først og fremst består av samtaler og aktiviteter. Aktivitetene kan innebære at tidligere beboere inviteres til krisesenteret ved spesielle anledninger, men også hyppigere invitasjoner, som til middag én kveld i uken eller lunsj én gang i måneden. Sentrene ordner med leksehjelp, arrangerer teaterbesøk og organiserer turer. Noen av krisesentrene danner aktivt et nettverk for barna og/eller mødrene der de kan treffes kontinuerlig etter at de har flyttet fra senteret. For flere av krisesentrene begrenses imidlertid mulighetene til dette av de lange avstandene mellom barnets hjemsted og krisesenterets beliggenhet.

Både mor og barn kan bli invitert til samtale, fremfor alt individuelt, men også i gruppe. Samtalen kan skje både i hjemmet, på senteret eller for eksempel på en kafé. Målet med samtalen kan være både å gi råd og veiledning og/eller å løse praktiske problemer. Ambisjonene med samtalen varierer imidlertid fra senter til senter, delvis eller helt avhengig av ressurser og geografisk beliggenhet. Mange senter tilbyr barnet samtale når mor etterspør det, mens andre for eksempel aktivt starter en oppfølgingsgruppe for 14–16-årige jenter.

Det er imidlertid opp til mor å vurdere om barnet har behov for videre oppfølging fra krisesenterets side eller ikke. I så fall er mor velkommen til å ta kontakt og be om dette. I tillegg påpeker de daglige lederne at samtale eller annet oppfølgingsarbeid med barnet ikke kan gjøres uten mors tillatelse. Dette innebærer at barnas kontakt med krisesenteret i stor grad avhenger av mødrenes interesse for å opprettholde kontakten.

I vår undersøkelse spør vi ikke direkte om det oppfølgende arbeidet inkluderer å ta kontakt med andre instanser som kan være viktige for barnet når hun/han skal forlate senteret. I fem tilfeller nevner senteret selv at samarbeid med blant annet barnevern og skole/barnehage er sentralt i arbeidet med å følge opp barnet. Et senter som oppgir ikke å drive noen oppfølging, har et godt samarbeid med barnevern og pedagogiskpsykologisk tjeneste (PPT) og henviser barn dit. Hva henvisningen består i, vet vi imidlertid ikke.

Forestillinger om det gode livet

Alle barna i denne studien har en forståelse av at de skal flytte igjen, og at krisesenteret kun er noe foreløpig. Men hva kommer etterpå? Dette var et tema barna hadde lett for å prate om. Tankene, drømmene og bekymringene var åpenbare, og flere av fortellingene var lange og fyldige.

Anna, 13 år, som snart skal flytte, vet hvor de skal flytte, men ikke hvordan livet kommer til å bli på det nye stedet.

Intervjuer: Og hvordan tenker du at det skal bli nå, hvordan vil du at det skal bli nå, når du flytter herfra?

Anna: Eh, sånn som det var før, når vi var tre stykker ... Det kommer selvfølgelig ikke til å bli det, da, det kommer ikke til å bli akkurat som før, men jeg skulle **ønske** det kunne bli det ... Jeg har jo, skulle ønske liksom at det skulle bli det samme, da ... Kommer jo ikke til å bli så likt, da, men ... Ja, ikke sånn som vi **hadde** det da.

Intervjuer: Nei, jeg forstår, og hva tenker du om, da kommer dere jo til å bo et sted der det ikke er overvåkningskameraer og ...

Anna: Det blir jo, vi bor jo liksom, jeg, vi skal liksom bo i sånn rekkehus på en måte, da, og naboen liksom vegg til vegg er jo Charlotte og Kristoffer, det er venninna til mamma, og Kristoffer er liksom kompisen min, så det blir ikke akkurat, det blir liksom, de er jo der og passer på og masse sånn, så de har også sagt at de skal liksom passe på og kan være barnevakt og masse sånn, og det er jo ganske sånn, da blir man ganske trygg, da og, men det er jo egentlig litt deilig da å slippe de overvåkningskameraene hele tida, liksom passe på alt hva du gjør og sånn, er litt sånn plagsomt noen ganger, litt deilig å ikke skrive seg ut hver gang du skal ut.

Før Anna og Cecilies mamma treffer mannen som etter hvert utøver vold mot henne, bor de to søstrene sammen med mamma. De beskriver den tiden som rolig og idyllisk. Når Anna nå beskriver hvordan hun ønsker at livet skal bli etter krisesenteroppholdet, ønsker hun at det blir slik det var før. *Det gode livet for Anna er altså det livet de hadde med mamma før volden kom inn i hverdagen.* Anna beskriver flere ganger i løpet av intervjuet hvordan hun opplever overvåkningskameraer og annet sikkerhetsutstyr som «plagsomt», men at det også bidrar til trygghet i hverdagen. Intervjueren spør derfor hva hun tenker om at denne sikkerheten ikke finnes på det nye bostedet. Anna forklarer da, med en viss tvil i stemmen, at hun kommer til å føle seg trygg fordi de kommer til å ha naboer som de kjenner fra før, og de kan «passe på». Det blir godt å flytte fra overvåkningskameraene og rutinene med å skrive seg på en liste hver gang man går ut. Dette kan tolkes som uttrykk for lengsel etter friheten utenfor krisesenteret, selv om friheten innebærer fare for ny vold.

Annas søster Cecilie, som er noen år eldre enn Anna, reflekterer over flere forhold og uttrykker bekymring knyttet til flyttingen fra krisesenteret.

Cecilie: Det er **flere** som kommer **tilbake** igjen, som har, som bodde her, bodde her med oss, og så har de fått seg leilighet og flytta ut, men så kommer dem **inn igjen** fordi dem ikke klarer det.

Intervjuer: Ja.

Cecilie: Jeg husker, husker det blir vel feil, jeg merka i går at det, jeg sa til mamma også, at det her, det her **vil** ikke jeg. Jeg vil ikke at det skal være oss at vi kommer tilbake igjen, så det, synes utrolig synd på de som liksom ikke klarer det, men må komme tilbake igjen.

Intervjuer: Ja. Ikke klarer det, hva mener du når du sier det?

Cecilie: Liksom, her blir du jo blitt passa på hele tiden og sånn, og vi er jo, vi er tre stykker, men de som da ikke har barn og sånn da, de som bare er, er én, sånn, bare skal flytte helt alene i en leilighet. Og som, som da ikke ... Ikke liksom, ikke klarer å, å passe på deg selv, at du blir sånn derre, det er fler som liksom har kommet tilbake og sagt at det det ble for **vanskelig**, og at det, at de var ikke klar for det og sånn.

Intervjuer: Nei.

Cecilie: Og det vil ikke jeg. Men det, det vil ikke mamma heller, eller Anna.

Intervjuer: Nei, hvordan er det du vil det skal være, da?

Cecilie: I leiligheten?

Intervjuer: M-m.

Cecilie: Det skal bli så **bra**. Jeg gleder meg, og det blir, det blir skikkelig **fint** der, og vi har liksom skikkelig bra naboer og sånn.

For Cecilie dreier det seg ikke bare om bekymring for om de kommer til å være trygge. Hun beskriver i tillegg en redsel for ikke å mestre livet utenfor krisesenteret. I løpet av den tiden hun har vært på senteret, har hun sett hvordan kvinner som har flyttet derfra, kommer tilbake. Hun tolker det som at disse kvinnene «ikke klarer å passe på deg selv ... At det det ble for vanskelig». Hun beroliger seg selv med at de er «tre stykker», og at de derfor ikke er like alene og sårbare.

Cecilie beskriver flere ulike følelser knyttet til det å reise fra krisesenteret. Hun føler at familien er klar for å gå videre og ser frem til å ta dette skrittet. Samtidig er det vemodig å reise fra menneskene hun har blitt kjent med. På et krisesenter kan man møte personer man kan identifisere seg med, og som kan ha en historie med seg som ligner ens egen. Samtidig er man i en sårbar posisjon når man trenger å søke tilflukt på et krisesenter. Disse faktorene kan sammen gjøre at det kan oppleves som trist å reise, til tross for at man kanskje ikke har bodd der så lenge, eller at man under andre omstendigheter ikke ville ha knyttet seg til de samme menneskene.

Lidija, 16 år, har opplevd en stor forandring i livet sitt siden de kom til krisesenteret, ettersom hun ikke lenger går på skolen og opplever hverdagen som kjedelig og hendelsesløs. Hun har mange tanker om hvordan livet skal bli etter at de har flyttet.

Lidija: Du spurte hvordan jeg vil ha det når vi flytter liksom ... Jeg håper at vi får, ikke en leilighet eller sånn rekkehus eller noe, men et **hus**, eget hus, eller **først** at hun (mamma) får seg jobb, og at de to minste, de må jo begynne på skolen igjen, og at de får seg venner der og, jeg og (søster) vi kan fortsatt ikke begynne på skolen, men vi kan kanskje finne oss jobb eller, og, ja, da har vi **noe** å gjøre i alle fall.

Lidija ønsker at flyttingen fra krisesenteret skal være en flytting tilbake til normalitet. Hun ønsker seg et hus til familien, jobb til mamma og skolegang til småsøstrene. Frem-

for alt innebærer det å flytte fra en inaktiv hverdag som hovedsakelig tilbringes innenfor krisesenteret fire vegger, til en hverdag der familien har «**noe** å gjøre i alle fall». Vi tolker hennes utsagn som at det vanskeligste med å bo på krisesenter er passiviteten Lidija har havnet i; hun går sjelden ut, hun har sluttet på skolen, og hun tør ikke ta kontakt med potensielt nye venner. Hun har også liten mulighet til å holde kontakten med gamle venner, siden krisesenteret har begrenset tilgang til Internett.

Saida, elleve år, har mange forhåpninger om fremtiden. Under intervjuet kommer hun stadig tilbake til hvordan det skal bli når de flytter fra krisesenteret. Hun vektlegger at stedet de skal flytte til, er et trygt sted. Der kan hun få nye venner som kan komme på besøk. Her er det dyr også, noe som er svært viktig for Saida som elsker katter. Her trenger man heller ikke å lyve om hvor man bor. Det er tydelig at Saida i sin beskrivelse av det nye livet tar utgangspunkt i hva krisesenteret er: et sted hvor venner ikke kan komme på besøk, hvor man ikke kan ha dyr, og hvor man må lyve om hvor man bor. I tillegg tenker hun trolig på livet før de kom til krisesenteret, som heller ikke kunne oppleves som fullstendig trygt.

For Saida er også relasjoner til viktige personer i livet hennes med når hun tenker på livet utenfor krisesenteret.

Intervjuer: Er det noe mer du tenker at skulle vært annerledes?

Saida: At vi aldri hadde kommet her, vil være som en familie.

Intervjuer: Hva sa du til slutt?

Saida: At det vi hadde vært som en familie.

Intervjuer: At dere hadde vært som en familie.

Saida: M-m og aldri hadde kommet hit.

Intervjuer: Skulle du ønske det?

Saida: M-m.

Intervjuer: Ok, hva mener du når du sier at dere skulle vært som en familie, da?

Saida: At det vi aldri hadde, at mamma hadde aldri vært sånn i krangel med mamma og pappa, at de var snille mot hverandre, og at vi alle hadde vært hadde, hadde vært her, så hadde, så kunne vi bare vært snille, og så hadde jeg vært sammen med bestevenninna mi også, for vi hadde planlagt på sommerferien hva vi skal gjøre.

Når intervjueren ber Saida fortelle om hvilke tanker hun har for fremtiden, og hva som skulle ha vært annerledes, tenker Saida på den «vanlige» familien hun ønsker seg: «mamma og pappa at de var snille mot hverandre». Det skaper i uro i hverdagen at mamma og pappa krangler så mye at Saida og familien må flytte på et krisesenter langt vekk fra hjemstedet. En slik hendelse rokker ved det «vanlige» i Saidas liv: å være en familie og å være sammen med bestevenninnen slik som de har snakket om.

Saida ser frem til å flytte fra krisesenteret. Det er ikke et sted hun vil fortsette å være. Hun forteller i intervjuet at hun ofte irriterer seg over de andre beboerne, og at det spesielt

er én av de andre som gjør henne frustrert; hun følger ikke reglene slik alle andre gjør, og liker å erte og tulle med Saida. Videre forteller hun at hun og broren, Liban, er mye oftere sinte her enn de pleier å være. Det er forståelig at Saida ønsker å flytte fra dette til et sted som gir familien rom til å «være en familie» igjen. I tillegg er det slik at Saida og familien sannsynligvis ikke flytter så langt fra krisesenteret. Dermed er hun ikke bekymret for å skulle savne noe eller noen; hun kan komme på besøk om hun ønsker det.

Også andre barn i studien tenker mye på hvilke personer som skal inngå i det nye livet etter krisesenteroppholdet. For Haris, åtte år, er det ikke stedet hvor hverdagen skal finne sted, som er det viktige, men hvem som kommer til å være en del av denne hverdagen.

Intervjuer: Du Haris, hva tenker du om det når dere skal flytte herfra?

Haris: Mmh, vet ikke, skal vi være hjemme og kose oss, eller sove med en gang, jeg vet ikke.

Intervjuer: Nei, du vet ikke, hva vil du skal skje hvis du kunne ønske deg noe?

Haris: Jeg kunne ønske meg at ingen skal bli sint på andre.

Intervjuer: Ingen skal bli sint på andre.

Haris: Ja.

Intervjuer: Så bra, hva mer ønsker du?

Haris: Bare det.

Intervjuer: Ok, hvor ønsker du å bo?

Haris: I landet mitt, eller Norge, eller hvor som helst, mamma eller pappa kan bestemme, eller på hotell.

Intervjuer: Ok, hvem ønsker du å bo sammen med?

Haris: Mamma og pappa, de er sammen og.

Intervjuer: Mamma og pappa vil du bo sammen med, og de er sammen, men nå bor mamma her.

Haris: Ja, eller ikke bor da, ikke være her for alltid.

Haris har ingen klare tanker om hvor han skal eller vil bo. Samtidig uttrykker han tydelig at han og mamma «ikke bor» på krisesenteret, og at han ikke ønsker å «være her for alltid». Selv om mange barn er uklare på hvordan fremtiden skal se ut, kan vi skimte en ekstra dimensjon av usikkerhet med tanke på at han har et annet land enn Norge å tenke på, som han kaller for «landet mitt». Det er imidlertid tydelig at det ikke spiller noen rolle for Haris om han bor «i landet mitt, eller i Norge, eller hvor som helst». Det han ønsker seg, er at mamma og pappa bor sammen med ham, og at volden skal ta slutt.

Selv om flere av barna, som Saida og Haris, nevner muligheten for at pappa skal være en del av det gode livet når de forlater krisesenteret, er de alle enige om at pappa kun inngår om han slutter å slå. Dette funnet er helt i tråd med Ornduff & Monahan

(1999) som fant at barna i deres studie ønsker at familien skal gjenforenes, men at dette bare kan skje dersom livssituasjonen forandres og volden opphører.

Noen barn, som Rosa, åtte år, har optimistiske tanker om fremtiden når hun sier: «jeg tror livet skulle bli ganske fantastisk. Jeg skulle få en venn, og jeg skulle kunne fortsette å gå på skolen». Samtidig er det tydelig at det gode livet er et «vanlig» liv. Et fantastisk liv er et liv med venner og skolegang. Med noen enkeltunntak ønskes ingen svømmebasseng, dyre leker eller eksklusive reiser. Barna ønsker seg et hjem for familien, vinterklær før vinteren kommer, skolegang, jobb til mamma og venner på besøk. Først og fremst ønsker de seg fred og ro, at ingen er sinte, trygghet og slutt på krangling og vold.

Som barna i Solbergs (2001) studie vet også barna i denne studien, og særlig de eldre barna, at krisesenteret er en mellomstasjon. Som statistikken i kapittel 2, tabell 20 viser, er krisesentertiden for majoriteten av barna et foreløpig stoppested på veien til et mer eller mindre permanent sted. For 22 prosent av mødrene og barna deres representerer krisesentertiden en pause fra vold og overgrep. Etter en stund flytter disse mødrene og barna deres tilbake til overgriperen, og det er stor risiko for at volden fortsetter å være en del av barnas hverdag.

Oppsummerende kan vi si at alle sentrene i vår studie, med enkelte unntak, opplever at de har en rolle i barnets liv også etter at barnet har forlatt senteret, og aktivt tar initiativ til en eller annen form for oppfølging, men at bistanden og oppfølgingen er begrenset. Vi kan også konkludere med at oppfølgingen snarere har mor i fokus enn barnet. Barnas kontakt med krisesenteret er i stor grad avhengig av mødrenes interesse for å opprettholde kontakten. Barna selv ser frem til livet etter krisesenteroppholdet. Da vil de leve «det gode liv», et liv med skole, jobb, en meningsfull fritid og venner på besøk. De vil bo med mamma, søsken, dyr, iblant andre barn fra krisesenteret – og pappa, om han har sluttet å slå.

3.3.6 Metodiske resultater av intervjuer med små barn på krisesenter

De yngste barna (fire–syv år) og deres erfaringer er analysert på samme måte som de eldre barnas og er inkludert i resultatkapitlet over. Men gjennom å benytte en annen metodisk tilnærming fant vi imidlertid at de yngste barna uttrykte seg på flere måter enn det som fanges opp i analysen over (se 3.2). I dette siste resultatkapitlet vil vi derfor beskrive og drøfte noen metodiske spørsmål som kan ses som resultat av intervjuene med de yngste barna i studien.

Intervjusituasjonen som kontekst

Selve intervjusituasjonen som kontekst, der mønsteret kan beskrives som at intervjueren søker å få informasjon fra barnet, er umiddelbart forståelig for de fleste voksne og også for eldre barn, men syntes til dels å være en uklar og ukjent kontekst for de

mindre barna. Intervjuet krever en viss grad av samforståelse mellom intervjuer og informant (Mishler, 1986). I samtalene med de mindre barna var det en betydelig risiko for misforståelser og brudd i dialogen som skyldes ulike forventninger til hva intervju-konteksten medfører.

Flere av barna, som for eksempel Olivia i utdraget under, synes mer opptatt av å inngå i et lekesamspill enn et intervjusamspill. Dette skjer til tross for, eller kanskje på grunn av, at det var lagt inn lekeelementer og gode muligheter for pauser i intervju-designet. For andre syntes intervjusituasjonen å invitere til å fortelle om sine opplevelser – som er mer i tråd med forskernes hensikt. For eksempel forteller Stine på syv år sammenhengende fortellinger om den episoden som førte til at de flyttet til krisesenteret, som ikke står tilbake for de eldre barnas narrativer. De yngste barna synes altså å forstå intervjusituasjonen ulikt, og det er opp til intervjuer, og til den som skal tolke resultatene, å være fleksibel og tilpasse seg barnets forståelse og samspillsmønster.

Intervjuer: Hvordan var det? Hvordan var det med deg, da? Før det?

Olivia: Hva?

Intervjuer: Hvor bodde du hen, da, før du kom hit?

Olivia: Oi, den var lang (*fargeblyanten*).

Intervjuer: M-m. Den var skikkelig spiss.

Olivia: Men det kan stikka.

Intervjuer: Nja, jeg tror ikke den er så spiss. Jeg tror det går bra.

Olivia: (*uklart*) (*ler*) Jeg har, for det at (*uklart*) sitta fast å med en gang alle tingene dit.

Intervjuer: Oi.

Olivia: (*lyder, leker*) Pip, pip.

Samspill

Samspillet i intervjuene er på den ene siden preget av brudd, hoppende tematikk og mangel på sammenhengende dialog. En analyse av dialogbrudd viser at barna ofte går «inn og ut» av temaene som introduseres av intervjueren. Ulik typiske samtaler med større barn eller voksne kjennetegnes disse samtalene av tematiske sprang og raskt vekslende fokus. Dette gjør at samtalene ofte kan være vanskelige å forstå og fortolke, at barnas fortellinger tilsynelatende ikke henger sammen. Det krever derfor et helhetlig blikk for å kunne benytte intervjuet som kilde til informasjon.

På den andre siden kan intervjuene med de minste barna også gi eksempler på kongruent, godt fungerende, dialogpreget samspill. Oda, fire år, som vi hører i dette tekstutdraget, er en av de yngste i utvalget:

Intervjuer: Du sa at du bodde i et gult hus.

Oda: Ja.

Intervjuer: Fortell, da!

Oda: Pappaen min prøver å være snill med mammaen. Og så er mammaen min så glad i pappaen. Men så vil mammaen min ikke bo med pappaen.

Intervjuer: Å nei.

Oda: Og det vil ikke jeg heller. Og jeg var lei meg og mammaen min. Jeg er så lei seg, og mammaen min har gått. Og jeg, og jeg går til mammaen. Og pappaen min har på tøfler ute, og jeg kjørte meg med den, med den vogna.

Intervjuer: Med vogna. Så da var du lei deg.

Oda: Ja. Hun er redd. Mammaen min er redd.

Intervjuer: Er mamma redd?

Oda: Ja, jeg hørte mamma gråte som meg.

Med begreper fra Øvreeide & Hafstad (1998) kan vi beskrive samspillet slik: Intervjuer introduserer et tema fra barnets egen opplevelsesverden, som dermed oppleves som relevant for barnet (*gult hus*). Hun avventer en respons (*ja*), og følger deretter opp med en helt åpen invitasjon om å fortelle mer (*Fortell da!*). Barnet begynner på en fortelling. Intervjueren bekrefter følelsesmessig inntoning og tilstedeværelse (*Å nei*), og barnet utvider sin fortelling ytterligere. Deretter følger en ny anerkjennelse fra intervjuer med betoning av det følelsesmessige innholdet (*med vogna, lei deg*), og barnet kan på nytt utvide sin fortelling, denne gangen med en beskrivelse av mammas følelser (*Hun er redd, hun gråter som meg*).

Videre viser samspillsanalysene at barn, som Dina, seks år, selv introduserer relevante temaer. Det skjer blant her, mens intervjueren er opptatt av å gå gjennom den planlagte instruksjonen, og kanskje ikke er oppmerksom nok:

Intervjuer: Og, om du ikke har lyst til å snakke med oss, så kan vi ta en pause, eller gå ut eller gjøre noe annet. Vi snakker så lenge som du har lyst. Og vi er veldig interessert i å høre hva du sier ...

Dina: *Jeg tenkte, jeg skulle bare på ferie her, så tenkte jeg... Jeg gleda meg bare for å gå dit.* Og så gleder jeg meg kjempe til å få en kanin etter det.

Intervjuer: Det gleder du deg til, å få en kanin etterpå, ja. Ok. Men du, det vi spør deg om – det finnes liksom ikke noe som er feil eller rett å si, men alt det du sier, synes vi er spennende å høre på. Ok? Er det noe mer vi skal fortelle? Ja, samtykkeskjemaet.

(Snakker med den andre intervjueren om hva mer som skal sies før intervjuet kan begynne.)

Senere i intervjuet blir det klart at Dina tror hun er på ferie, og er ikke klar over at hun bor på et krisesenter. Som vi ser her, forteller hun det allerede i begynnelsen av intervjuet, men intervjueren får det ikke med seg. Muligheten til å etablere en dialogrytme med utgangspunkt i barnets opplevelsesverden forsvinner, og man kan med Øvreeides begrep si det

oppstår et brudd i dialogen. Slike brudd er det eksempler på i alle intervjuene, men en helhetlig analyse gir mulighet til å se at dialogen som oftest gjenopprettes etter slike brudd.

Samspillsanalyser viser også at barna gir signaler når de ikke ønsker å delta i samtalen. Barna kan enten la være å svare på spørsmål eller invitasjoner fra intervjuerne, de unnviker temaer eller svarer avvisende. Noen ganger er disse stoppsignalene svært tydelige, som Olivia, fem år, gir et eksempel på nedenfor. Andre ganger er stoppsignalene mer utydelige og indirekte, og stiller større krav til intervjuerne å legge merke til. Det er også eksempler på at intervjuerne overfortolker barnets signaler om å stoppe og har gitt barnet pause fra temaet selv om det egentlig sannsynligvis var midt i en fortelling. Det synes imidlertid å være gjennomgående at barna gir signaler når de ønsker å stoppe, og at en oppmerksom og lyttende samtalepartner stort sett skal kunne plukke opp og respektere disse.

Intervjuer: Fortell meg om pappa, da, Olivia!

Olivia: Jeg vil ikke tell.

Intervjuer: Hva sa du?

Olivia: Jeg vil ikke tell.

Intervjuer: Vil du ikke fortelle?

Olivia: Nei.

Leken i samtalen

Lek er et sentralt tema i alle intervjuene. Uten unntak nevner barna lek og lekemuligheter når de blir spurt om hva som er fint med krisesenteret. Men også i samspillet mellom intervjuer og barn spiller leken en viktig rolle. Som vist tidligere synes leken å være en naturlig samspillform for barna også når konteksten er et forskningsintervju. Flere av barna synes å tø betydelig opp når de får tegne i stedet for å snakke. Nedenfor ser vi hvordan Olivia introduserer en lek der intervjueren skal lukke øynene mens jenta tegner, og hun bruker leken svært aktivt til å regulere samtalen:

Intervjuer: Vil du ikke fortelle? Jeg har møtt mammaen din en gang.

Olivia: Jaaaaa!

Intervjuer: Kan jeg se nå?

Olivia: Nei.

(Leker videre)

Intervjuer: Hva synes du om lekerommet her, da?

Olivia: Ja, det var fin.

Intervjuer: Er det fint? Hva er de beste lekene, da? Kan jeg se nå?

Olivia: Nei!

Intervjuer: Åh.

Olivia: Hvis du ser, du må gå ut, da.

Leken gir barnet mange fordeler. Det gir en mulighet til å fokusere på noe utenfor seg selv, og dermed rom for regulering av følelser. Det gir barnet muligheter til å kontrollere samtalen. Det gir dessuten barnet en arena der kompetansen er mer likt fordelt mellom barnet og intervjueren, i noen tilfeller til og med i barnets favør. Leken blir dermed et element av stor betydning i samtaler med barn på krisesenter.

Forvirring og hemmeligholdelse

Kontekstanalysen av småbarnsintervjuene viser mange eksempler på at barna er forvirret om hvor de er og hvorfor. Et eksempel er Dina, seks år.

Intervjuer: Men du, kan du fortelle hvordan det var da du kom til det huset der du er nå?

Dina: Jeg trodde vi skulle til et annet sted.

Intervjuer: Trodde du?

Dina: Ja

Intervjuer: Hva var det for et sted som du trodde du skulle til?

Dina: England.

Mens Dina tydelig strever med å forstå sammenhengene i sine omgivelser, er andre barn helt uvitende om at de er på et krisesenter i det hele tatt. Det er eksempler på at intervjuerne får beskjed av mødre om ikke å fortelle barna at de er på krisesenter, ikke bruke ordet krisesenter i samtalen med barna, men heller støtte opp under en fortelling om at barnet er på hotell. Barnas forvirring kan ha mange årsaker og kilder, men det er tydelig at de voksne rundt dem enkelte ganger bidrar med å holde informasjon om dette skjult og hemmelig for barna. Det synes som om hemmeligholdelse og skjerming av informasjon er en kontekstuell faktor av stor betydning for de mindre barna på krisesentrene.

Vi konkluderer med at kontekst og samspill kan gi oss viktige innspill til å kvalifisere og validere innholdet i intervjuer med små barn, men det kan også gi verdifull informasjon i seg selv. Små barn er kompetente informanter, men på sine egne premisser. Små barn på krisesenter er ofte forvirrede barn, som trenger å få delta i samtaler om hva de har vært utsatt for, situasjonen de er i nå, og hva som ligger foran dem. Det krever både forberedelse og kompetanse for å gi barn enkel og tydelig informasjon, definerte rammer og rollefordeling, tid til å formulere seg, rom for deregulering og mulighet for å bevege seg utenfor rammene av intervjusituasjonen. Det kan ikke forventes eller tas for gitt at mødre, i den situasjonen de er i når de kommer på krisesenter, alltid er i stand til å vurdere hva barna trenger. Dessuten er det viktig å anerkjenne at også små barn kan ha helt egne behov utover, og kanskje på tvers av, hva mødrene trenger.

4 Diskusjon

Vårt klare inntrykk etter intervjuene med barna, møtet med de ansatte på krisesentrene under feltarbeidet og telefonintervjuene med de daglige lederne er at det er stort engasjement og interesse for barn og unge som bor på krisesentrene. Mange voldsutsatte barn og deres mødre har i løpet av årene fått en trygg plass å bo og støtte og hjelp av de ansatte på krisesenter rundt om i Norge. Det er ingen tvil om at ansatte på krisesentrene har sterk vilje til å legge forholdene til rette for barna.

I denne diskusjonen kommer vi til å stille noen spørsmål vi mener er av spesiell interesse for å belyse noen uklare og/eller problematiske aspekter vår studie har kunnet påvise. Før vi gjør det, vil vi imidlertid ta opp noen viktige utfordringer som krisesentrene står overfor når det gjelder barna, og som er av betydning for spørsmålene vi har valgt å fokusere på.

En klar utfordring er at mange krisesenter dekker *store geografiske områder*. Når det er mange miles avstand mellom krisesenteret og barnets hjemsted, kan det bli vanskelig å få forholdene tilrettelagt slik at barnet kan fortsette i egen barnehage / på egen skole, fortsette med de vante fritidsaktivitetene og besøke venner. En annen utfordring er *den store variasjonen i antallet barn som til enhver tid bor på krisesenteret*. På samme måte er forskjellen i antall barn stor også mellom sentrene. Videre opplever enkelte at det er en utfordring å ha små barn på senteret når det gjelder å organisere aktiviteter og gruppesamtaler, samt å opprette/opprettholde rutiner for arbeidet med barna.

I tillegg kommer utfordringen som ligger i det faktum at *det er stor variasjon i hvor lenge barna bor på krisesenter*. Begrepet tid, som dessuten ikke forstås på samme måte av barn og voksne, blir dermed viktig i denne sammenhengen. Ved halvparten av oppholdene bodde barna på krisesenteret ti døgn eller mindre. Her er det relevant å tenke over begrepet «å bo» og om man «bor» et sted når man er der i noen dager. Samtidig må vi huske at ti dager kan oppleves som lang tid i et lite barns liv. En mindre gruppe barn bor på krisesenter mer enn seks måneder. Det blir da aktuelt å snakke om at det lille barnet tilbringer deler av sin barndom på krisesenter, og forventningene til krisesenterets evne til å tilrettelegge for barn blir større. Krisesentrene kan ikke forventes å gi barna de samme tilbudene om aktiviteter, samtaler og annen tilrettelegging uavhengig av hvor lenge de bor der.

Når vi nå drøfter problematiske sider, er det viktig å ha i bakhodet at denne store variasjonen ligger til grunn for vår diskusjon.

4.1 Barns status på krisesentrene

Som tidligere nevnt har interessen for spørsmålet om barn som opplever / er vitne til vold i familien, økt markant de senere årene. Når det gjelder de barna i denne gruppen som kommer til krisesenter, kan vi konstatere at også denne gruppen har fått økt oppmerksomhet, blant annet gjennom Barne-, ungdoms- og familiedirektoratets (Bufdir) finansielle satsing på barn på krisesenter (se vedlegg 1). Til tross for økt oppmerksomhet og åpenbar vilje til å tilrettelegge for barn på krisesenter mener vi at det er uklarerheter når det gjelder barnas status på krisesentrene. Vi hevder dette på bakgrunn av intervjuene med barna, vår spørreundersøkelse til de ansatte og gjennomgangen av ulike bakgrunnsdokumenter. I veiledende dokumenter kan man i visse tilfeller tolke barn som brukere på lik linje med sine mødre. I den rådende diskursen om barn på krisesenter som kommer til uttrykk på konferanser, i debatter og i tekster, kan man oppfatte en generelt vedtatt oppfatning om at barn bør ses som brukere på sentrene, og at det er dette målet vi skal strebe mot. Denne oppfatningen er det satt lite spørsmålstegn ved, og den har i liten grad vært gjenstand for kritisk granskning. I møtet med barna og gjennom spørreundersøkelsen til de ansatte kommer det frem et mindre tydelig bilde, som blir presentert og diskutert nedenfor. Her eksisterer en problematikk som kan ha sitt opphav blant annet i mangelen på diskusjon om kvinneperspektivet versus barneperspektivet. Uten disse kritiske og iblant vanskelige diskusjonene er det vanskelig på en seriøs måte å føre diskusjonen om barn på krisesenter fremover.

4.2 Barns rett til informasjon

Mange barn og unge i denne studien gir uttrykk for mangel på informasjon om hvor de er, hvorfor de er der, og hva som skal skje fremover. Det er tydelig at de ikke har fått (tilstrekkelig) informasjon, og i noen tilfeller blir de også villedet av sine mødre. Barna får beskjed om at de skal hjem til mors venninne, at de bor på et hotell, eller at de er på ferie. Valget barnas mødre tar når de velger ikke å fortelle sannheten eller å forandre deler av den, skjer med all sannsynlighet i beste mening. Uten å ha intervjuet mødrene om grunnene til dette, er det rimelig å anta at barn kanskje ikke kan innvies i planene om å flytte til krisesenter på grunn av fare for å avsløre dette, og at det også kan oppleves som stigmatiserende å bo på et krisesenter (se Jonassen & Skogøy, under arbeid). Vold og seksuelle overgrep er tabubelagte temaer (Leira, 1990; Thoresen & Øverlien, 2009), og mødre som er utsatt for vold, snakker ofte ikke med barna om volden (Christensen, 1988). Uanhengig av morens grunner kan vi se at denne hemmeligholdelsen resulterer i at mange barn blir forvirret og urolige, og at det derfor kan være et problem for barna at de ansatte lar det være opp til mødrene å ta ansvar for å gi informasjon til barna. I motsetning til våre forventninger er det ikke bare de nyankomne barna som

ikke vet hvor de er, eller hvor lenge de skal være der. Det er overraskende at barn som har bodd på krisesenter i flere måneder, ikke vet hva de skal kalle huset der de bor, eller har kunnskap om hvorfor de er der. Denne store mangelen på informasjon gjelder fremfor alt de yngste barna, og bare noen få av barna vi har snakket med. Likevel er det også slik at flere av de eldre barna viser tydelig mangel på informasjon som muligens hadde hjulpet dem å tilpasse seg bedre sin tilværelse. Å få informasjon om hvorfor man er der, hvilket sted det er, og, om mulig, hvor lenge man skal være der, er et barns rettighet. Ifølge FNs konvensjon om barns rettigheter har alle barn rett til informasjon om saker som berører dem (artikkel 12). Barns behov for informasjon handler ikke bare om rettigheter, men også om grunnleggende behov for mening og sammenheng i tilværelsen (Raundalen, 2008).

4.3 Barns relasjonelle kompetanse

Barn, og da spesielt mindre barn, er mest opptatt av den uformelle siden av krisesenter-tilværelsen, i motsetning til de ansatte og mødrene, som primært er opptatt av det formelle arbeidet, slik vi ser det hos Marthinsen & Torjussen (2007). Den uformelle siden handler for barna om leken og samværet med andre barn og for de eldre barna også om andre voksne som bor på senteret. Mens vi voksne har tendens til fremfor alt å ha relasjonen barn–voksen som det primære fokuset, tar barna i denne studien oss raskt ut av denne forestillingen. Det er interessant å legge merke til hvordan spesielt de yngre barna i liten grad nevner de voksne når de beskriver hverdagen på senteret. Det er også interessant hvordan de eldre barna forteller om samværet med, og med tiden nærheten til, de små barna og de små barna om samværet og nærheten til de eldre barna (se også Solberg, 2001). Flere av de store barna som i løpet av den første tiden på krisesenteret opplevde det som «slitsomt» med alle de små barna, snakker med varme om at kontakten med de små vokser frem underveis. Motsatt blir de store barna betydningsfulle for de små, så betydningsfulle at det kan bli vanskelig å ta farvel. Noen av de større barna uroer seg for hvordan de små har det når de flytter, og de små ønsker at de større kunne flytte med dem. For barn på krisesenter innebærer flyttingen dit fremfor alt møte med tidligere ukjente barn. Relasjonen til de andre barna, snarere enn til de voksne, blir den primære relasjonen for barn som bor på senteret, en relasjon som ikke alltid er ukomplisert, men i stor grad positiv.

Vel belyste temaer i litteraturen er at både store og små barn er kompetente til å skape sine egne relasjoner med andre barn, og betydningen av nære relasjoner til andre barn (se for eksempel Corsaro, 1985, 1997; Løkken, 1996; Jonsdottir, 2007). For barn som bor på krisesenter, preges imidlertid relasjonene av stadige avbrudd. Samlivsbruddsforskning viser at barn som opplever samlivsbrudd, opplever gjentatte flyttinger (Skjørten et al., 2007). Barn som opplever samlivsbrudd, og som i tillegg må flytte til

et krisesenter som følge av bruddet, kan oppleve enda flere flyttinger. Ved flyttingen til krisesenteret brytes mange barns relasjoner, spesielt hvis mødrene velger et krisesenter som ligger langt fra hjemstedet, eller om familien bor på et sted der det er langt til nærmeste senter. Selv om det tidligere hjemmet ligger nær krisesenteret, kan det være vanskelig å opprettholde relasjoner til venner utenfor senteret (se diskusjon nedenfor). Ved flyttingen fra krisesenteret risikerer også relasjonen til de nye vennene å brytes. Barna i studien er skeptiske, iblant ut fra tidligere erfaring, til at kontakten med vennene fra senteret skal kunne opprettholdes. Antall brutte relasjoner øker for de barna som gjentatte ganger flytter til et, eller kanskje til flere, krisesenter.

Et viktig verktøy for barn og unge i dag er Internett. Det er på Internett mange barn opprettholder kontakten med venner og får nye bekjentskaper. En utfordring er at ikke alle senter kan gi barna tilgang i den form og utstrekning som kreves for at de skal kunne være aktive på den relasjonelle arenaen som Internett representerer. Man kan måtte dele tiden ved datamaskinen med flere eller sitte i rom der barna opplever at de ikke får ro, som på kontoret til ansatte.

4.4 Hemmelighold

I fokus for barns fortellinger om hverdagen og å få kontakt med nye venner står problemet med at et stort antall senter har hemmelig adresse, og at barna dermed ikke kan si hvor de bor. Dette gjør det vanskeligere å skape nye relasjoner utenfor senteret, men også å beholde de kameratrelasjoner de hadde fra før av. Denne studien viser hvordan barna utvikler ulike strategier for å håndtere hemmeligholdet, som å si at moren ikke vil ha besøk, oppgi gateadresse, men ikke gatenummer og å gå omveier for å riste av seg eventuelle forfølgere. I noen tilfeller passiviserer hemmeligholdet barna, de blir oppgitte, inaktive og isolert fra verden utenfor senteret.

Hemmeligholdet kan imidlertid handle om mer enn en hemmelig adresse. Et fåtall av barna beskriver at de var bekymret for å bli ertet og for hva andre skulle tenke. Vi tolker det som at et tabuiserende emne som vold i familien kan oppleves som stigmatiserende. Barna kan dermed aktivt bidra til hemmeligholdet. Vi ser også at barna tegner et bilde av at det å bo på krisesenter kan medføre et behov for alltid å være årvåken og på vakt, blant annet når det gjelder det man sier, og hvor man beveger seg. Barn og unge som lever med vold, kan ha utviklet et nokså fininnstilt apparat på dette området også før de kommer til krisesenteret.

Flere av de eldre barna i studien sier at de forstår grunnen til den hemmelige adressen og mener at det handler om sikkerhet og trygghet for beboerne. Samtidig forteller de om ulike måter hemmeligholdet kompliserer deres hverdag på. Vi kan konkludere med at hemmeligholdet ved livet på krisesenter representerer ytterligere en belastning for mange barn og unge i denne studien.

4.5 Krisesentrene som hjelpeinstans for barn som har opplevd vold i familien

Krisesentrene, med deres lange tradisjon med å hjelpe voldsutsatte kvinner, innehar en unik, erfaringsbasert kompetanse og utgjør dermed en viktig aktør i samfunnet. Krisesentrene er også i en særegen posisjon til å observere barn med potensielt traumatiserende erfaringer og mulig stort hjelpebehov. Her vil vi spesielt betone vekten av henvisningskompetansen (Raundalen & Schultz, 2006), det vil si å forstå et barns behov og henvide til rett person/instans som innehar den nødvendige kompetansen til å hjelpe barnet. Ansatte ved krisesentrene har ingen formell henvisningsrett, men kan, ut fra god kunnskap om andre instanser, veilede barn og mor videre og aktivt ta kontakt med aktuelle instanser for å forsikre seg om at barnet får den hjelp hun/han har rett til.

Imidlertid gir resultatene i denne undersøkelsen grunn til å stille spørsmål ved om samarbeidet mellom krisesentrene og andre barnefaglige instanser er tett nok. Jonassen et al. (2008) viser at tre fjerdedeler av krisesentrene ikke har formalisert skriftlig samarbeid med barneverntjenesten. Samarbeidet med spesialisthelsetjenesten er enda mindre formalisert; kun 16 prosent av sentrene rapporterer å ha et slikt samarbeid med barne- og ungdomspsykiatrien (BUP). Når det gjelder BUP, mener 65 prosent av de daglige lederne ved krisesentrene at de har behov for mer kunnskap. Vi ser også at BUP, sammen med PPT, er den instansen det i minst grad formidles kontakt med. Vi spør om det er nær sammenheng mellom mangel på formalisert samarbeid og lav hyppighet av formidlinger. At over halvparten av krisesenterlederne/dagarbeiderne etterlyser mer kunnskap om BUP, støtter denne antagelsen. Samlet tyder disse funnene på en mulig underformidling/underrapportering av barn fra krisesentrene til andre barnefaglige instanser som BUP, PPT og barneverntjeneste.

I Solbergs (2001) studie så de ansatte utfordringer og problemer i samarbeidet med det øvrige hjelpe- og kontrollapparatet. Lignende vanskeligheter tar Orest (2008) opp i sin studie. Den største utfordringen var rettsapparatet og barnevernet. «Flere er sterkt kritiske til barnevernet, og er opptatt av å holde avstand», skriver Solberg (2001:29). Andre mener at de har gode relasjoner til hjelpe- og kontrollapparatet. Det ser imidlertid ut som om kontakten er sterkt individstyrt, samarbeidet er avhengig av om en person på krisesenteret får god kontakt med en annen person i en annen hjelpeinstans, som familievernnet. På den måten er samarbeidet sårbart og ikke formalisert.

Om det savnes rutiner og formalisert samarbeid mellom andre instanser som er viktige for barn, som skole og barnevern, ligger utenfor denne studiens rammer. Det er mulig at forventningen til krisesentrene om å ha formalisert samarbeid med andre instanser er høy. Vi mener imidlertid at krisesentrene er i en unik posisjon som stiller høye krav til samarbeid. De møter daglig en stor gruppe hjelpetrengende barn. Barn med voldserfaringer i familien er i betydelig risiko for å utvikle symptomer og vansker som krever utredning og behandling i spesialisthelsetjenesten / spesialpedagogisk

tjeneste (Johnson et al., 2002; Almkvist & Broberg, 2004; Jarvis et al., 2005; Graham-Bermann & Seng, 2005). Vold i nære relasjoner reiser dessuten ofte problemstillinger som barneverntjenesten skal håndtere. Virksomheten er utformet på en måte som gir krisesentrene mulighet til å få kunnskap om barnet og dets situasjon over lengre tid enn enkelte møter, noe som ofte er tilfellet i hjelpeapparatet. Et ytterligere argument for behovet av formalisert samarbeid er krisesentrenes begrensede ressurser.

Ansvar for økt samarbeid hviler imidlertid ikke på krisesentrene alene. Også spesialisthelsetjenesten og barneverntjenesten kan ilegges tydeligere ansvar for å gjøre seg tilgjengelige for samarbeid med krisesentrene eller selv ta initiativ til dette. BUP kan være en naturlig bidragsyter til kompetanseheving og veiledning til krisesentrene. Mer generelt kan også BUP ilegges tydeligere ansvar når det gjelder prioriteringen av barn med voldserfaringer som pasientgruppe. I denne sammenheng vil vi nevne undersøkelsen til Reigstad et al. (2006) ved Nordlandssykehuset som viser at over halvparten av de spurte barna og ungdommene, som var klienter hos BUP, hadde opplevd vold og/eller seksuelle overgrep, noe som i svært liten grad ble registrert av BUP. Denne underreporteringen viser et behov for økt oppmerksomhet på problematikk om barns utsatthet for vold og overgrep.

I denne sammenheng bør det også nevnes at det eksisterer praktiske problemer når det gjelder barnets rett til behandling. Flere av dem diskuteres av Solberg & Søreide (2007), så som vanskeligheter med å arbeide med barna i behandling når barnas sikkerhet ikke er avklart, at barns fortellinger fra terapi brukes som bevismateriale og barn dermed ikke kan snakke trygt noe sted, og at det ikke finnes ressurser til å behandle alle barn som trenger hjelp. I dag har dessuten en far med foreldreansvar i praksis rett til å nekte behandling av sitt barn, selv om det er han som har forårsaket barnets behov for hjelp. Om barnet er under 16 år, skal begge foreldre som har foreldreansvar, gi samtykke til helsehjelp, ifølge pasientrettighetsloven § 4-4 jf. § 4-3 første ledd bokstav b. Barne- og likestillingsdepartementet (BLD) har nå sendt ut barnelovutvalgets utredning om foreldreansvar på høring. Utvalgets forslag er at:

«Barneloven og pasientrettighetsloven bør endres slik at barnet gis rett til helsebehandling dersom helsepersonell faglig sett vurderer det slik at undersøkelse og eventuell behandling bør igangsettes. Selv om samtykke fra begge foreldrene ikke foreligger, eller den ene forelder eksplisitt har motsatt seg behandlingen, vil behandlingen kunne påbegynnes dersom helsepersonellet mener dette er til barnets beste.» (s. 51)

4.6 Støtten til barna varierer

Barn og unge som har opplevd vold i hjemmet, trenger hjelp og støtte uansett hvor i landet de bor. I intervjuer med barn og telefonintervjuer med de daglige lederne ble det tydelig at det eksisterer store forskjeller fra krisesenter til krisesenter når det gjelder

tilbud til barna under krisesenteroppholdet, oppfølging, kompetanse og erfaring. Forskjellene kan ha ulike årsaker, som for eksempel forskjeller i økonomiske ressurser (se Jonassen et al., 2008), men kan også avhenge av ulike holdninger og syn på barn som brukere.

At støtten barna får, varierer avhengig av hvor i landet de bor, er et spørsmål FN's komité for barnets rettigheter har reist i de avsluttende merknader til Norges tredje rapport til FN om oppfølging av barnekonvensjonen (2005). Her kan man lese at komiteen er «betenkt over at tjenestetilbudet til barn varierer etter hvor i landet barna bor, både når det gjelder innhold og utførelse».

4.7 Lekens betydning

At leken og det å være i aktivitet har sentral betydning for barns utvikling og læring, har mange studier kunnet påvise. En av de første som vektla lekens betydning, var Eriksson (1965) som snakker om leken som en «beskyttelsehavn» for reparasjoner av skadde følelser og som en mulighet for løsning av konflikt og angst, og Vygtskij (1981) som så leken som den viktigste utviklingskilden for tanker og følelser. Gjennom lekens mulighet til å skape mening og struktur, og derigjennom til bearbeiding, har den en spesiell betydning for barn i krise (Lindberg, 2004). Crafoord (i Folkman & Svedin, 2003) mener at lekens legende aspekter kan forebygge psykiske problemer.

Barna vi har snakket med, formidler i intervjuene at det er viktig for dem å kunne leke og gjøre andre aktiviteter. Barn kan ha hobbyer og interesser som de er spesielt interesserte i, og som kan gi opplevelse av mestring. Å gi barn mulighet til å holde på med det de er opptatt av og gode til, kan bidra til opplevelse av egenverd, trygghet og selvtillit (Anthony & Cohler, 1987; Waaktaar & Christie, 2000). Dette kan i sin tur være med på å gjøre barnet bedre rustet til å håndtere den psykososiale belastningen det er å oppleve vold. Videre foregår lek gjerne i samspill med andre barn. Dette gir barna glede og muliggjør følelse av tilhørighet med andre barn. Ifølge Waaktaar & Christie (2000) kan gruppetilhørighet med jevnaldrende ha beskyttende effekt for barn som opplever psykososiale belastninger.

Hos traumatiserte barn kan evnen til symbolisering bli fattigere, noe som kan påvirke barnets lek (Waaktaar & Christie, 2000). Barn som opplever vold i nære relasjoner, opplever hendelser som er potensielt traumatiserende. Å opprettholde disse barnas evne til symbolisering gjennom for eksempel lek, tegning og fortelling, kan være med på å hjelpe barna å håndtere situasjonen de er i (ibid.).

I *Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver* beskrives leken som et redskap for å uttrykke seg. For alle barn, men kanskje spesielt for barn som av ulike grunner ikke kan eller foretrekker å uttrykke seg verbalt om det som er vanskelig, kan leken dermed bli et godt middel for meningsskaping og formidling.

I løpet av studiens datainnsamlingsperiode tilbrakte vi en del tid sammen med barna. På lekerommet deltok vi i og observerte lek som fra voksnes perspektiv kan oppleves som voldsom, kaotisk og bråkete. Rasmussen (1996) mener at denne typen lek kan ha en viktig funksjon ved at den kan bidra til sammenheng og orden i barnas liv. Olofsson (1993) understreker at denne typen lek også er viktig fordi den tillater barna å kjenne på kroppen hvor grensene går mellom lek og alvor. For barn som erfarer vold, kan det være godt å utforske disse grensene innenfor trygge rammer. Olofsson fremhever at det er avgjørende at voksne tar del i eller er til stede under leken, slik at de kan sørge for at barna føler seg trygge, og at de kan gripe inn dersom noe går galt.

4.8 De yngste barna

Den største gruppen barn som bor på kriesesenter, er mellom null og fem år (53 prosent). I vår intervjustudie inngår syv barn i aldersgruppen fire–syv år. Gjennom å se på intervjuene med de yngste barna og resultatene fra telefonintervjuene med de daglige lederne, dannes et bilde av et miljø som i stor grad ivaretar interessene til de eldre barna. Som nevnt tidligere ser vi at de yngste barna uttrykker mer forvirring og usikkerhet rundt kriesesenteroppholdet enn de større barna. I telefonintervjuene med de daglige lederne fant vi at aktiviteter og samtaler kan ha «aldersgrenser» på tre eller fem år. Kontakt med venner fremstår som viktigere for de eldre barna enn for de yngre. Det synes å være en utfordring for de som arbeider med barna på sentrene, å gi de yngste barna et tilbud på lik linje med det som blir gitt de eldre barna.

Noen senter løser denne utfordringen ved å rette oppmerksomheten mot samspillet mellom mor og barn, med det mål for øye å styrke dette. Andre lar de yngste barna bli sett gjennom å leke med dem, å lese for dem eller på andre måter å representere en trygg voksenperson. En slik tilrettelegging vitner om at det kan være nødvendig å handle utenfor aktivitets- og samtalerammene som passer de eldre barna, i tilretteleggingen for de yngste. Når det gjelder samtaler, kan man ikke alltid forvente verbal kommunikasjon fra de yngste barna. Det kan også være andre årsaker enn alder som ligger til grunn for at det er bedre for barnet å erstatte eller supplere ordene med andre måter å kommunisere på. Flere av informantene har positive erfaringer med at samspill med barnet gjennom lek med for eksempel hånddukker, dukkehus eller annet, helt eller delvis kan erstatte verbal kommunikasjon. Dette er en tilpasning som enkelt kan gjennomføres på kriesesentrene slik de ser ut i dag.

Mens det er vanlig at eldre barn holder på med organiserte fritidsaktiviteter, er dette mindre vanlig blant de yngste. Samtidig har de yngste barna, på lik linje med de eldre, glede av å være sammen med venner. De få små barna i studien som gikk i barnehage, snakket med stort engasjement om vennene der. Sikkerhetsmessige forhold og geografiske avstander er utfordringer når kriesesentrene tilrettelegger for at barna skal

kunne opprettholde kontakten med vennene sine. Her kan møtet med og relasjoner til andre barn som bor på senteret, bli sentralt.

For de barna som bor på krisesenteret i litt lengre perioder, kan det være viktig å fortsette i sin egen barnehage / på sin egen skole, siden dette legger til rette for utvikling av vennerelasjoner og samspill med andre barn. Imidlertid viser studien at barnehagebarna sjeldnere fortsetter i egen barnehage enn skolebarna fortsetter på egen skole. Også de yngste trenger forutsigbarhet og trygghet gjennom å oppleve noe kjent i en hverdag i forandring. Barnehagen kan, på samme måte som skolen kan for skolebarna, representere dette ved at barna får være sammen med kjente barn og voksne i trygge omgivelser.

4.9 Ansattes utdanning og erfaring

En ambisjon med dette prosjektet var å få bedre kunnskap om de som arbeider med barna på krisesentrene. Her er det interessant å se på sammenhenger i statistikken. Majoriteten av de ansatte som arbeider med barna har ikke fullført høyskole/universitetsutdanning. Dette kan være av betydning når en stor andel av de ansatte svarer at de ønsker mer kunnskap om samtaler med barn (73 prosent) og reaksjoner hos barn som opplever vold i hjemmet (69 prosent) (Jonassen et al., 2008). Samtidig vet vi fra tidligere studier at å ha fullført for eksempel en førskolelærerutdanning, ikke garanterer at man har fått kunnskap om barn og vold. Ifølge en studie av Øverlien & Sogn (2007) får nesten alle barnevernspedagoger kunnskap om vold, overgrep og samtalemotodikk i sin utdanning, men omfanget av denne er begrenset. Om lag 60 prosent av blivende allmennlærere og 40 prosent av førskolelærerstudenter fikk ingen utdanning innen disse fagområdene. Ved uteksaminering opplevde om lag 90 prosent av begge disse gruppene at de ikke hadde tilstrekkelig kunnskap for å arbeide med barn utsatt for vold og overgrep.

Videre kan vi se at den store majoriteten av ansatte som arbeider med barn har en eller annen form for kortere utdanning som omhandler temaet barn i vanskelige livssituasjoner. Mange har også hva vi har vurdert som relevant yrkeserfaring (se tabell 15). Både tidligere yrkeserfaring og personlig egenhet er viktig å ha med seg i arbeid med barn.

Tilbudet og omfanget av barnefaglig veiledning varierer stort. I telefonundersøkelsen kommer det frem at 14 av 50 senter helt mangler barnefaglig veiledning, mens andre kontinuerlig benytter seg av barnefaglig ekspertise. Spesielt for de uten høyskole/universitetsutdanning kan veiledningen være av stor betydning.

4.10 Oppfølging

I dag er spørsmålet om hvem som har ansvar for oppfølging av barna etter at de har forlatt krisesenteret, uavklart. Vår spørreundersøkelse viser at krisesentrene ser på oppfølging, dens ressursbruk og ansvar på ulike måter. Noen senter avsetter ressurser i form av ansatte og penger og mener at de har et tydelig ansvar for oppfølging, mens andre ikke ser at deres rolle er like tydelig. Det fremkom også at oppfølgingen etter krisesenteroppholdet ofte har mors behov i fokus. Moren inviteres til aktiviteter og samtaler, og barnet er velkommen til å bli med. Etter avsluttet opphold tilbyr 23 prosent av sentrene, så langt det er mulig, barna fortsatt kontakt, og 11 prosent tilbyr det ikke i det hele tatt. I vår spørreundersøkelse oppgir kun 6 prosent av krisesentrene at det er barnet selv som tar initiativ til kontakt (se tabell 19).

Uansett hvem som er ansvarlig for oppfølgingen, mener vi at også barna trenger oppfølging, og at denne oppfølgingen bør ta utgangspunkt i deres behov. Det finnes imidlertid flere praktiske realiteter som kan komplisere oppfølgingen. Avstanden legger begrensninger når det gjelder oppfølging av barna etter avsluttet krisesenteropphold; oppfølging i form av hjemmebesøk eller krisesenterbesøk faller bort om den geografiske avstanden er for stor.

Noen av informantene forteller for eksempel om barn og ungdommer som kommer innom senteret etter skolen i en overgangsperiode etter de har flyttet fra senteret, og de sier også at om de møter barna tilfeldig på gata, så benytter de muligheten til å spørre hvordan det er med dem. Denne typen oppfølging og sosial kontroll er ikke til stede dersom barnet bor eller flytter langt unna krisesenteret. Disse barna vil også kunne ha begrenset mulighet til å delta i aktiviteter krisesenteret organiserer for barn som har flyttet fra senteret.

5 Forslag

Barn og unge som bor på krisesenter, er en sårbar gruppe med behov for støtte. Forskning viser at denne gruppen barn er i faresonen for å utvikle emosjonelle og atferdsmessige problemer, som depresjon, angst og aggressiv atferd. Samtidig viser mange barn en sterk motstandskraft mot psykososiale belastninger. Til tross for variasjoner trenger alle disse barna støtte og hjelp i en livssituasjon som innebærer store forandringer.

Med tanke på den store gruppen barn som hvert år bor en periode på krisesenter i Norge, og befinner seg i en vanskelig livssituasjon, er det lite forskning som omfatter dette området. Vårt ønske er at denne studien skal stimulere til nye spørsmål og dermed til mer kunnskap om barn som opplever fars vold mot mor. Kunnskapen om barn på krisesenter kan i sin tur lede til bedre vilkår og muligheter for utsatte barn.

Det første spørsmålet vi mener det må rettes søkelys mot, omhandler *barns status på krisesenter*. Utydeligheten som nå eksisterer omkring barnas brukerrolle, skaper forvirring, ikke bare for krisesentrene og andre institusjoner og hjelpeinstanser, men også for barna som bor der. Hvilken status barn skal ha på krisesenter, er ikke på noen måte gitt, og for barnas og krisesentrenes skyld kreves det en rolle- og ansvarsavklaring.

To modeller

Her mener vi at det finnes (minst) to modeller eller mulige veier å gå. Vi mener at hvis krisesentrene skal ta utgangspunkt i *brukere*, det vil si både barn og kvinner utsatt for vold, kreves en annen organisering enn den nåværende. Barn vil da ses som brukere på lik linje med kvinnene, og dermed ha rett til samme hjelp og støtte som mødrene deres får.

– Modell 1

Dette innebærer *gjennomgripende forandringer både i arbeidsmetoder og i tankesett på krisesentrene*. I visse situasjoner må det stilles spørsmål ved tanken om at det sentrale er å anerkjenne kvinnen som mor, gjennom å respektere at det er hun som best forstår sine egne barns behov, samt forestillingen om at man hjelper barnet ved å hjelpe moren. Dette er avgjørende for å unngå at barns behov blir sekundære. Kvinneperspektivet kan da bli stilt opp mot barneperspektivet, og noen ganger også mot familieperspektivet.

Videre bør det også *stilles spørsmål ved og gjøres tilpasninger i grunnleggende verdier og kulturer, rutiner, fordeling av ressurser og arbeidsmetoder*. Krisesentrene vil ha behov for flere ressurser i form av barnefaglig utdannet personell med henvisningskompetanse (Raundalen & Schultz, 2006), fysisk tilpasset areal for barna, og at det finnes faste rutiner i arbeidet med barna. Det bør utvikles statistikkskjema for barn som er

beboere/dagbrukere. Hvis man skal se barn som brukere, bør også alle de som arbeider ved krisesentrene, få tilbud om kontinuerlig barnefaglig veiledning. Alle krisesentrene bør ha rutiner for intern og ekstern veiledning og økonomiske ressurser til veiledningen. Dette kan bli vanskelig å gjennomføre for de mindre sentrene. Alternativet for disse kan da være et samarbeid med de større sentrene som har denne kompetansen, og at ansatte med større barnefaglig kompetanse og erfaring deler kunnskapen sin ved å veilede ansatte ved andre krisesenter.

Med denne modellen inngår *sentrene som et ledd i en kjede av instanser som skal tre i kraft når barna trenger hjelp utover det foreldrene er i stand til å gi*. Hvis barna trenger ytterligere støtte og hjelp når de flytter fra krisesenteret, bør senteret sørge for at ansvaret blir overført til relevant instans. Oppfølgingen etter krisesenteroppholdet bør ha barnet i fokus. Uansett hvem som er ansvarlig for oppfølgingen, trenger barnet å få informasjon om at hun/han er velkommen til å ta kontakt i etterkant av oppholdet, få vite hvordan de tar kontakt og med hvem. Det kan også være nødvendig å kontakte relevante institusjoner eller instanser, som barnevernet, for å sikre oppfølgingen. Dette kan skje for eksempel gjennom en bekymringsmelding, om det er grunn til det.

– Modell 2

Den andre modellen er at krisesenteret definerer voldsutsatte kvinner som primær målgruppe, og at *barna er medfølgende*, det vil si en sekundærgruppe. Dette standpunktet er også tydelig i flere av de veiledende dokumentene som omtales i denne rapporten. Her kan man for eksempel lese at ordet «bruker» fremfor alt gjelder kvinnene/mødrene. Synet på kvinner som den primære målgruppen blir også tydelig i det faktum at det ikke finnes beboerskjema eller dagbrukerskjema for barn. Hvis barna ikke regnes som en brukergruppe på lik linje med kvinnene, kan spørsmål om barna legges til i det eksisterende beboer-/dagbrukerskjemaet.

Hvis dette er et valg man vil gjøre, kreves det også en tydelighet overfor samfunnet for øvrig.

Krisesentrene skal i så fall ikke brukes som et tiltak for barn som opplever vold, men som et sted hvor barna er trygge sammen med mor, og blir aktiviserte, samt får hjelp med praktiske spørsmål. Hvis kvinner er primær målgruppe, kreves det ikke en annen grunnleggende organisering, men andre rutiner for samarbeidet med samfunnet rundt. Dette samarbeidet må da innebære at andre barnefaglige instanser aktivt tar ansvar. For eksempel bør mulighet til samtale med / vurdering av fastlege, barnvernsansatt eller andre med barnefaglig kompetanse kunne tilbys alle barn på krisesenter, slik at de kan utrede barnas eventuelle hjelpebehov.

Uavhengig av modell har *barn rett til en trygg og meningsfull tid på senteret der de blir sett og får sine behov tilgodesett*. De har også rett til informasjon om hvor de er, hvorfor de er der, og (om mulig) hvor lenge de skal være der. Dette skulle for eksempel kunne skje gjennom rutinemessige informasjonssamtaler med ansatte. Selv om de ulike

modellene fører med seg ulike typer av samarbeid med andre instanser, kreves det, uansett modell, forbedringer i dette samarbeidet. For eksempel er det *nødvendig med et tett, formalisert samarbeid mellom krisesenteret og skole/barnehage*, siden skole- og barnehagetilknytningen lett kan bli skadelidende.

Kritisk søkelys mot krisesentrene

Til slutt vil vi understreke en av de viktigste lærdommene vi har fått av dette prosjektet. På lik linje med alle andre offentlige og private instanser i samfunnet bør vi også *kritisk granske krisesentrene og deres virksomhet*. Flere røster har spurt om krisesentrene er egnet som hjelpeinstans for barn som har opplevd vold i familien. Noen har spurt hvor lenge et barn kan bo på krisesenter uten at dette blir en belastning i seg selv (Martinsen & Torjussen, 2007). Vi må likevel alltid se krisesenteroppholdet i relasjon til tiden før. Et tydelig budskap fra barna i denne studien er at krisesenteret er en plass hvor de føler seg trygge. Også Solberg (2000) beskriver det å bo trygt som en av de største fordelene med å bo på krisesenter. Hun mener derfor at den generelle forståelsen av at det beste for barna er å bo hjemme, bør, om vi er interessert i å gå ut fra barns forståelse, omformuleres til at det beste for barna er å bo trygt.

For enkelte barn innebærer flytting til senteret en absolutt slutt på et liv preget av vold og overgrep, for andre en pause fra det. Uansett mangler og begrensninger innebærer flytting til senteret en flytting fra volden, og dermed en flytting fra en av de mest traumatiserende handlingene et barn kan oppleve – å se sin mor utsettes for vold. Vi lar dermed Liban, ni år, få det siste ordet. Når vi spør hva som er bra med å bo på krisesenter, svarer han: «At det er et trygt sted som en kan være hvis en har store problemer.»

Referanser

- Aamodt, I. (1993). *Barn i kvinnekrisesentrene i Skandinavia*. Oslo: Norges kommunal- og sosialhøgskole.
- Almqvist, K., & Broberg, A. (2004). *Barn som bevittnat våld mot mamma: En studie om kvinner og barn som vistas på kvinnojourer i Göteborg*. Göteborg: Lundby Stadsdelsförvaltning.
- Alvesson, M. & Skjöldberg, K. (2008) *Tolkning och reflektion: vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Lund: Studentlitteratur
- Anthony, E. J., & Cohler, B. J. (1987). *The invulnerable child*. New York: Jossey-Bass Publishers.
- Arambasic, L. Kerestes, G., Kuterovac-Jagodic, G., Vizek-Vidovic, V. (2000). The role of pet ownership as a possible buffer variable in traumatic experiences. *Studia Psychologica*. 42(1–2). 135–146.
- Arnell, A., & Ekblom, I. (1999). «Och han sparkade mamma»: Möte med barn som bevittnar våld i sina familjer. Stockholm: Rädda Barnen.
- Arnér, E. & Tellgren, B. (2006). Barns syn på vuxna: att komma nära barns perspektiv. Lund: Studentlitteratur.
- Berntsen, K. (2005). *Hjelperens rolle – i arbeidet med voldsutsatte kvinner og deres barn*. Oslo Krisesenter.
- Bryman, A. (2004). *Social research methods*. Oxford: Oxford University Press.
- Barne- og familiedepartementet (2005). *Behandling av Norges tredje rapport til FN om oppfølging av barnekonvensjonen. Avsluttende merknader fra FNs komité for barnets rettigheter* Lest 15.04.09 fra http://www.regjeringen.no/upload/BLD/Barnets%20rettigheter/Tredje_rapport_FN_barnekonvensjon.pdf
- Barne- og likestillingsdepartementet (2008). *Høring – forslag om lovfesting av krisesentertilbudet* Lest 15.04.09 fra <http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/dok/hoyringar/hoeringsdok/2008/horing---forslag-om-lovfesting-av-kriser.html?id=534475>
- Bufetat (2009) *Barn på krisesenter: Et verktøy for hjelpeapparatet i oppfølgingen av barn som kommer til krisesenter sammen med sin mor: Elektronisk handbook*. Lest 15.04.09 fra <http://www.bufetat.no/?module=Articles;action=Article.publicShow;ID=12879>
- Card, J. (2005). Posttraumatic stress disorder in children exposed to domestic violence: Parental versus self-report. *Dissertation Abstracts International: Section B: The Sciences and Engineering*, 66(3–B)

- Charmaz, K. (2006). *Constructing grounded theory: A practical guide through qualitative analysis*. London: Sage.
- Charmaz, K. (2008). Grounded theory. In J. A. Smith (red.), *Qualitative psychology: A practical guide to research methods*. London: Sage. 81–110.
- Charvat, M. & Joseph, L. (2007). Konferansepresentasjon 'Effects of hurricane Katrina om children: Examining post-disaster distress'. 10th European Conference on Traumatic Stress. 5–7 juni, 2007. Opatija, Croatia.
- Christensen, E. (2007) Barns erfaringer i familier der mor får juling. I B. Bråten, E. Rømming, K. Skjørten og A. Aas-Hansen (red.) *Bjørnen sover. Om vold i familien*. Oslo: Aschehoug.
- Christensen, E. (1991). Trængte familier. København: Socialforskningsinstituttet. Rapport 91:8.
- Christensen, E. (1988). *Opvækst eller overlevelse: Psykisk forsvar mod vold og strategier for overlevelse hos 4–6 årige børn i familier med hustrumishandling*. København: SIKON.
- Corbin, J., & Strauss, A. L. (1990). Grounded theory research: Procedures, canons, and evaluative criteria. *Qualitative Sociology*, 13(1), 3–21.
- Corsaro, W. (1985). *Friendship and peer culture in the early years*. Norwool: Ablex.
- Corsaro, W. (1997). *The sociology of childhood*. Thousand Oaks: Pine Forge Press.
- Cunningham & Baker (2004). *What about me! Seeking to Understand the Childs View of Violence in the Family*. http://www.lfcc.on.ca/what_about_me.html
- Dalen, M. (2004). *Intervju som forskningsmetode: En kvalitativ tilnærming*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Debes, I. K. F., & Jacobsen, M. (2007). *Barnesamtalen i barnevernet: En studie av barns fortellinger om omsorgssvikt*. Masteroppgave. Oslo: Institutt for spesialpedagogikk, Det utdanningsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Oslo.
- Doverborg, E. & Samuelsson, I. P. (2000). *Att förstå barns tankar: metodik för barnintervjuer*. Stockholm: Liber.
- Dyregrov, A. (1998). *Barn og traumer: En håndbok for foreldre og hjelpere*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Edleson, J.L. (1999). The overlap between child maltreatment and woman battering. *Violence Against Women*, vol. 5, nr. 2, 134–154.
- Eriksen, I. (2006). Vold som angrep på omsorgen: Voldsutsatte kvinners omsorg for barn. *Bulleteng* 4. Lest 18.05.09 fra <http://www.krisepsyk.no/Prosjekter/familievold/pdf/Bulleteng%20nummer%204%20m%C3%B8dre%20og%20omsorg.pdf>.
- Eriksson, E. H. (1965). *Barnet og samhället*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Fantuzzo, J. W., & Mohr, W. K. (1999). Prevalence and effects of child exposure to domestic violence. *The Future of Children*. 9 (3), 21–32
- Fletcher K. E. (1996). Childhood posttraumatic stress disorder. En E. J. Mach & R. Barkley (Red.), *Child psychopathology* (pp. 242–276). New York: Guilford Press.

- Folkman, M. L., & Svedin, E. (2003). *Barn som inte leker*. Stockholm: Runa Förlag.
- Forsberg, H. (2008). Barns röster om hjälpinsatser. I M. Eriksson et al. (Red.), *Barns röster om våld. Att tolka och förstå* (s. 200–215). Malmö: Gleerups.
- Forsberg, H. (2005). «Talking feels like you wouldn't love dad anymore»: Children's emotions, close relations and domestic violence. In M. Eriksson et al. (Ed.), *Tackling men's violence in families. Nordic issues and dilemmas* (pp. 49–65). Bristol: Policy Press.
- Gamst, K., & Langballe, Å. (2004). *Barn som vitner: En empirisk og teoretisk studie av kommunikasjon mellom avhører og barn i dommeravhør: Utvikling av en avhørsmetodikk*. Avhandling. Oslo: Institutt for spesialpedagogikk, Det utdanningsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Oslo.
- Glaser, B. G., & Strauss, A. L. (1967). *The discovery of grounded theory*. Chicago: Aldine.
- Graham-Bermann, S., & Seng, J. (2005). Violence exposure and traumatic stress symptoms as additional predictors of health problems in high-risk children. *The Journal of Pediatrics*, 146(3), 349–354.
- Griffing, S., Lewis, C. S., Chu, M., Sage, R., Madry, L., & Primm, B. (2006). Exposure to interpersonal violence as a predictor of PTSD symptoms in domestic violence survivor. *Journal of Interpersonal Violence*, 21 (7), 936–954.
- Halldén, G. (2003). Barnperspektiv som ideologiskt eller metodologiskt begrepp. *Pedagogisk Forskning i Sverige*, 8 (1–2), 12–23.
- Hirsch, A. A., & Nørgaard, E. (2008). *Rapportering fra krisesentrene 2007*. Oslo: Statistisk Sentralbyrå.
- Holmsen, M. (1999). «Vi bor her fordi pappa slår mamma»: En kvalitativ undersøkelse som gjør bruk av intervju, samtalebilder og barnetegninger for å snakke med barn på krisesenter om deres situasjon. Moss: Krisesenteret i Moss.
- Hughes, H. M., Parkinson, D. L., & Vargo, M. C. (1989). Witnessing spouse abuse and experiencing physical abuse: A «double whammy»? *Journal of Family Violence*, 4, 197–209.
- Hydén, M. (2000 a.). Att lyssna till en kör av röster: Den berättarfokuserade intervjun. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 7(1–2), 137–158.
- Hydén, M. (2000). Intervjun som relationell praktik. I H. Haavind (Red.), *Kön och tolkning: Metodiska möjligheter i kvalitativ forskning* (s. 130–154). Stockholm: Natur och Kultur.
- Jaffee, S. R., Caspi, A., Moffitt, T. E., Polo-Tomás, M., & Taylor, A. (2007). Individual, family, and neighbourhood factors distinguish resilient from non-resilient maltreated children: A cumulative stressors model. *Child Abuse & Neglect*. 231–253.
- Jarvis, K. L., Godon, E. E. & Novaco, R. W. (2005). Psychological distress of children and mothers in domestic violence emergency shelters. *Journal of Family Violence*, 20(6), 389– 402.

- Johnson R. M., Kotch J. B., Catellier, D. J., Winsor, J. R., Dufort, V., Hunter W., & Amaya-Jackson, L. (2002). Adverse behavioural and emotional outcomes from child abuse and witnessed violence. *Child Maltreatment* 7 (3), 179–186.
- Jonassen, W., & Eidheim, F. (2001). *Den gode vilje: Mishandlede kvinners erfaringer med hjelpeapparatet*. Oslo: NIBR.
- Jonassen, W., & Skogøy, E. (under arbeid). *Endringer i brukersammensetningen ved krisesentrene*. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.
- Jonassen, W., Sogn, H., Olsvik, V. M., & Hjemdal, O. K. (2008). *Kunnskap – kvalitet – kapasitet: En nasjonal utredning om krisesentrenes kompetanse og tilgjengelighet*. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.
- James, A., & Prout, A. (1997). *Constructing and reconstructing childhood: Contemporary issues in the sociological study of childhood*. London: Falmer Press.
- Jenks, C. (1996) *Childhood*. London: SAGE
- Jonsdottir, F. (2007). *Barns kamratrelasjoner i førskolan: Samhörighet, tillhörighet, vänskap, utanförskap*. Malmö: Högskolan, Lärarutbildningen.
- Karlsen, Wenche (2007): «Staten svikter barna» I: *Aftenposten*, nettavis, 24.07.2007. Lest 06.06.09 fra <http://www.aftenposten.no/meninger/debatt/article1901184.ece>
- Kelly, L. (2007). *Combating violence against women: minimum standards for support services*. Lest 30.04.09 fra <http://www.coe.int/equality/>
- Kitzmann, K. M., Gaylord, N. K., Holt, A. R., & Kenny, E. D. (2003). Child witnesses to domestic violence: A meta-analytic review. *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 71(2), 339–352.
- Kleven, L. & Lien, S. (2007). Rapportering fra krisesentrene 2006. Rapporter 2007/32, Statistisk sentralbyrå
- Knapp, J. F. (1998). The impact of children witnessing violence. *Pediatric Clinic North America* 45 (2), 355–364.
- Kunnskapsdepartementet (2006). *Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver*. F-4205 B.
- Källström Cater, Å., & Øverlien, C. (2008). Etiske dilemma i tolkende forskning med barn som opplevt våld. I M. Eriksson, Å. Källström Cater, G. Dahlkild-Öhman, & E. Näsman (Red.), *Barns röster om våld: Att tolka och förstå* (s. 25–42). Malmö: Gleerups.
- Källström C., Å. (2004). Negotiating normality and deviation. Father's violence against mother from children's perspectives. Örebro Studies in social work no 5. Diss. Örebro universitet.
- Lee, L-C., Kotch, J. B., & Cox, C. E. (2004). Child maltreatment in families experiencing domestic violence. *Violence and Victims*, 19(5), 573–591.
- Leira, H. K. (2003). *Det gode nærvær: Kulturens psykologiske betydning*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Leira, H. (1990). Fra tabuisert traume til anerkjennelse og erkjennelse: Del 1:

- Om arbeid med barn som har erfart vold i familien. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 27(1), 16–22.
- Lindberg, L. (2004). *När det värsta händer: Om krishantering i förskola og grundskola*. Stockholm: Myndigheten för skolutveckling.
- Lyon, E., Lane, S., & Menard, A. (2008). *Meeting survivor's needs: A multi-state study on domestic violence shelter experineces*. Lest 06.04.09 fra http://new.vawnet.org/Assoc_Files_VAWnet/MeetingSurvivorsNeeds-FullReport.pdf
- Løkken, G. (1996). *Når små barn møtes: Om de yngste barnas gruppefelleskap i barnehagen*. Oslo: Cappelen Akademisk.
- Marthinsen, H. E., & Torjussen, U. S. (2007). *Jeg skal vel ikke bo her resten av livet mitt?: En kvalitativ undersøkelse om hvordan barn som har opplevd vold i nære relasjoner, ivaretas på krisesentre*. Masteroppgave i spesialpedagogikk. Oslo: Universitetet i Oslo.
- McCloskey, L. A., Figueredo, A. J., & Koss, M. (1995). The effects of systemic family violence on children's mental health. *Child Development*, 66, 1139–1161.
- McGuigan, W. M., & Pratt, C. C. (2001). The predictive impact of domestic violence on three types of child maltreatment. *Child Abuse & Neglect* 25, 869–883.
- Meyer, M. A. (1999). In exile from the body: Creating a “play room” in the “waiting room”. I S. K. Levine, & E. G. Levine, *Foundation of expressive art therapy: Theoretical and clinical perspectives*. London: Jessica Kingsley. 241–255.
- Midjo, T. (1992). *Barn på krisesenter for mishandlede kvinner: Et forprosjekt*. Trondheim: Norsk senter for barneforskning.
- Miller-Clevenger, B., & Roe-Sepowitz, D. (2007, November). *Service utilization among domestic violence victims: Shelter services*. Paper presented at the annual meeting of the American Society of Criminology, Atlanta, Georgia.
- Mishler, E. (1986). *Research interviewing : context and narrative*. Cambridge, Mass. : Harvard University Press.
- Mossige, S., Ainsaar, M. & Svedin, C.G. (2007). *The Baltic Sea Regional Study on Adolescents' Sexuality*. NOVA Rapport 18/07. Oslo: NOVA.
- Mossige, S., Jensen, T. K., Gulbrandsen, W., Reichelt, S., & Tjersland, O. A. (2005). Children's narratives of sexual abuse: What characterizes them and how do they contribute to meaning-making? *Narrative Inquiry*, 15, 377–404.
- Mossige, S. & Stefansen, K. (2007). *Vold og overgrep mot barn og unge. En selvrappor-teringsstudie blant avgangselever i videregående skole*. NOVA Rapport 20/07. Oslo: NOVA.
- Mullender, A., Hague, G., Imam, U., Kelly, L., Malos, E., & Regan, L. (2002). *Children's perspectives on domestic violence*. London: Sage.
- Norsk krisesenterforbund (2009). *Kompetanse – åpenhet – samarbeid tilpasnings- evne – handlekraft*. Lest 06.04.09 fra <http://www.norskkrisesenterforbund.no/hXGYCmwljWZS.1.idium>

- Olofsson, B. K. (1993). *Lek for livet: observasjoner og forskning om barns lek*. Saltrød: Forsythia.
- Olsen, M. (1998). «Der vi bor der gråter alle damene»: *En rapport om tiltak for barn på Oslo krisesenter*. Oslo: Oslo Krisesenter.
- Orest, M. (2008). *De osynlige barnen? – En kvalitativ studie om barns vardag på kvinnojourer*. Göteborg: Institutionen för socialt arbete, Göteborgs universitet.
- Ornduff, S. R., & Monahan, K. (1999). Children's understanding of parental violence. *Children & Youth Care Forum*, 28 (5), 351–364.
- Peled, E. (1998). The experience of living with violence for preadolescent children of battered women. *Youth & Society*, 29 (4), 395–430.
- Rasmussen, T.H. (1996). *Orden og kaos. Elementære grundkræfter i leg*. København: Semi-forlaget.
- Raundalen, M. (2008). *Barn på krisesenteret: En samtaleguide*. Oslo: Pedagogisk forum.
- Raundalen, M. (2006). Samtale med de små barn om samlivsbrudd og barnefordeling – en reflekterende veiledning. I K. Gamst, *Samtaler med små barn i saker etter barneloven: Artikkelsamling*. Oslo: Barne- og likestillingsdepartementet. 7–13
- Raundalen, M., & Schultz, J. H. (2006). *Krisepedagogikk: Hjelp til barn og ungdom i krise*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Rigg, A. & Pryor, J. (2007). Children's Perceptions of Families: What Do They Really Think? *Children & Society*, 21, 17–30.
- Reigstad, B., Jørgensen, K. & Wichstrøm, L. (2006). Diagnosed and self-reported childhood abuse in national and regional samples of child and adolescent patients: Prevalens and correlates. *Nordic Journal of Psychiatry*, 60: 1, 58–66.
- Rossmann, B. B. (1998). Descartes's error and posttraumatic stress disorder: Cognition and emotion in children who are exposed to parental violence. In G.W. Holden, R. Geffner, & E.N. Jouriles (Eds.) *Children exposed to marital violence* (pp. 223–256). Washington, DC: American Psychological Association.
- Rumm, P. D., Cummings, P., Krauss, M. R., Bell, M. A., & Rivera, F. P. (2000). Identified spouse abuse as a risk factor for child abuse. *Child Abuse & Neglect* 24, 1375–1381.
- Skjørten, K., Barlindhaug, R., & Lidén, H. (2007). *Delt bosted for barn*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Skjørten, K. & Paul, R. E (2001). *Konfliktfamilier, barn og samlivsbrudd*. HiO-rapport nr. 1.
- Socialstyrelsen (2005). *När mamma blir slagen: Att hjälpa barn som levt med våld i familjen*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Solberg, A. (2001). *Fokus på unge brukere på krisesenter*. Oslo: NIBR.
- Solberg, A. (2007). Hur förhåller sig barn til våld i hemmet? I M. Eriksson (Red.), *Barn som upplever våld. Nordisk forskning og praktik*. Stockholm: Gothia. 25–38.

- Solberg, A. & Bøgh Søreide, E. (2007). Dilemmaer og utfordringer i arbeid med barn som har opplevd vold i familien. *Fokus på familien* 4, 263–276.
- Statistisk sentralbyrå, (2008). *Undersøkingssaker påbyrja av barnevernet, etter innhaldet i meldinga og kven som melde saka. 1997–2007*. Lest 16.04.09 fra <http://www.ssb.no/emner/03/03/barneverng/tab-2008-09-17-14.html>
- Storberget, K., Bråten, B., Rømming, E., Skjørten, K. & Aas-Hansen, A. (red). (2007). *Bjørnen sover: Om vold i familien*. Oslo: Aschehoug.
- Strauss, M. A., Gelles, R. J., & Steinmetz, S. K. (1980). *Behind closed doors: Violence in the American family*. New York: Anchor Press.
- Støren, A. (1990). *Barn på krisesenter*. Prosjektoppgave sos.ped. Oslo: Oslo Lærerhøgskole.
- Svensson, B. (1987). *Familjevåldets barn*. Stockholm: Omsorgsnämnden.
- Thomsson, H. (2002). *Reflexiva intervjuer*. Lund: Studentlitteratur.
- Thoresen, S., & Øverlien, C. (2009). Trauma victim: Yes or no? Why it may be difficult to answer questions regarding violence, sexual abuse, and other traumatic events. *Violence Against Women*. 15, 699–719.
- Tiller, P.O. (1988). Barn som sakkyndige informanter. I: Kjær Jensen, M. (red): *Intervju med børn*. Social Forskningsinstituttet.
- Vygotskij, L. S. (1981). *Psykologi og dialektik: En antologi*. Stockholm: Norstedts.
- Weinehall, K. (1997). *Att växa upp i våldets närhet: Ungdomars berättelser om våld i hemmet*. Avhandling, Pedagogiska institutionen, Umeå universitet.
- Weinehall, K. (2005). «Take my father away from home»: Children growing up in the proximity of violence. In M. Eriksson, M. Hester, S. Keskinen, & K. Pringle (Eds.), *Tackling men's violence in families. Nordic issues and dilemmas*. Bristol: The Policy Press. 137–154.
- Weinehall, K, Jonsson, M. L, Eliasson, M., & Olausson, M. (2007). *G(l)ömda: En studie om kvinnor og barn med skyddade personuppgifter*. Umeå: Juridiska insitutionen, Umeå universitet.
- Widerberg, K. (2002). *Kvalitativ forskning i praktiken*. Lund: Studentlitteratur.
- Waaktaar, T., & Christie, H. J. (2000). *Styrk sterke sider: Håndbok i resilience grupper for barn med psykososiale belastninger*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Zink, T., Elder N., & Jacobsen, J. (2003). How children affect the mother/victim's process in intimate partner violence. *Archives of pediatrics & adolescent medicine*, 157 (6), 587–592.
- Øvreeide, H. & Hafstad R. (1998). *Marte Meo: Marte Meo metoden og utviklingsfremmende dialoger*. Århus Systeme.
- Øverlien, C. (in press). Children exposed to domestic violence. What have we concluded and challenges ahead. *Journal of Social Work*.
- Øverlien, C. (2004). *Girls on the verge of exploding? Voices on sexual abuse, agency and sexuality at a youth detention home*. Avhandling. Linköping: Linköping universitet.

- Øverlien, C. (2001). *Hur Anders Apa blir Anders Astronaut. Om barn som bevittnar våld och Alla Kvinnors Hus barnverksamhet*. Stockholm: Alla Kvinnors Hus.
- Øverlien, C., & Hydén, M. (2007). Att tvingas lyssna. Hur barn bevittnar pappas våld mot mamma. *Barn*, 25(1), 9–25.
- Øverlien, C., & Hydén, M. (in press). Children's actions when experiencing domestic violence. *Childhood. A Journal of Global Child Research*.
- Øverlien, C., & Sogn, H. (2007). *Kunnskap gir mot til å se og trygghet til å handle*. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.
- Øvreeide, H. (1995). *Samtaler med barn: Metodiske samtaler med barn i barneverns-situasjoner*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Øvreeide, H. (2006). Å samtale med barn om barnelovspørsmål. I: Samtaler med små barn i saker etter barneloven. Barne- og likestillingsdepartementet.
- Øyen, T. (1996/7). *Barn på krisesenter. Undervisning av vakter*. Oslo: Barne- og familiedepartementet.

Vedlegg 1: Finansiering av krisesentrene

I dag er de fleste krisesentre tilnærmet fullfinansiert av det offentlige. Fra 2005 finansierer staten 80 prosent av driftsbudsjettet. Resten, det vil si 20 prosent, finansieres av kommune, fylkeskommune og/eller helseforetak. Ved halvparten av krisesentrene baseres arbeidet på «frivillig» arbeidskraft, der det i større eller mindre grad gis økonomisk kompensasjon for innsatsen. Dette er imidlertid en situasjon i forandring (Jonassen et al., 2008).

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) har i løpet av årene 2005 – 2007 tildelt midler til tiltak for barn ved utvalgte krisesentre. I løpet av de aktuelle årene fikk Bufdir totalt 91 søknader fra krisesentre rundt om i Norge til denne type tiltak. Søknadene handlet blant annet om forbedringer av det fysiske miljøet for barn på krisesenter i form av for eksempel klatrestativ, men også kompetanseheving i form av midler til deltakelse på eller arrangering av konferanser med tema, barn som opplever vold i nære relasjoner. De aller fleste krisesentrene fikk midler, og totalt ble det utbetalt 1,6 millioner kroner til krisesentrene med mål om å styrke barnas situasjon på sentrene. I tillegg ble Oslo krisesenter tildelt 250 000 kroner i 2006 for å arrangere et seminar med barn på krisesenter i fokus.

Vedlegg 2: Veiledende og styrende dokumenter

Barne- og likestillingsdepartementets retningslinjer for statstilskudd

Barne- og likestillingsdepartementets retningslinjer for statstilskudd er det styrende dokument som kritesentrene må forholde seg til for å få finansiering til virksomheten. Dokumentet datert 13. januar 2008 inneholder en del krav til sentrene som omfattes av tilskuddsordningen. Disse dreier seg først og fremst om rapportering, for eksempel når det gjelder opplysningsplikten til barnevernet, budsjett, resultatregnskap og årsrapportering. Når det gjelder kritesentrenes virksomhet, er kravene svært begrenset og generelle og handler om at kritesentrene skal legge best mulig til rette for alle aktuelle brukergrupper, inkludert barna som kommer til kritesenteret med mødrene sine. Man kan derfor konkludere med at det i dag ikke eksisterer noen nasjonale retningslinjer som beskriver hvilke rettigheter barn og unge har på kritesenter.

Kritesentrene i Norge arbeider ikke etter samme regelverk. I mangel på regelverk, har alle sentre utviklet sine egne retningslinjer, og mål og arbeidsmåte varierer dermed fra senter til senter. Det blir opp til hvert senter, og i praksis hver ansatt, å bedømme hva hvert enkelt barn trenger.

Forslag om lovfesting av kritesentertilbudet

Barne- og likestillingsdepartementet foreslår at det utarbeides en lov der kommunene pålegges å ivareta personer som utsettes for vold ved å gi et «godt og helhetlig» kritesentertilbud. Forslaget innebærer at kritesentertilbudet omfattes av en ny lovgivning og ny forvaltnings- og finansieringsordning, der kommunene snarere enn staten har det primære ansvaret (Barne- og likestillingsdepartementet 2008). Forslaget ble sendt ut til høring vinteren 2009 og er, når dette skrives, under behandling.

The Council of Europes minimumsstandard for violence against women support services

Som en del av Europarådets toårige kampanje «Stopp vold mot kvinner» har professor Liz Kelly (2007) utarbeidet et forslag til minimumsstandard for kritesentrene i Europa. Forslaget, “Developing minimum standards for violence against women support services: an explanatory study”, inneholder flere forslag til minimumsstandarder når det gjelder barn og deres rettigheter, som at barn ikke må bli brukt som tolk for mødrene sine og at en skriftlig behovsvurdering skal utarbeides innen 3–7 dager etter brukernes

ankomst. Kellys rapport, som foreløpig er et forslag, vil kunne inngå i en eventuell europeisk konvensjon om vold mot kvinner.

Krisesentersekretariatets minimumsstandard for medlemssentrene innhold og hjelpetilbud

Krisesentersekretariatet (KS) har utarbeidet en minimumsstandard for medlemssentrene innhold og hjelpetilbud. Hensikten med denne minimumsstandard er, ifølge KS, å minske altfor store variasjoner mellom de ulike sentrene. Dokumentet inneholder først og fremst en minimumsstandard når det gjelder organisering og kvinner som brukere, men også barn og unge. Blant annet betones at «krisesenteret skal ha et særlig fokus på barns og ungdoms rettigheter og behov» (s. 14), og at «barn skal ha rett til å bli sett som selvstendige subjekter med egne behov og rettigheter» (s. 15).

Norsk krisesenterforbunds verdidokument

Norsk krisesenterforbund (NOK) har ingen minimumsstandard for arbeidet med barna, men har barna som en tydelig gruppe i verdidokumentet vedtatt av alle medlemssentrene på landsmøtet i 2006. Her kan man lese at «NOK! og medlemssentrene ser barna som selvstendige individer med spesifikke behov, og skal ut fra dette møte barna på deres premisser» (Norsk krisesenterforbund 2009). NOK har også det synspunkt at det kreves tydeligere retningslinjer for krisesentrene arbeid med og for barna på krisesentrene, for å sikre at barna får den hjelpen de har rett til (kronikk i Aftenposten 24.7.07).

Hjelperens rolle – i arbeidet med voldsutsatte kvinner og deres barn

Krisesentersekretariatet (KS) har gitt ut veilederen «Hjelperens rolle – i arbeidet med voldsutsatte kvinner og deres barn» (Berntsen, 2005). Formålet med veilederen som Oslo Krisesenter fikk i oppdrag å skrive, er å «heve kompetansen for hjelpere som bistår voldsutsatte kvinner og deres barn som bor på eller bruker landets krisesentre» (s. 2). Veilederen er et ambisiøst dokument, der barn og deres spesifikke situasjon er godt belyst. Her presenteres barna som «egen brukergruppe med egne rettigheter og behov uavhengig av mødrene». En mulig tolkning av teksten er at barn ses som en likestilt brukergruppe med kvinnene. Barn skal møtes på samme måte som kvinner og har samme rett til støtte og hjelp. Støtten kan være omfattende og kvalifisert og blant annet omfatte kriseintervensjon, samtaler for å avdekke vold, barnegrupper og oppfølging tilpasset barnets alder og utvikling.

Håndbok: Barn på krisesenter

Med utgangspunkt i Regjeringens handlingsplan mot vold i nære relasjoner 2004–2007 og delegering av punkt 27 i denne til Barne-, ungdoms- og familieetaten (Bufetat) Region Sør, har Familievernkontoret i Drammen ledet arbeidet med pilotprosjektet

«Barn på krisesenter». Mål for prosjektet var å styrke den barnefaglige kompetansen på krisesentrene gjennom utprøving av rutiner og modeller for samarbeid mellom krisesenteret og andre aktuelle instanser som kan bidra til å gi barna et godt faglig tilbud. Arbeidet har resultert i en elektronisk håndbok som ble lansert på en nasjonal konferanse om barn på krisesenter i mars 2009 (Bufetat 2009). Håndboken skisserer sentrale oppgaver og problemstillinger i arbeidet med barn på krisesenter, samt kommer med forslag til arbeidsmåter. Håndboken er tenkt å være et hjelpemiddel for ansatte på krisesentre, i barneverntjenesten, på familievernkontorer og andre hjelpeinstanser som møter disse barna.

Barna på krisesenteret – en samtaleguide

Som en del av prosjektet «Barn som lever med vold i familien», et samarbeid mellom Alternativ til Vold og Senter for Krisepsykologi, finansiert av Barne- og likestillingsdepartementet, utga i 2008 barnepsykolog Magne Raundalen en pedagogisk veileder for ansatte på krisesenter, «Barna på krisesenter – en samtaleguide». Hensikten med boka er å gi ansatte på krisesenter hjelp og støtte til å snakke med barna. Bokas forfatter anbefaler faste, regelmessige, godt forberedte samtaler med barna på krisesenter, til å begynne med to ganger i uken. I boka presenteres mulige metoder som kan anvendes under slike samtaler. Forfatteren anbefaler også kartleggingssamtale med barn, i første rekke fra 7 år og oppover. Samtalene skal gjennomføres av de ansatte med barnefaglig kompetanse under veiledning og har som hensikt å kartlegge opplevelsen av traumatiske hendelser og eventuelle traumereaksjoner.

Vedlegg 3: Informasjon i forkant av telefonintervju

Telefonintervju med daglige ledere på krisesentrene i Norge
Vår 2008

Innledning til intervjuet

Før vi starter intervjuet, vil jeg si noe om hvordan dette kommer til å forgå:

- Når det gjelder publiseringer av resultatene fra denne undersøkelsen, er det slik at krisesentrenes navn vil kunne fremgå. Slik vil dette ikke være en anonym undersøkelse.
- Krisesentrene i Norge er veldig forskjellige når det gjelder størrelse, antall beboere og andre forhold. Derfor vil ikke alle våre spørsmål passe like godt til alle. Du svarer ut fra ditt krisesenter og dets rammer og forutsetninger.
- Vi forsøker å gjennomføre intervjuet innen en tidsramme på 45 minutter.
- Intervjuet består av to deler; den første dreier seg om arbeidet med barna på senteret, mens den andre tar for seg utdanning og erfaring hos de ansatte som jobber med barna.
- Jeg sitter med et skjema foran meg. Dette fyller jeg ut etter hvert som du svarer. Noen ganger setter jeg kryss, andre ganger noterer jeg mer.
- Noen svaralternativer går igjen i undersøkelsen, disse vil jeg at du noterer ned slik at du har dem foran deg under intervjuet. Det dreier seg om fem alternativer som sammen utgjør en liten «skala», disse er: *Ikke i det hele tatt, i liten grad, både og, i noen grad og i høy grad.*

Samtale

Ved utdyping av hva vi mener med «samtale» i denne sammenhengen, støtter vi oss til dette:

Det er ikke snakk om en dagligdags «prat», men planlagt og målrettet kommunikasjon om ulike temaer og med ulike målsettinger (Gamst & Langballe, 2004).

Vedlegg 4: Skjema for telefonintervju, del I

Barn på krisesenter

Del 1: Arbeidet med barna på krisesenteret

Skjema for telefonintervju med daglig leder.

Intervju utført av: _____

Dato: _____

Krisesenter: _____

Daglig leders navn: _____

Skjema nummer _____ av _____

Aktiviteter med barna på krisesenteret

Ut fra en tidligere undersøkelse vet vi at krisesentrene gjennomfører organiserte aktiviteter med barna, som for eksempel svømming, turer eller kulturelle aktiviteter.

1. Hvem har det *primære* ansvaret for gjennomføring av denne typen aktiviteter med barn på ditt krisesenter?

(Intervjuer setter ett kryss)

- Krisesenteret
- Røde Kors
- Andre frivillige organisasjoner, spesifiser: _____
- Kristent trossamfunn
- Annet trossamfunn, spesifiser: _____
- Andre tjenester/organisasjoner, spesifiser: _____

2. Hvor mange ganger i uken har dere denne typen aktiviteter for barn?
(Anslå om du ikke kan svare nøyaktig.)
Antall ganger per uke: _____
3. I hvilken grad fortsetter barna med egne fritidsaktiviteter mens de bor på krisesenteret?
- Ikke i det hele tatt
  - I liten grad
  - Både og
  - I noen grad
  - I høy grad
4. I hvilken grad er det slik at barna *besøker* vennene sine mens de bor på krisesenteret?
- Ikke i det hele tatt
  - I liten grad
  - Både og
  - I noen grad
  - I høy grad
5. I hvilken grad er det slik at barna *får besøk av* vennene sine mens de bor på krisesenteret?
- Ikke i det hele tatt
  - I liten grad
  - Både og
  - I noen grad
  - I høy grad

Samtaler med barna på krisesenteret

Individuelle samtaler

6. I hvilken grad er det slik at det gjennomføres planlagte, målrettede individuelle samtaler med barn på ditt krisesenter?
- Ikke i det hele tatt
  - I liten grad
  - Både og
  - I noen grad
  - I høy grad

7. Hvor mange barn har deltatt i en slik individuell samtale det siste året?

---

8. I hvilken grad settes det av en bestemt tid til gjennomføring av samtalene?

- Ikke i det hele tatt
- I liten grad
- Både og
- I noen grad
- I høy grad

9. I hvilken grad er det slik at tema for samtalen er bestemt på forhånd?

- Ikke i det hele tatt
- I liten grad
- Både og
- I noen grad
- I høy grad

10. I hvilken grad er det slik at samtalene gjennomføres i et bestemt rom?

- Ikke i det hele tatt
- I liten grad
- Både og
- I noen grad
- I høy grad

11. Gjennomføres de individuelle samtalene etter/med inspirasjon fra en bestemt metodisk tilnærming?

- Nei
- Ja ⇒

Beskriv: _____

Gruppesamtaler

- I liten grad
- Både og
- I noen grad
- I høy grad

16. I hvilken grad er det slik at samtalene gjennomføres i et bestemt rom?

- Ikke i det hele tatt
- I liten grad
- Både og
- I noen grad
- I høy grad

17. Gjennomføres gruppesamtalene etter/med inspirasjon fra en bestemt metodisk tilnærming?

- Nei
 Ja ⇒

Beskriv: _____

18. I hvilken grad dreier det seg da om barn som har bodd på krisesenteret før?

- Ikke i det hele tatt
 I liten grad
 Både og
 I noen grad
 I høy grad

Skole og barnehage

19. I hvilken grad er det slik at barn som går på skolen fortsetter på sin egen skole mens de bor på krisesenteret?

- Ikke i det hele tatt
 I liten grad
 Både og
 I noen grad
 I høy grad

20. I hvilken grad er det slik at barn som går i barnehage fortsetter i sin egen barnehage mens de bor på krisesenteret?

- Ikke i det hele tatt
 I liten grad
 Både og
 I noen grad
 I høy grad

Oppfølging av barna

21. Etter avsluttet opphold, i hvilken grad tilbys barna fortsatt kontakt med krisesenteret?

- Ikke i det hele tatt
 I liten grad
 Både og
 I noen grad
 I høy grad

22. I etterkant av oppholdet, hvem tar hovedsakelig initiativ til kontakt?

- Barnet
- Krisesenteret
- Mor

Annet: _____

Hva innebærer oppfølgingen konkret?

Beskriv: _____

De som arbeider med barna

24. Hvem jobber med barna på senteret?

- Frivillige
- Barnarbeidere
- Andre ansatte

Andre, spesifiser: _____

25. Hvor ofte mottar disse barnefaglig veiledning?

a. Frivillige _____

b. Barnarbeidere _____

c. Andre ansatte _____

26. Hvem står for denne veiledningen?

a. Frivillige _____

b. Barnarbeidere _____

c. Andre ansatte _____

27. Samlet sett, hvor mange timer i uka bruker disse på arbeid med barn?

a. Frivillige _____

b. Barnarbeidere _____

c. Andre ansatte _____

28. Hvor mange personer dreier det seg om?

a. Frivillige _____

b. Barnearbeidere _____

c. Andre ansatte _____

Vedlegg 5: Skjema for telefonintervju, del II

Barn på krisesenter

Del 2: Utdanning og erfaring

- Barnarbeider
- Annen ansatt

Skjema for telefonintervju med daglig leder.

Intervju utført av: _____

Dato: _____

Krisesenter: _____

Daglig leders navn: _____

Skjema nummer _____ av _____

Utdanning

29. Har vedkommende barne- og ungdomsarbeiderutdanning fra videregående skole?

- Nei
- Ja

30. Har vedkommende fullført en av disse utdanningene ved høyskole/universitet?

- Sosionom
- Førskolelærer
- Allmennlærer
- Barnevernpedagog
- Psykolog
- Sykepleier
- Aktivitør

Annen relevant utdanning, beskriv: _____

31. Har vedkommende kortere utdanning med tema barn i vanskelige livssituasjoner?

- Nei
 Ja →

32. Har vedkommende tatt denne utdanningen på deltid, heltid, eller begge deler?

- Deltid
 Heltid
 Både deltid og heltid

33. Hva er samlet varighet av den kortere utdanningen?

Varighet: _____

Erfaringsbakgrunn

34. Har vedkommende yrkeserfaring som er relevant for arbeidet med barn på krisesenter?

- Nei
 Ja →

35. Hvilken yrkeserfaring dreier det seg om?

_____

Intervjuer krysser av:

- Barnehage
 Skole
 SFO
 PPT
 BUP
 Barnevern
 Miljøterapeut
 Helsesektoren, spesifiser: _____
- Annet sosialt arbeid, spesifiser: _____

Vedlegg 6: Samtykkeerklæring, mor

Hei,

Vi heter Marit Jacobsen, Carolina Øverlien og Are Evang og jobber som forskere.

Vi arbeider med et prosjekt som handler om barn og unge på krisesenter. Prosjektet gjennomføres på oppdrag av Barne- og likestillingsdepartementet.

Formålet med arbeidet er å få kunnskap om hvordan barn opplever å være på krisesenter. Vi ønsker også å lære om hvordan barn opplever tiden før de kommer til krisesenteret, og hvordan de tenker at det skal bli når de flytter derfra.

Det er stort behov for kunnskap om hvordan det er å være barn og ungdom på krisesenter i Norge. Det er barna selv som vet best hvordan det er å være barn på krisesenter og det er viktig at barnas stemmer blir hørt. Ved at voksne får kunnskap om dette kan barna på krisesentrene få det bedre.

Vi ønsker å snakke med ditt barn om hvordan hun/han har opplevd oppholdet på krisesenteret og tiden før, og hvilke tanker hun/han har om tiden etterpå. Vi ber derfor om tillatelse til å gjøre et intervju med ditt barn på krisesenteret.

Videre ber vi om tillatelse til å ta kontakt igjen innen 6 år og gjennomføre et nytt intervju om hvordan barnet har det da.

Intervjuet kommer til å gjennomføres av Marit, Carolina eller Are. Under kan du lese en kort presentasjon av oss. Intervjuene vil bli tatt opp på bånd. Lydopptakene vil bli destruert etter prosjektets slutt. Prosjektet avsluttes 1. juli 2014. Hvor lang tid intervjuet tar, er avhengig av barnets alder og hvor mye hun/han ønsker å fortelle. Vi regner likevel ikke med at det vil ta mer enn én time.

Vi har taushetsplikt. Vi kommer ikke til å fortelle noen hva akkurat ditt barn harsagt til oss. Lydopptak og annen informasjon kommer til å oppbevares konfidensielt. I rapporten vi kommer til å skrive blir ikke barnets navn nevnt eller annen informasjon som viser hvem barnet er for utenforstående.

Selv om du og ditt barn sier ja til å delta, kan dere når som helst trekke dere fra prosjektet uten at dette får noen konsekvenser for dere. Det er altså slik at barnet når som helst i løpet av intervjuet kan bestemme seg for ikke å være med mer.

Carolina Øverlien

NKVTS, Kirkeveien 166, 0407 Oslo.

E-post: carolina.overlien@nkvts.unirand.no

Direkte: 22 59 55 03

Mobil: 47 25 20 04

Jeg er 38 år og er opprinnelig fra Sverige. Jeg er gift og har to gutter som er 5 og 6 år gamle. Jeg har jobbet som forsker i flere år. Jeg har tidligere intervjuet barn og ungdommer som av ulike grunner har hatt det vanskelig.

Marit Jacobsen

NKVTS, Kirkeveien 166, 0407 Oslo.

E-post: marit.jacobsen@nkvts.unirand.no

Telefon: 22 59 55 00

Mobil: 41 60 81 27

Jeg er 26 år og kommer fra et lite sted på Østlandet. Høsten 2007 fullførte jeg min mastergrad i spesialpedagogikk. I masteroppgaven skrev jeg om samtaler med barn i barnevernet.

Are Evang

RVTS Nord, Universitetssykehuset Nord-Norge, Pb 6124, 9291 Tromsø.

E-post: Are.Evang@unn.no

Telefon: 77 62 61 14

Jeg er 33 år, kommer fra Asker utenfor Oslo, men bor og jobber nå i Tromsø. Jeg har jobbet som psykolog i snart 5 år, mye med barn, ungdom og deres familier. I forbindelse med en undersøkelse jeg gjorde som student, intervjuet jeg barn med leukemi om deres opplevelser.

Med vennlig hilsen

Marit, Carolina og Are.

Samtykkeerklæring

- Jeg har lest brevet jeg har fått om prosjektet om hvordan barn har det på krisesenter.
- Jeg synes det er i orden at samtalen min datter/sønn har med Marit, Carolina eller Are blir tatt opp på bånd.
- Jeg synes også det er i orden at Marit, Carolina eller Are tar kontakt med min datter/sønn innen 6 år, med spørsmål om å kunne gjøre et intervju om hvordan mitt barn har det da.

.....

Sted og dato

Underskrift

Vedlegg 7: Samtykkeerklæring, yngre barn

Hei!

Vi heter Marit Jacobsen, Carolina Øverlien og Are Evang. Vi vet at mange barn opplever ting som kan være vanskelige eller triste og leie. For å få hjelp er det mange som drar til et krisesenter sammen med mammaen sin.

Vi vil at alle barn skal ha det bra når de bor på krisesenter. For å få til det, trenger vi å vite hvordan barn som bor der har det nå.

Derfor vil vi gjerne høre om hvordan det er for deg å bo på krisesenter. Vi vil også høre om hvordan ting var før du kom til krisesenteret, og hvordan du tenker det skal bli når du drar igjen.

Du vet best hvordan det er å være barn på krisesenter, fordi du er barn. Vil du fortelle om det for oss?

Hvis du vil det, kommer en av oss tre til å snakke med deg og spørre om hva du tenker om forskjellige ting som har med krisesenteret å gjøre. Mens vi snakker sammen, tar vi opp lyden. Ingen andre enn vi skal få høre det vi tar opp.

Vi skal snakke med andre barn også, og skrive en liten bok om det. Vi kommer ikke til å fortelle noen andre hva akkurat du har sagt til oss.

Du bestemmer selv om du vil være med eller ikke. Det er lov å ombestemme seg også. Hvis du finner ut at du ikke vil være med likevel, går det helt fint å slutte å prate når som helst.

Til slutt har vi et spørsmål til. Er det greit at vi spør om å få snakke med deg en annen gang også? Det blir i så fall lenge til.

Vennlig hilsen Marit, Carolina og Are.

Hvem er vi?

Carolina er 38 år, bor i Oslo, og har to små gutter som er 5 og 6 år. Det beste hun vet er å være sammen med de to guttene sine og finne på morsomme ting som å gå på kino og ha piknik.

Marit er 26 år og bor også i Oslo. Hun liker å være sammen med vennene sine, å tegne og å høre på musikk.

Are er 33 år og bor i Tromsø. Han liker å fiske og spille fotball. Det han liker aller best er å se på fotballkamp med Liverpool fotballklubb.

Vedlegg 8: Samtykkeerklæring, eldre barn

Hei!

Vi heter Marit Jacobsen, Carolina Øverlien og Are Evang og jobber som forskere. Vi vet at mange barn og ungdommer opplever vanskelige ting, som for eksempel vold, og at de derfor kan trenge hjelp fra et krisesenter en stund.

Vi vil gjerne høre om hvordan det er for deg å være ung og bo på krisesenter. Vi lurer også på hvordan du hadde det før du kom til krisesenteret og hvordan du tenker at det skal bli når du flytter derfra. Vi tenker at det er ungdommene selv som kan svare best på dette, ikke de voksne.

Derfor lurer vi på om du vil være med på en undersøkelse som handler om barn og ungdom som bor på krisesenter.

Hvis du vil det, kommer en av oss tre til å snakke med deg og stille spørsmål om hva du tenker om forskjellige ting som har med krisesenteret å gjøre. Intervjuet kommer til å bli tatt opp på bånd, slik at vi kan høre på det senere. Det er bare oss tre som skal høre, ingen andre.

Vi har taushetsplikt. Vi kommer ikke til å fortelle noen hva akkurat du har sagt til oss. Lydopptak og annen informasjon kommer til å oppbevares hemmelig.

Når vi har snakket med mange barn og ungdommer og tenkt nøye over hvilke tanker og meninger de har om krisesenteret, skal vi skrive en liten bok om det – en rapport. Dette gjør vi for at flere skal lære om barn og ungdommer på krisesenter, og for at barn og ungdommer skal kunne få det enda bedre enn i dag. I rapporten vi skal skrive, blir ikke navnet ditt nevnt eller annen informasjon som viser hvem du er for utenforstående.

Vi blir veldig glade hvis du vil snakke med oss. Det er du selv som bestemmer om du vil være med eller ikke. Det er også lov å ombestemme seg underveis. Hvis du merker at du ikke har lyst til å være med mer, kan du avbryte intervjuet når som helst.

Med vennlig hilsen Marit, Carolina og Are.

Hvem er vi?

Carolina Øverlien

NKVTS, Kirkeveien 166, 0407 Oslo.

E-post: carolina.overlien@nkvts.unirand.no

Direkte: 22 59 55 03

Mobil: 47 25 20 04

Jeg er 38 år og er opprinnelig fra Sverige. Jeg er gift og har to gutter som er 5 og 6 år gamle. Jeg har jobbet som forsker i flere år. Jeg har tidligere intervjuet barn og ungdommer som av ulike grunner har hatt det vanskelig.

Marit Jacobsen

NKVTS, Kirkeveien 166, 0407 Oslo.

E-post: marit.jacobsen@nkvts.unirand.no

Direkte: 22 59 55 33

Mobil: 41 60 81 27

Jeg er 26 år og kommer fra et lite sted på Østlandet. Jeg liker godt å snakke med barn og ungdommer. Høsten 2007 fullførte jeg min mastergrad i spesialpedagogikk. I masteroppgaven skrev jeg om samtaler med barn i barnevernet.

Are Evang

RVTS Nord, Universitetssykehuset Nord-Norge, Pb 6124, 9291 Tromsø.

E-post: Are.Evang@unn.no

Telefon: 77 62 61 14

Jeg er 33 år, kommer fra Asker utenfor Oslo, men bor og jobber nå i Tromsø. Jeg har jobbet som psykolog i snart 5 år, mye med barn, ungdom og deres familier. I forbindelse med en undersøkelse jeg gjorde som student, intervjuet jeg barn med leukemi om deres opplevelser.

Samtykkeerklæring

- Jeg har lest brevet jeg har fått om prosjektet om hvordan barn og ungdommer har det på krisesenter.
- Jeg synes det er i orden at samtalen jeg har med Marit, Intervjuer eller Are blir tatt opp på bånd.
- Jeg synes også det er i orden at Marit, Intervjuer eller Are kanskje tar kontakt med meg en gang når jeg har blitt eldre (innen 6 år), for å høre hvordan jeg har det da.

.....
Sted og dato

.....
Underskrift

Vedlegg 9: Intervjuguide

Intervjuguide

Barn og unge som bor på krisesenter

Hensikten med denne intervjuguiden er fremfor alt å gi intervjueren *veiledning* før intervjuet. Intervjuguiden inneholder både informasjon om hva intervjueren skal huske på å nevne for informanten ved starten av intervjuet, og de overgripende spørsmålsstillingene som intervjuet bør ha i fokus. Intervjuguiden er ikke tenkt brukt under selve intervjuet dersom dette ikke anses som nødvendig. Målet er et intervju der intervjueren helt fokuserer på informanten og ikke på guiden. Barnets fortelling står i fokus. Intervjueren skal dermed innta posisjonen som lytter, og ikke som utspørter. Intervjuguiden skal heller ikke anvendes som sjekklister der alle spørsmålene skal stilles og resultere i et svar. Flere og andre spørsmål kan bli til underveis. Derimot er intervjuguiden et viktig dokument for intervjueren før intervjuet og kan bidra til tydeligere rammer og trygghet i intervjusituasjonen. Guiden er delt inn etter tre aldersgrupper: 4–7 år, 8–12 år og 13–16 år.

Barn 4–7 år

Introduksjon

- Kort presentasjon av intervjueren. Dato leses inn på båndet.
- Nå skal du og jeg sitte her og snakke sammen en stund. Det er fordi jeg lurer på hvordan det er å være barn og bo på krisesenter. Du er barn og bor på krisesenter, derfor vet du masse som jeg ikke vet. Barn vet jo best hvordan det er å være barn.
- Før vi begynner å snakke om det, er det noen ting jeg vil du skal vite:
  - Vi skal snakke sammen en stund. (Maks 45 min.)
  - Hvis du ikke vil snakke mer, er det helt greit. Da stopper vi.
  - Hvis det er noe du ikke har lyst til å snakke om, kan du bare si «det vil jeg ikke snakke om».
  - Hvis du har lyst til å tegne mens vi snakker, er det helt greit. Man behøver ikke sitte helt stille hvis man ikke vil.
  - Det er lov til å ta pause.
  - Alt vi sier, blir tatt opp på bånd. Det er bare jeg og to stykker til som skal høre på det etterpå.
  - Ingen andre skal få vite hva akkurat du har sagt. Når vi skal skrive om hva vi har lært, finner vi på et nytt navn sånn at ingen skjønner at det er deg. Når vi er ferdige med å skrive, ødelegger vi båndet.
  - Hvis jeg får høre om at barn blir utsatt for ting barn ikke skal utsettes for, så må jeg si ifra til noen. Og de jeg må si ifra til da, er barnevernet.
  - Ingen svar er feil eller riktig. Alle svar er like bra.

Bakgrunnsinformasjon om barnet

- Hvor gammel er du?
- **Hvordan ser familien din ut?**
- Hvem bodde du sammen med før du kom hit?
- Hvem bor du sammen med her?
- Går du på skole/i barnehage (samme som før du flyttet)?
- **Har du noen gang måttet være hjemme fra skolen/ikke kunnet være med på fritidsaktiviteter fordi du har hatt vondt i magen/vondt i hodet/vondt i nakken? Hvor ofte hender det? Har du gått til doktoren/legen?**

Spørsmål å reflektere rundt

1. Tiden før flyttingen og selve flyttingen

- Hvordan hadde du det **før** du kom hit til krisesenteret?
- Hvordan var en vanlig dag du hadde før du kom hi til krisesenteret?
- Hva skjedde da dere **flyttet** til krisesenteret?
- Hvordan kjentes det ut inni deg før du flyttet? Kjentes det annerledes ut etter at du flyttet?
- Hvordan kjentes det ut inni deg akkurat da du flyttet til krisesenteret?
- Er det **noen hjemme som ikke ble med** til krisesenteret? Hva tenker du om det?

2. Oppholdet på krisesenteret

- Hva er et krisesenter? Forklar for meg.
- Hvordan var det å **komme hit første gangen**?
- Hvordan var/er det å møte/snakke med de **voksne** her?
- Hvordan var/er det å møte/snakke med **barna**?
- Hvordan er det for deg å **bo** på krisesenteret?
- Hvem har du blitt kjent med på krisesenteret? Fortell om dem!
- Fortell om en vanlig dag på senteret!
- Hvordan føles det å bo her?
- Hvordan er det å snakke med andre om hvor du bor nå?
- Hva gjør dere her på krisesenteret?
- Hender det at du møter/snakker med **pappa**? Hvordan er det? Hva tenker du om det?
- Hva er bra med å bo på krisesenter?
- Hva er dårlig?

2. Utflyttingen og tiden etterpå

- Hva vil du skal hende når dere **flytter herfra**?
- Hvor vil du flytte da?
- Hva tenker du kan bli dårlig når du flytter?
- Hva tror du kan bli bra med å flytte?
- Hvordan vil du at dere/du skal ha det?
- Hvis bare du, helt alene, kunne bestemme akkurat hvordan det skulle være hjemme/med mamma/pappa, hvordan skulle det ha vært da?

- Kan du fortelle om en dag som er/skulle være helt perfekt?
- Hva tenker du om å ha kontakt med **pappa** når dere flytter herfra?
- Hvordan tror du det vil kjennes i magen når du drar?

Utdypende spørsmål/kommentarer

- Det var interessant/spennende å høre om. Fortell mer om det!
- Hvordan tenkte du da? Hvordan kjennes det for deg?
- Hvordan kjentes det ut inni deg/i magen da?
- Hvordan tror du din mamma/pappa/søsken tenkte da?
- Fortell!/ Fortell mer om det!
- Beskriv det for meg!
- Det vil jeg høre mer om!
- Hva skjedde da / etterpå?

Avslutning

- Nå har du fortalt meg mye. Hva av det du har fortalt tenker du er viktigst at jeg husker på?
- Er det noe du vil si til meg til slutt, som du tenker det er viktig at jeg får vite? Er det noe viktig som jeg har glemt å spørre deg om?
- Er det greit at vi tar kontakt med deg senere en gang?
- Er det greit at jeg tar med meg tegningene du har laget og bruker dem?
- Tusen takk for at du ville fortelle til meg! Nå vet jeg mye mer om hvordan det er å være barn på krisesenter. Det har vært veldig fint og spennende å snakke med deg og du har lært meg mye!
- Hva skal du i ettermiddag da/i helgen? Runde av med nøytralt/positivt tema

Barn 8–12 år

Introduksjon

- Kort presentasjon av intervjueren. Dato leses inn på båndet.
- Grunnen til at jeg vil prate med deg er at jeg lurer på hvordan det er å være barn og bo på krisesenter. Jeg vil også høre om hvordan det var for deg før du kom til krisesenteret og hva du tenker om å flytte herfra. Og jeg tenker at de som best kan fortelle om det er barna som bor på krisesenter, ikke de voksne.
- Før vi begynner å snakke om de tingene, er det noen ting jeg vil du skal vite:
  - Intervjuet kommer ikke til å vare i mer enn en time.
  - Hvis du kjenner at du vil avbryte intervjuet, er det helt i orden.
  - Hvis det er noe jeg spør om som du helst ikke vil snakke om, er det også helt greit. Da kan du for eksempel si «dette her vil jeg ikke snakke om».
  - Du må ikke sitte stille hvis du ikke vil. Det er for eksempel lov til å tegne mens vi snakker.
  - Det er lov til å ta pause.
  - Alt vi sier blir tatt opp på bånd. Bare jeg og to til skal høre på båndene

- Ingen får vite hva akkurat du har sagt. Vi forandrer navn og andre opplysninger om deg slik at ingen kjenner igjen deg. Etter at vi er ferdige med å jobbe med dette, ødelegger vi båndet.
- Hvis jeg får høre om at barn blir utsatt for ting barn ikke skal utsettes for, så må jeg si ifra til noen. Og de jeg må si ifra til da, er barnevernet.
- Ingen svar er feil eller riktig. Alle svar er gode svar.

Bakgrunnsinformasjon om barnet

- Hvor gammel er du?
- Hvem bodde du sammen med før du kom hit?
- Hvem bor du sammen med her?
- Går du på skole (samme som før du flyttet?)?
- Har du noen gang måttet være hjemme fra skolen/ikke kunnet være med på fritidsaktiviteter fordi du har hatt vondt i magen/vondt i hodet/vondt i nakken? Hvor ofte hender det? Har du gått til doktoren/legen?

Spørsmål å reflektere rundt

1. Tiden før flyttingen og selve flyttingen

- Hvordan hadde du det **før** du kom hit til krisesenteret? Fortell!
- Hvordan var en vanlig dag du hadde før du kom hit til krisesenteret? Fortell!
- Hvordan hadde du det inni deg før du **flyttet**? Ble dette annerledes etter at du flyttet?
- Hvordan var flyttingen til krisesenteret?
- Er det **noen hjemme som ikke ble med** til krisesenteret? Hva tenker du om det? Fortell!

2. Oppholdet på krisesenteret

- Hvordan synes du det er å **bo** på krisesenteret?
- Hvordan var det å **komme hit første gangen**?
- Hva tenkte du om hvor du var? **Hvem fortalte** deg det?
- Hvem har du blitt kjent med på senteret?
- Fortell om en vanlig dag på senteret?
- Hvem andre vet du om som bor her på senteret?
- Hvordan føles det å bo her?
- Hvem vet at du bor her? Hvordan fikk de vite det? Hva gjør du når du skal fortelle folk om hvor du bor nå?
- Hva gjør dere her på krisesenteret? Fortell!
- Hva tenker du om **de voksne som jobber her**? Snakker noen voksne med deg om hvorfor du/dere er her? Hva tenker du om det? Hvordan opplever du det?
- Hvordan har du kontakt med **pappa**? Hvordan er det? Hva tenker du om det?
- Hva er bra med å bo på krisesenter?
- Hva er dårlig?

3. Utflyttingen og tiden etterpå

- Hva vil du skal hende når dere **flytter herfra**?

- Hvor vil du flytte da?
- Hva tenker du kan bli/blir bedre når du flytter?
- Hva tenker du kan bli verre/blir verre når du flytter?
- Hvordan vil du at dere/du skal ha det? Fortell!
- Hvis bare du, helt alene, kunne bestemme akkurat hvordan det skulle være hjemme/med mamma/pappa, hvordan skulle det ha vært da?
- Fortell om en dag som skulle være helt perfekt?
- Hva tenker du om å ha kontakt med **pappa** når dere flytter herfra?
- Hvordan tror du det vil kjennes i magen når du drar?

Utdypende spørsmål

- Det var interessant/spennende å høre om. Fortell mer om det!
- Hvordan tenkte du da? Hvordan kjennes det for deg?
- Hvordan kjentes det ut inni deg/i magen da?
- Hvordan tror du din mamma/pappa/søsken tenkte da?
- Beskriv det for meg!
- Det vil jeg høre mer om!
- Hva skjedde da / etterpå?
- Det skjønnte jeg ikke helt, fortell/beskriv det en gang til!

Avslutning

- Nå har du fortalt meg mye. Hva av det du har fortalt tenker du er viktigst at jeg husker på?
- Er det noe du vil si til meg til slutt, som du tenker det er viktig at jeg får vite? Er det noe viktig som jeg har glemt å spørre deg om?
- Er det greit at vi tar kontakt med deg senere en gang?
- Er det greit at jeg tar med meg tegningene du har laget og bruker dem?
- Avslutte med positivt tema. Noe alminnelig. Hva skal du i helgen?
- Tusen takk for at du ville fortelle til meg! Nå vet jeg mye mer om hvordan det er å være barn på krisesenter. Det har vært veldig fint og spennende å snakke med deg og du har lært meg mye!

Barn 13–17 år

Introduksjon

- Kort presentasjon av intervjueren. Dato leses inn på båndet.
- Grunnen til at jeg vil prate med deg er at jeg lurer på hvordan det er å være ungdom og bo på krisesenter. Jeg vil også høre om hvordan det var for deg før du kom til krisesenteret og hva du tenker om å flytte herfra. Og jeg tenker at de som best kan fortelle om det er de som er ungdom selv og som bor på krisesenter, og ikke de voksne.
- Før vi begynner å snakke om disse tingene, er det noen ting jeg vil du skal vite:
  - Intervjuet kommer ikke til å vare i mer enn en time.
  - Hvis du kjenner at du vil avbryte intervjuet, er det helt i orden.
  - Hvis det er noe jeg spør om som du helst ikke vil snakke om, er det også helt greit.

Da kan du for eksempel si «dette her vil jeg ikke snakke om».

- Vi tar pause hvis vi trenger det, bare si ifra.
- Alt vi sier, blir tatt opp på bånd. Bare jeg og to til skal høre på båndene.
- Ingen får vite hva akkurat du har sagt. Vi forandrer navn og andre opplysninger om deg slik at ingen kjenner igjen deg. Etter at vi er ferdige med å jobbe med dette, ødelegger vi båndet.
- Hvis jeg får høre om at barn blir utsatt for ting barn ikke skal utsettes for, så må jeg si ifra til noen. Og de jeg må si ifra til da, er barnevernet.
- Ingen svar er feil eller riktig. Alle svar er gode svar.

Bakgrunnsinformasjon om barnet

- Hvor gammel er du?
- Hvem bodde du sammen med før du kom hit?
- Hvem bor du sammen med her?
- Går du på skole (samme som før du flyttet)?
- **Har du noen gang måttet være hjemme fra skolen/ikke kunnet være med på fritidsaktiviteter fordi du har hatt vondt i magen/vondt i hodet/vondt i nakken? Hvor ofte hender det? Har du gått til doktoren/legen?**

Spørsmål til refleksjon

1. Tiden før flyttingen og selve flyttingen

- Hvordan hadde du det **før** du kom hit til krisesenteret? Fortell!
- Hvordan var en vanlig dag du hadde før du kom hit til krisesenteret? Fortell!
- Hvordan hadde du det inni deg før du flyttet? Hvordan ble det annerledes etter at du flyttet?
- Hvordan var selve flyttingen til krisesenteret?
- Hva tenker du om **søsknene dine/pappa**? Er **noen igjen hjemme**? Hva tenker du om det? Hvordan kjennes det ut?

2. Oppholdet på krisesenteret

- Hvordan synes du det er å **bo** på krisesenteret?
- Hvordan var det å **komme hit første gangen**?
- Hvem har du **blitt kjent med** på senteret?
- Fortell om en vanlig dag på senteret.
- Hvem andre vet du som bor her på senteret?
- Hvordan føles det å bo her?
- Har du fortalt vennene dine/klassekameratene dine hvor du bor nå?
- Hva gjør dere her på krisesenteret?
- Hvordan er forholdet mellom deg og søsknene dine/mamma når dere bor her? Hvordan er det annerledes enn det var før dere kom hit?
- Hvordan er det å **snakke med de voksne her**? Hva snakker dere om? Hva tenker du om det? Hvordan opplever du det? Hva skulle ha vært annerledes med å snakke med de voksne?

- Hvordan har du kontakt med **pappa**?
- Hva er bra med å bo på krisesenter?
- Hva er dårlig?

3. Utflyttingen og tiden etterpå

- Hva vil du skal hende når dere **flytter herfra**?
- Hvor vil du flytte da?
- Hva tenker du kan bli bra når du flytter?
- Hva tenker du kan bli dårlig når du flytter?
- Hvordan vil du at dere/du skal ha det? Fortell!
- Hvis du alene kunne bestemme akkurat hvordan det skulle være hjemme/med mamma/pappa, hvordan skulle det ha vært da?
- Fortell om en dag som skulle være helt perfekt?
- Hva tenker du om å ha kontakt med **pappa** når dere flytter herfra?
- Hvordan tror du det vil kjennes i magen når du drar?

Utdypende spørsmål

- Det var interessant/spennende å høre om. Fortell mer om det!
- Hvordan tenkte du da? Hvordan kjennes det for deg?
- Hvordan kjentes det ut inni deg/i magen da?
- Hvordan tror du din mamma/pappa/søsken tenkte da?

Avslutning

- Nå har du fortalt meg mye. Hva av det du har fortalt tenker du er viktigst at jeg husker på?
- Er det noe du vil si til meg til slutt, som du tenker det er viktig at jeg får vite? Er det noe viktig som jeg har glemt å spørre deg om?
- Er det greit at vi tar kontakt med deg senere en gang?
- Er det greit at jeg tar med meg tegningene du har laget og bruker dem?
- Avslutte med positivt tema. Noe alminnelig. Hva skal du i helgen?
- Tusen takk for at du ville fortelle til meg! Nå vet jeg mye mer om hvordan det er å være barn på krisesenter. Det har vært veldig fint og spennende å snakke med deg og du har lært meg mye!

Vedlegg 10: Takk!

Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS) fikk av Barne-og likestillingsdepartementet (BLD) i oppdrag å se på situasjonen for barn og unge på krisesentrene. Oppdraget ble satt i gang som tiltak i regjeringens handlingsplan mot vold i nære relasjoner 2008–2011, tiltak 36 d.

Formålet med studien har vært å fremskaffe systematisk kunnskap om barn og ungdom som oppholder seg på krisesentrene; deres situasjon og utfordringer, samt deres behov for informasjon, hjelp og oppfølging. Videre ønsket vi å få forståelse for hvordan barn og unge som oppholder seg på krisesentrene opplever tiden før og under krisesenteroppholdet, og hvilke tanker, forestillinger og ønsker de har for fremtiden.

Studien består av en kartleggingsstudie, rettet mot voksne, og en intervjustudie, rettet mot barn.

Denne rapporten setter søkelys på en rekke ulike spørsmål relatert til barnas situasjon på krisesentrene. Det overordnede spørsmålet gjelder uklarheter rundt barnas status, om de skal regnes som selvstendige brukere av sentrene, eller som medfølgende personer.

Kirkeveien 166 (bygning 48)
N-0407 Oslo
Tlf.: +47 22 59 55 00
Faks: +47 22 59 55 01
e-post: postmottak@nkvts.unirand.no

ISBN 978-82-8122-026-3 (h)
ISSN 0809-9103